

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ERBİL - KÖYSANCAK
GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ**

Bzhar Masood ABDULRAHMAN

YÜKSEK LİSANS

Mimarlık Anabilim Dalı

**Kasım-2019
KONYA
Her Hakkı Saklıdır**

TEZ KABUL VE ONAYI

Bzhar Masood ABDULRAHMAN tarafından hazırlanan “ERBİL-KÖYSANCAK GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ” adlı tez çalışması 19/11/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Dr. Öğretim Üyesi Bahtiyar EROĞLU

Danışman

Doç. Dr. M. Emin BAŞAR

Üye

Dr. Öğretim Üyesi M. Ergün HATIR

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

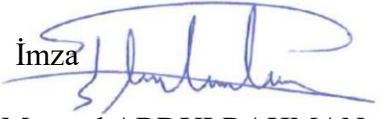
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ
FBE Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Bzhar Masood ABDULRAHMAN

Tarih: 19/11/2019

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

ERBİL - KÖYSANCAK GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ

Bzhar Masood ABDULRAHMAN

**Selçuk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

Danışman: Doç.Dr. Mehmet Emin BAŞAR

2019, 162 Sayfa

Jüri

**Doç. Dr. M. Emin BAŞAR
Dr. Öğrt. Üyesi Bahtiyar EROĞLU
Dr. Öğrt. Üyesi M. Ergün HATIR**

Bu çalışmada, Irak'ın her bölgesinde yaygın olarak görülen tarihsel değerlerin ve kültürel mirasın bir halkasını oluşturan Köysancak ilçesinin özgün sivil mimari örneklerinden beş ev incelenmiştir. Köysancak'ın geleneksel mimarisi içerisinde büyük bir yer tutan konut mimarisi plan, cephe, yapım tekniği ve malzeme özellikleri açısından ele alınarak günümüzdeki durumu belgelenmiştir. Konutların mimari özellikleri incelenmiş ve detaylı olarak rölöveleri çıkartılmıştır Ayrıca Bağdat, Kerkük ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki geleneksel konut mimarileriyle karşılaştırmalı bir çalışma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Köysancak, Koye Geleneksel Konut mimarisi, Irakta geleneksel Konut Mimarisi, Irakta Restorasyon.

ABSTRACT

MS THESIS

**TRADITIONAL RESIDENTIAL ARCHITECTURE
IN ERBIL – KOISNJAQ**

Bzhar Masood ABDULRAHMAN

**SELÇUK UNIVERSITY
THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE
ARCHITECTURE DEPARTMENT**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin Başar

2019, 162 Pages

Jury

**Doç. Dr. M. Emin BAŞAR
Dr. Öğrt. Üyesi Bahtiyar EROĞLU
Dr. Öğrt. Üyesi M. Ergün HATIR**

In this study, we have tried to find out civil architectural structure in Koysinjaq which is also a part of historical worths widely distributed in every area of Mesopotamia. The residential architecture which has an important place in traditional architecture of Koysinjaq was examined in detail. It was investigated by thinking its plan and structure specialities, then its situation was evaluated for our time. In addition, a comparative study was conducted with traditional residential architectures in Baghdad, Kirkuk and Southeastern Anatolia Regions.

Keywords: traditional residential architecture in Iraq, Koysinjaq, Erbil - Koye Traditional Houses, Restoration in Iraq.

ÖNSÖZ

Irak Evi'nin kaynağını, Mezopotamya'nın tarihi, çevresel ve kültürel ortamı ile tarih boyunca Doğu'dan ve Batı'dan gelen milletlerin getirdiği mimari miras oluşturmaktadır. Tarih boyunca oluşan kültür, iklim, bitki örtüsü ve topografya da Irak Evler'inin oluşumunu etkilemiştir. Genel plan şemalarında benzerlik olmakla birlikte; yapım tekniği, malzeme kullanımı, süsleme özelliklerinde bölgeler arası farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar; iklim özellikleri, kültürel özellikler, günlük yaşayış şekli, dini inançlar ve gelir düzeyi gibi etkenlere bağlıdır. Irak evlerinin inşa malzemeleri bölgelere göre değişiklikler göstermektedir.

Köysancak ya da Koye, tarihi doğal zenginliklerinin yanı sıra geleneksel evleri ile de günümüzde zengin bir kültür yapısını temsil eden yerleşim birimleri arasında yer almaktadır. Eski Köysancak kenti, Osmanlı zamanından kalmış, tarihi konut binaları, dini yapılar ve kamu binaları gibi günümüze kadar gelen farklı katagorilerde bina tiplerinde zengin bir mimari mirasa sahiptir.

Bu çalışmada, Köysancak tarihi kent dokusunu meydana getiren en önemli unsurların başında geleneksel konutlar gelmektedir. "Geleneksel konut mimarisi Erbil - Köysancak" adlı çalışma kapsamına dahil edilen evler; plan, mimari ve süsleme özellikleri dikkate alınarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmam sırasında bana yardımlarını esirgemeyen danışmanım, çok değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Emin BAŞAR' a çalışmam boyunca bana her konuda destek olan annem ve babama, kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bzhar Masood ABDULRAHMAN

KONYA-2019

Hayatımın tüm aşamalarında olduğu gibi eğitim hayatımda da vermiş oldukları maddi ve manevi desteklerden ve göstermiş oldukları sabırdan dolayı sevgili annem ve babam Parween-Mesut'a, Manevi destekleri nedeniyle canım kardeşlerime Çıro, Bejan, Çıra ve Bryar'a, sevgili teyzeme Dina Ali dostlarım Muhamed Raşid, Hndren Nuradin, Raman Hiva ve M. Ali Ulupınarlı'ya çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
TEZ BİLDİRİMİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	2
1.3. Yöntem ve Teknik	3
1.4. Literatür Araştırması	3
2. GELENEKSEL KOYE DOKUSUNUN FİZİKSEL VE TARİHSEL GELİŞİMİ 5	
2.1. Konum ve Sınırları	5
2.1.1. İklim Özellikleri.....	6
2.1.2. Koye İsiminin Kökeni.....	7
2.1.3. Tarihi Gelişim	9
2.1.4. Morfoloji Özellikleri.....	11
2.2. Geleneksel Koye Kent Dokusu ve Özellikleri.....	14
2.2.1. Yol Dokusu	14
2.2.2. Dini, İdari ve Sosyal Amaçlı Anıtsal Yapılar	16
2.2.2.1 Askeri Yapılar: Koye Kışlası	17
2.2.2.2. Dini Yapılar	20
2.2.2.2.1. Mızgafti Gevre Camisi	20
2.2.2.2.2. Merbena Kardeşi	22
2.3. Hanlar	23
2.3.1. Mahmut Ağa Hanı	23
2.3.2. Kayiseriyan Hanı (Han Mira)	25
2.3.3. Hacı Bakır Ağa Havezi Hanı	27
2.3.4. Hacı Abdula Hanı	28
2.4. Sosyal Yapılar: Su değirmeni	30

3. BÖLÜM: IRAK VE TÜRKİYE’DE GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ	32
3.1. Irakta Geleneksel Konut Mimarisi	32
3.1.1. Bağdat Evleri	34
3.1.2. Kerkük Evleri plân özellikleri – tipoloji	37
3.2. Türkiyede geleneksel konut mimarisi	40
3.2.1. Geleneksel Türk Evinin mekânsal özellikleri	40
3.2.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutları	43
3.2.2.1. Diyarbakır Evleri	45
3.2.2.2. Şanlıurfa Evleri	46
3.2.2.3. Mardin Evleri	47
3.3. Erbil İli Koye İlçesi Geleneksel Konut Örnekleri	49
3.3.1. (Kemali Hacı Mecid Evi).....	49
3.3.1.1. Yeri ve bugünkü durumu	50
3.3.1.2. İnşaat tarihi ve banisi	50
3.3.1.3. Kitabesi	50
3.3.1.4. Mimarisi ve tezyinatı	51
3.3.1.5. Malzeme ve teknik özellikleri.....	62
3.3.1.6. Tamirat ve tadilatlar	63
3.3.2. (Hacı Taha Evi).....	64
3.3.2.1. Yeri ve bugünkü durumu	65
3.3.2.2. İnşaat tarihi ve banisi	66
3.3.2.3. Kitabesi	66
3.3.2.4. Mimarisi ve tezyinatı	67
3.3.2.5. Malzeme ve teknik özellikleri.....	74
3.3.2.6. Tamirat ve tadilatlar	74
3.3.3. (Ahmet Beg Evi).....	76
3.3.3.1. İnşaat tarihi ve banisi	77
3.3.3.2. Kitabesi	77
3.3.3.3. Yeri ve bugünkü durumu	77
3.3.3.4. Tamirat ve tadilatlar	93
3.3.4. (Hacı Mela Abdulmecid Evi).....	96
3.3.4.1. Yeri ve bugünkü durumu	97

3.3.4.2. İnşaat tarihi ve banisi	107
3.3.4.3. Kitabesi	107
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	108
4.1. Geleneksel Koye Evlerinin Mimari Özellikleri.....	108
4.1.1. Geleneksel Koye Evlerinin Plan Özellikleri.....	108
4.1.1.1. Plan Elamanları.....	110
4.1.1.1.1. Odalar	110
4.1.1.1.2. Avlu Ve Bahçeler.....	111
4.1.1.1.3. Merdivenler ve Geçitler	112
4.1.1.1.4. Eyvan.....	112
4.1.1.2. Mimari Elamanlar	113
4.1.1.2.1. Tavanlar.....	113
4.1.1.2.2. Duvarlar.....	116
4.1.1.2.3. Terece	116
4.1.1.2.4. Ocak ve Şömine	117
4.1.1.2.5. Oda Kapıları	118
4.1.2. Cephe Özellikleri	118
4.1.2.1. Girişler	119
4.1.2.2. Dam.....	120
4.1.2.3. Saçaklar.....	121
4.1.2.4. Çıkmalar.....	121
4.1.2.5. Pencereler.....	121
4.1.2.6. Kapılar	130
4.1.2.7. Demir Parmaklıklar.....	138
4.1.3. Geleneksel Koye Evlerinin Malzeme Özellikleri	142
4.1.3.1. Taş Malzeme.....	143
4.1.3.2. Ahşap Malzeme	143
4.1.3.3. Kerpiç Malzeme.....	143
4.1.3.4. Tuğla Malzeme	143
4.1.3.5. Metal Malzeme	143
4.1.4. Yapım Teknikleri.....	143
4.1.5. Süsleme Özellikleri.....	144
4.1.6. Kitabeler.....	146

4.1.6.1 Hacı Taha Evi	146
4.1.6.2. Ahmed Beg Evi.....	147
4.1.6.3. Resul Ağa ve Kake Caf Evi	149
4.1.6.4. Hacı Mela Ahmed Ağa Evi.....	149
4.2. Koye Evlerinin Irak ve Güney Doğu Evlerle Karşılaştırması.....	151
4.2.1. Koye Evlerinin Irak Evlerle Karşılaştırması.....	151
4.2.2. Koye Evlerinin Güney Doğu Evlerle Karşılaştırması	152
4.2.2.1. Sokak	152
4.2.2.2. Avlu	153
4.2.2.3. Dam.....	153
4.2.2.4. Revak	154
4.2.2.5. Eyvan	154
5. SONUÇ	156
KAYNAKLAR	160
ÖZGEÇMİŞ	162

1. GİRİŞ

Kültürel miras, bir bölge ya da yerleşim yerinin özelliklerini tanımlayan somut, soyut değerler olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2019a). Kültürel miras geniş bir kavramdır. Kavramın genişliği nedeni ile farklı bilim dallarında bununla ilgili birbirinden farklı tanımlar yapılmıştır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Kültürel Mirası; “Bir topluluk tarafından geliştirilen kıyafet, uygulama, mekân, nesne, sanatsal ifade ve değerler de dâhil olmak üzere nesilden nesile aktarılmış yaşam biçimlerinin bir ifadesidir.” (Anonim, 2019a) olarak tanımlamaktadır. Kültürel miras geniş bir kavram olduğu için miras alanlarının arasındaki farklara değil, miras alanlarının arasındaki benzerliklere odaklanmayı tercih etmekteyiz. Bütün bu kültürel miras tanımlarının arkasındaki itici güç; bilgi vermek üzere tasarlanmış bir insan üretimidir.

Bir toplumun içinde yaşadığı mekânlar, o toplumun yaşayış tarzının, üretim ve tüketim güçlerinin, kültürünün ürünüdür. Evleri meydana getiren her öge yaşayanların yaşama biçimi ve aktivitelerine göre tasarlanıp üretilmiştir. İslam toplumlarının aile yapısı, günlük hayatı ve İslami yaşayışına göre tasarlanmıştır. Aynı zamanda coğrafya ve iklim özelliklerinin, tarihinin etkisini de unutmamalıyız. Binalar özellikle ev mimarisi ürünleri, bunların oluşturduğu geleneksel doku; toplumumuzun tarihini, kültürünü, yaşama biçimini ve hayata bakışını yansıtan canlı bir müze gibidir. Koya Evleri, halkın kendi olanakları, koşulları içinde gereksinimlerine doğrudan karşılık arayarak kültür birikimi ve gelenekleri çizgisinde katılımlı bir yolla gerçekleştirdiği yapılarıdır. Ev mimarisinin temelinde insanların arzu ve ihtiyaçları yattığı için akademik bir formasyon ve bilgi birikimi söz konusu değildir. İnşaat faaliyetleri, yerel ustalar tarafından bizzat işi ısmarlayan kişilerin katıldığı bir süreçte gerçekleşmiştir. “Uygun bir barınak sadece insanların başının üstünde bir çatı bulunması değildir. Uygun bir barınak konforlu, uygun bir alan anlamına gelir. Fiziksel yaklaşım ve güvenlik, mülkiyet güvenliği, yapısal stabilite, aydınlatma, havalandırma, uygun ısıtma sistemi, su, sağlık ve eğitim gibi temel altyapılar, atıkların tahliyesi, uygun çevre unsurları, uygun sağlık faktörleri, işyerinde ve konaklama yerlerinde erişilebilir ve tüm bu faktörler insanların maddi durumlarına göre sağlanmalıdır” (Rabah Saoud, 2002).

Irak, dünyanın en eski ve zengin kültür tarihlerinden birine sahiptir. Bu zengin kültürel çevre ve tarihi zenginlik; terör, yağmalama, planlama hataları, yanlış yatırım politikaları ve hızlı kalkınma çabaları neticesinde gerektiği gibi korunamamaktadır (Shaymaa F. Alkubassiy, 2017).

Tarihi milattan önceye dayanan Irak'ın Erbil şehrine bağlı bir ilçe olan "Koye" ya da "Köysancak" ilçesi, ticaret yolu üzerinde kurulduğundan dolayı, uzun yüzyıllar boyunca Batı-Doğu tüccarlarının dinlendiği mal ve para değişimini gerçekleştirdiği bir ticaret alanı olması nedeniyle diğer bölgedeki şehirlerle karşılaştığımızda daha fazla Han ve Kervansaraya sahiptir. Bu da özellikle bölgeye özel bir kimlik kazandırmıştır (Bradsoti, 2011).

Irak'ın korunması gereken önemli kültür varlıklarından olan; asırlar boyunca tecrübe ve bilgi birikimine dayanarak yapılan, bugüne kadar varlığını sürdürmüş olan Köysancak Evleri'nin kent dokusu içerisindeki kimliğini ortaya çıkararak dünya kültür mirasında yerini almasını sağlamak için doğru bir şekilde tespitlerinin yapılması önemli bir kazanım olacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada tarihi ve mimari özellikleri ve tezyinatları açısından çeşitli araştırmalara konu olabilecek Koye evleri araştırılmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda bu evlerin rölöveleri, plan tipleri, plan elemanları, cephe özellikleri ve süslemeleriyle ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmadığından, ileride yapılacak araştırmalar ve tarihi evlerin restorasyonlarına zemin oluşturacak sağlıklı bir veri bulunmamaktadır. Bu nedenle mimarlık tarihi açısından önemli bir yere sahip bu evlerin korunması, gelecek nesillere aktarılması için bunların detaylı bir tespiti gerekmektedir.

Bu araştırmada; tarihi kent merkezlerinin problemlerinin başında gelen rant kaygısıyla oluşan arsa fiyatlarının ve çok katlı yapı tipolojisinin artmasıyla, bu tarihi evlerin başına gelebilecek herhangi bir değişimin ileride takip edilebilmesi için; Koye merkezinde yer alan ve günümüze kadar gelen bu evleri tüm yönleriyle ele alarak, bu bölgede yapılacak restorasyon uygulamalarına referans oluşturabilecek bir zemin oluşturmak amaçlanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Koye İlçesi'nin Bayız Ağa, Befri Kandi, Hevav ve Kalat Mahalleleri, geçmişten günümüze kadar tarihi konut dokusunu koruyabilmiş yerleşim yerleridir.

Çalışmada Köysancak merkezinde bulunan 4 tane evi örnek alarak fotoğraf ve çizimlerle tesbit edilmiştir. Bunların dışında tescili olmayan fakat benzer özelliklere

sahip evlerin ve yıkık evlerin bazılarını da teze dahil ederek ileride bu evlerin yıkılarak yok olmaları durumunda restitüsyonlarına imkan verecek bilgi ve fotoğrafları teze eklemeye çalıştık.

1.3. Yöntem ve Teknik

Genel bir araştırma ve yayın taramasının ardından ilk olarak yüksek lisans tez çalışmasının konusu ve amacı belirlenmiştir. Tez konusunun belirlenmesinden sonra, geleneksel evler hakkında yapılan bilimsel tezler, makaleler, sempozyum bilgileri, kitaplar araştırılmıştır. Bu yayınlar temin edilerek, detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmamızı üç bölümde gerçekleştirmeye çalıştık. İlk olarak Koye ve Koye evleri hakkında kaynak taraması yaptık. Sonraki aşamada belirlenen bu evlerin fotoğrafları çekilip, ölçüleri alınarak bu tespitler ışığında rölöveleri çizildi. Bilgisayar ortamında önce noktasal koordinatlara ve sonra çizgisel değerlere çevrilerek binaya ait plan, kesit ve görünüşler çıkarılmıştır. Sonra Agisoft Fotometrik programı ile alınan ölçüler, bilinmeyen ve ulaşılamayan kısımların ölçü değerleri belirtilmemiş ve kesik çizgilerle taranan bölgeler içinde tahmini olarak gösterilmişlerdir.

1.4. Literatür Araştırması

Koye çevresindeki evlerle ilgili çok fazla sayıda araştırma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar, (zedan bradostı, 2011) ‘in “Şam, Köysancak’taki Osmanlı Dönemi Han ve Kaysarileri” doktora tezi ile sınırlı kalmıştır.

Koye tarihi ile ilgili temel kaynak: (Tahir Ahmad Havezi, 2007) olarak kullanılmıştır. Koye’nin tarihi ve eski kent dokusu az da olsa bir şekilde ele alınmıştır.

(Cemal Fethullah Tayyip, 2008,) in yaptığı çalışma da da Koye’nin siyasi tarihi ve isminin kökeni konuları ele alınmıştır.

Değerlendirme için Süphi saatçi tarafından yazılan kerkük Evleri kitabıda faydalandığım diğer kaynaklardan biri.

(Iraktaki Türk Mimari Eserler) doktora tez çalışması abdusselam uluçam 1989 yılında kitab olarak basılmıştır kitaptaki içerik zenginliğinden faydalanarak Osmanlı dönemindeki yapıları anlamamı sağladı.

Elimizde bunlardan başka sadece sempozyumlarda yapılan çalışmalar mevcuttur. Koye hakkında şimdiye kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

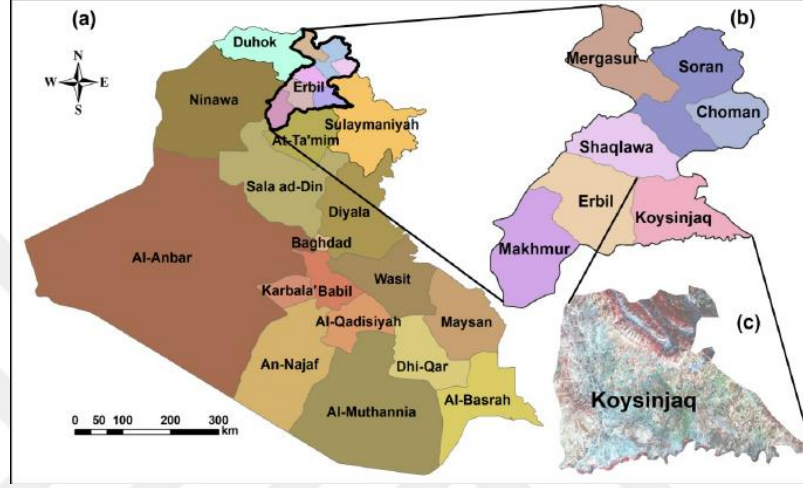

Şekil 1.1. Koye İlçesi görünüşü

2. GELENEKSEL KOYE DOKUSUNUN FİZİKSEL VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Konum ve Sınırları

Koye veya diğer ismiyle Köysancak, Erbil vilayetine bağlı bir ilçedir. İlçe şehrin 76 km güneybatısında; kuzeyde Büyük Zap Nehri, güneyde Küçük Zap Nehri ve batıda Dicle Nehri arasında yer almaktadır.

Şekil 1.2. Koye İlçesinin Konumu (URL)

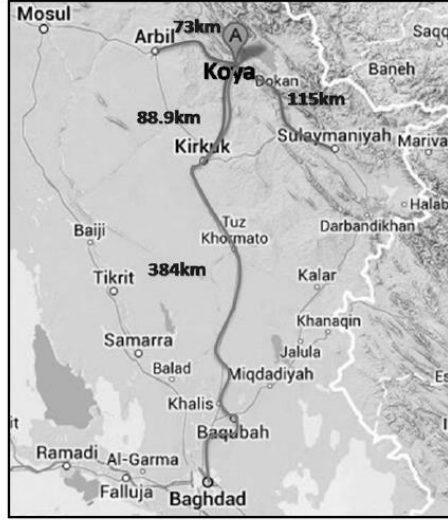
Kuzey’de Türkiye, doğuda İran ve Süleymaniye şehri, batıda Musul şehri, güneyde Kerkük ve Süleymaniye şehirleri yer alır (Şekil 1.2) . Şehrin nüfusu 2009 yılı sayımına göre 44,987’dir. Köysancak ilçesi deniz seviyesinde 625 metre yüksekliktedir (Husayn A. Husayn, 2015).

Koye ilçesi, hem Irak’ın kuzeyindeki şehirleri güneydeki şehirlere bağladığı hem de ticaret yolları üzerinde bir düğüm noktasında yer aldığı için stratejik bir öneme sahiptir.

İlçenin doğusu Heybet Sultan Dağı, batısı Bavaci ve Mir Sayido Dağları ile çevrilidir. Kuzeydoğusunda Koye Nehrinin bir bölümü, güneyinde ise Koye kırsalı yer almaktadır. Bu ilçe; İran, Süleymaniye, Erbil ve Altın Köprü üzerinden oluşacak olan ticaretin aktarım noktasını oluşturmaktadır. (Anonim, 2019b), (Şekil 1.3.).

Tarihçiler ve araştırmacılar, bu bölgeye “Gutiler” döneminden beri büyük bir önem verildiği inancında olmuşlardır. İlçe aynı zamanda Asuriler ve Medlerin de hakimiyetine girmiştir. Köysancak, Kayseriye Çarşısı, Kale, Cami ayrıca Nakışlı Evler gibi pek çok önemli yerleri bünyesinde barındırmaktadır. Koye ilçesinde ve çevresinde bulunan medreselerden pek çok din adamı, şair ve yazar mezun olmuştur ve bu yönüyle

bölge için bir ilim merkezi oluşturmuştur: Hacı Kadir Kuyi, Avni, Dıldar, Bakuri, Tahir Tevfik gibi (Bradosti, 2011).

Şekil 1.3. Koye Şehir Konumu (Alqaisi, 2013)

2.1.1. İklim Özellikleri

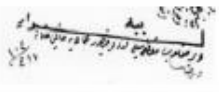
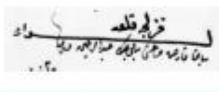
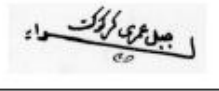
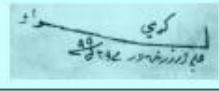

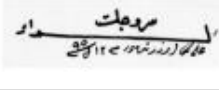
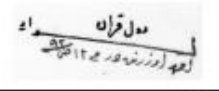
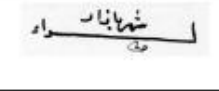
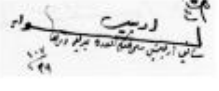
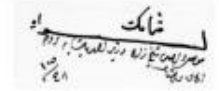
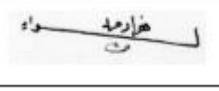
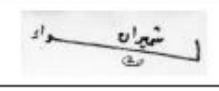
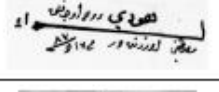
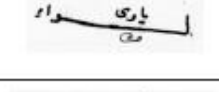
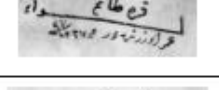
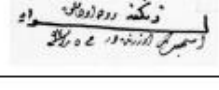
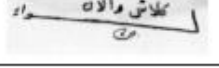
Bölge; yaz aylarında kuru ve sıcaktır, kış aylarında soğuktur, sonbaharda ise ılık bir iklime sahiptir. Hava sıcaklığı dağlık bölgelerden ovalara doğru artış göstermektedir. Ortalama sıcaklık mart ayı için 13-18C derece, mayıs ayı için 27-32C derece olarak değişmektedir. Hazirandan eylüle kadar iklim sıcak-kuru olma özelliği gösterir. Hava sıcaklığının en sıcak olduğu temmuz ve ağustos aylarında ortalama sıcaklık 39-43C derece olup yer yer 50C dereceye ulaşmaktadır. Yıllık ortalama yağış oranı 500 milimetreküpten az olmayan bölge, tarım için elverişlidir (Anonim, 2019b).

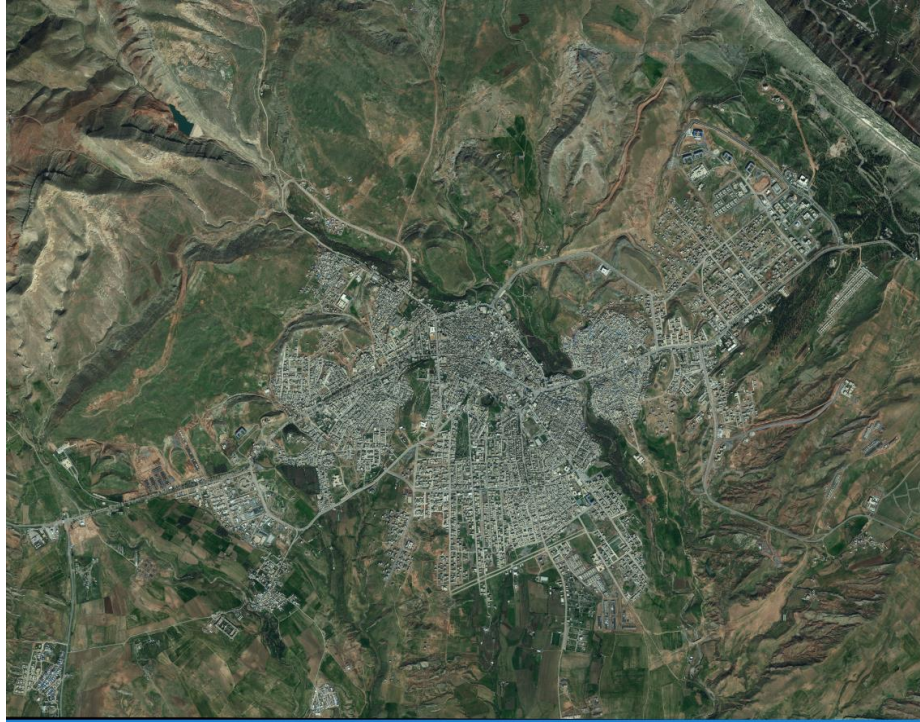
Şekil 1.4. Erbil Şehrin İlçe konumları

2.1.2. Koye İsiminin Kökeni

“Koye” adının kökenlerinden bazılarını yazar Tahir Havezi belgelemiştir. Öncelikle “Ko” kelimesi, Kürtçe’de “dağ” anlamına gelmektedir. Şehir de, dağlık bölgenin eteğinde kurulduğu için “Koye” isminin dağ anlamına geldiği düşünülmektedir. Bazıları, İslami fetihden önce isminin bir dağlık bölge anlamına gelen “Kosar” olduğunu söylemişlerdir. Ancak İslam fetihlerinden sonra ismi “Koysancak” olmuştur. Yazar ve düşünür Mesut Muhamed, Selçuklu zamanında şehrin sancak olduğunu öne sürüp bu ismi aldığını söylemiştir. Koysancak’ın asıl adı, Sultan’ın bulunduğu dağ anlamına gelen “Koi -San- Ja” diyen G. Talabani’nin görüşleri gibi başka görüşleri ifade eder. Diğer bir görüşe göre, “Bazı devletler orayı tarımsal ürünlerini toplamak için kullanmış olabilirler. Bu nedenle Kürtçe’de toplama manası veren “Ko” olarak adlandırılmıştır.” derler. Tüm bu görüşler Koye’ nin doğal, insani ve kültürel alanını ifade etmekte ve şehrin dağların üzerindeki konumuna işaret etmektedir (Cemal Fethullah Tayyip, 2008.). Osmanlı arşivinde ise İlçenin ismi koysancak yerinden koye olarak yazılmış. (Koç, 2014)

Eyalet-i Şehrîzor ⁶	
	
	
	
	
	
	
	
	
	

Şekil 1.5. Osmanlı salnamesindeki koye ismi (Koç, 2014)

Şekil 1.6. Koye Uydu görüntüsü (Koye Belediyesi)

2.1.3. Tarihi Gelişim

Koye ilçesi, Erbil vilayetine bağlı olduğu için ilk olarak Erbil şehrinin tarihinden bahsetmek gerekmektedir.

Erbil tarihi, Mezopotamya'nın diğer şehirleri gibi milattan önce taş devrine kadar uzanmaktadır.

İlk zamanlarda insanlar, şehrin çevresindeki mağaralarda (örnek: Şaneder Mağarası) yaşamışlardır. Mağarayı, türü tükenmiş olan Neandertal insanları uzun bir zaman kullanmışlardır. Bu tarih (60000 – 45000)'e kadar uzanmaktadır. Devir: Bradosti ya da Mestiri olarak adlandırılır. 6000'li yıllarda insanlar tarıma başlayarak mağaraları terk edip kırsal alanlarına yönelinceye kadar devam etmiştir (Ahmed, 1983).

Erbil şehri çok sayıda tarihi yeri barındırmaktadır. Örnek olarak; Kalınç Ağa Tepesi, Uruk dönemine ait çok önemli bir tapınaktır. Bölge (M.Ö. 2371-2316) Akad Kralı Sergon Akadi zamanında Akad İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur (Anonim, 2019j).

Bu dönem Akad İmparatorluğu, Gutiler tarafından yıkılıncaya kadar devam etmiştir. Bazı araştırmacılar bu dönemde Koye'den Guti milletinin üssü olarak bahsetmektedir. Delil olarak Koye'nin güneydoğusunda bulunan arkeolojik kalıntısı günümüze kadar gelen Satu Kale'sini (Brdosti, 2011) , (2113 – 2006 M.Ö.) Üçüncü Ur Hanedanlığı bölgede hâkim olmaktadır. Bölge, Ur Hanedanlığı'nın güneyindeki merkezinden uzak olduğu için burayı ellerinde tutamamışlardır. Daha sonra İlamiler' in bölgeyi ele geçirmesiyle (M.Ö. 2000-1761) Aşnuna ülkesinin bir parçası haline gelmiştir. M.Ö. 1761 'de Hammurabi büyük bir ordu ile Kuzey Mezopotamya bölgesinin tamamını ele geçirmiş, İlami-Subaru koalisyonunu bitirerek Aşnuna ülkesini ele geçirmiştir. Koye' ye yakın Kiruru bölgesi M.Ö. 911-891 yılları arasında Asurluların eline geçmiştir. Topografik, engebeli arazisi yüzünden Asurlular için stratejik bir öneme sahip olmuştur. M.Ö. 612 yılında Asur İmparatorluğu, Medler ve Akadlar tarafından yıkılmış ve Koye bölgesi Med İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir (Bradosti, 2011).

M.Ö. 331 yılında Büyük İskender ve İran Kralı Daryüş orduları arasında Erbil'e yakın meydan muharebesinde (Gavgamella ya da Arabella olarak bilinen) bölge Makedonların eline geçmiştir. Büyük İskender öldükten sonra (M.Ö. 148-226) bölge eyaletlere ayrılmıştır. Bilinen en güçlü eyalet Hadba'dır. Erbil onun merkezidir. Bölge daha sonra Rumlar'ın istilasına uğramıştır. M.Ö. 636- 226 yıllarında bölge Sasaniler'in

eline düşmüştür. İki büyük imparatorluğun sınırları arasında kaldığı için her zaman büyük savaşlara sahne olmuştur. M.S. 637 yılında Halife Ömer Bin Hattap zamanında Utbe Bin Farqad komutasında Irak'ın kuzeyindeki Kürt şehirleri İslamiyet'in hâkimiyeti altına girmişlerdir. Bölge, İslamiyet için bir köprü haline gelmiştir. İslam ordusu Fars İmparatorluğu, Ermenistan ve Kafkas ülkelerini ele geçirip Çin'e kadar fethetmiştir. M.S. 750-660 yıllarında, bölge Emevilerin hâkimiyetine girmiştir. Zap Nehri yakınında Abbasi ve Emeviler arasında büyük savaş başlamıştır. Emevilerin son halifesi Mervan Bin Muhammet, Mısır'a kaçar, böylece Abbasi Halifeliği dönemi başlamıştır. Abbasi Halifeliği zamanında Koye dahil tüm bölge direkt Bağdat'a bağlı olarak yönetilmiştir (Zubeyir Bilal, 1988). Hezbanilerden sonra 1095-1127 yılları arasında Koye Selçuklular tarafından yönetilmiştir. 1127' den sonra bölge, Moğollar Atabeyliği; 12. Asırda Musul Atabeyliği'nin bir parçası haline gelmiştir. 1127'den 1262'ye kadar bölge, Musul Atabeyliği'nin bir parçası olarak kalmıştır. Daha sonra Erbil Atabeyliği Amir Zeyneddin Ali Küçük Bin Tekin tarafından kurulmuş, Koysancak da Erbil Atabeyliği'nin bir parçası haline gelmiştir. 1256'da bölge, Moğol istilasına maruz kalmıştır. Moğol Devleti'nin bir parçası olarak 1258'den 1338'e kadar devam etmiştir. 1337'den 1411'e kadar Celayirliler bölgeyi yönetmiştir. 1411'den 1470'e kadar Karakoyunlular, daha sonra da Akkoyunlular 1470'ten 1518'e kadar bölgeyi idare etmiştir. 1514 Çaldıran Savaşı'ndan sonra bölge, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir (İbn Asir, Erbil Atabek Döneminde). 1518'de Musul sancağı Diyarbakır vilayetine bağlı hale gelmiştir. Bu bölge askeri olarak Osmanlı ordusuna Ortadoğu kapısını açmış; Osmanlı güneyde Mekke-Medine, batıda Fas'a kadar ilerleme sağlamıştır. Ara sıra Safayi istilasına uğradığını da söylemek gerekmektedir. Burada belirtilmesi gereken en önemli husus; bölge İdris Betlisi ve Sultan Selim'in arasında bir anlaşma sonucu Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur (Müdürlüğü ve Başkanlığı, 1993). Bu da bölgeyi Osmanlı'nın kendi imparatorluğu içinde görmesi ve korumasının ana sebebi haline gelmiş ve Osmanlı İmparatorluğu için bir dönüm noktası olarak sayılmıştır.

"Bu sefer sırasında Ordu-yı Hümayun Kerkük Sancagında; Dakuk'a bağlı Gelin-eyvanı nam-ı diger Türbe-i Leyla (6 Şevval 941/9 Nisan 1535), Şeyh Muhsin nam-ı diger Arpa-tepesi (7 Şevval 941/10 Nisan 1535), İftiharlu (8 Şevval 941/11 Nisan 1535), Selukan (10 Şevval 941/13 Nisan 1535), Leylan (13 Şevval 941/16 Nisan 1535), Ser-i Ab-ı Hassa Kızıl Köşk (18 Şevval 941/21 Nisan 1535), Ser-i Ab-ı Hassa (çayır) (17 Zilkade 941/19 Mayıs 1535), Hayati Künbedi (19 Zilkade 941/22 Mayıs 1535),

Gök-tepe ve Altun-köprü menzillerini izleyerek Tebriz'e doğru yol almıştır. Bu arada Kanuni Kerkük yakımlarında bulunan Gölçün/Kızıl Köşk menzilinde 28 gün dinlenmiştir." (Anonim, 2019c).

Böylece Koye 500 yıl Osmanlı İmparatorluğun hakimiyetinde kalmıştır. 1918 Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölge yeni kurulan Irak'a bağlanmıştır.

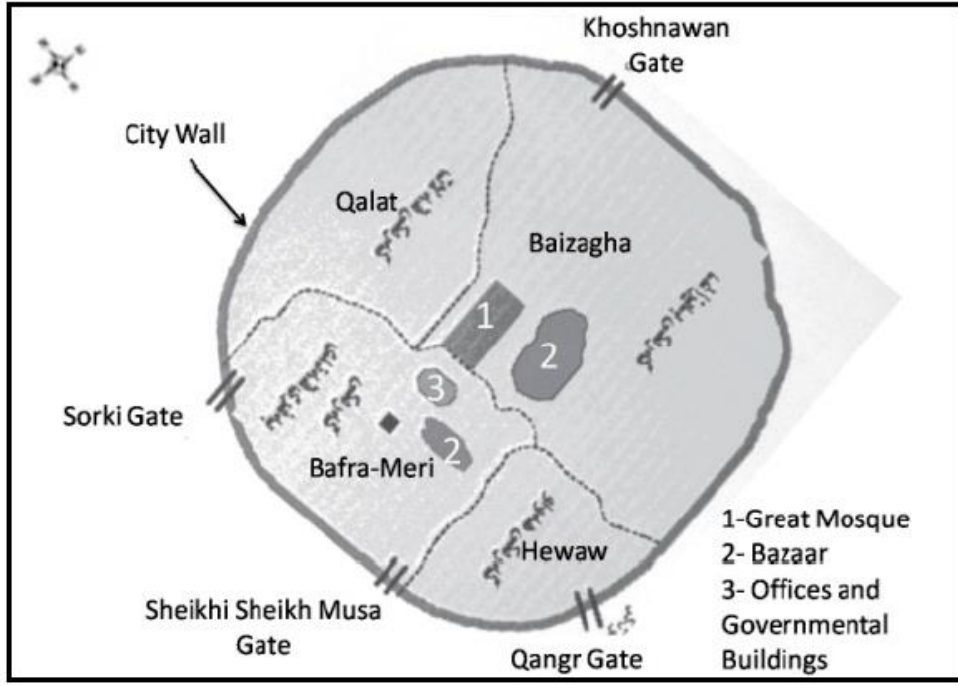
2.1.4. Morfoloji Özellikleri

Koye 1918'de ilçe oldu. Eski İpek Yolu üzerinde yer alır. Şehir verimli topraklarından dolayı tarım alanı ve ticaret merkezidir. Osmanlı döneminde (16. ve 20. yüzyıl) ve daha sonraki dönemlerde tüccarlar için çok sayıda hanlar ve kervansaraylar inşa edilmiştir.

Bilgi ve harita eksikliği nedeniyle şehrin kentsel formunun izi 19. yüzyıldan itibaren tespit edilmiştir.

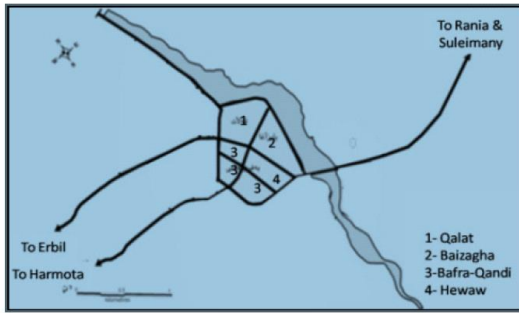
Koye eski şehri, dört ana mahalleden (Bayızağa, Hevav, Kalat ve Befri-Kendi) oluşmaktadır.(Şekil 2.7.) Bayızağa ve Kalat'ın ardından Hevav'ın bu şehrin çekirdeğini oluşturduğuna inanılmaktadır. Osmanlı döneminde, dört mahalleyi kuşatan ilk şehir suru inşa edilmiştir. Surun duvarı 1m kalınlığında kireç ve taştan yapılmış, böylece Koye ilk kentsel biçimini bu surların yapımıyla birlikte almıştır(Alqaisi, 2013).

Koye'nin kuruluş tarihi net olarak belli değildir. Ancak ilçenin yakınlarında yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Tarihleri M.Ö.'ye kadar giden tarihi kale ve yerleşim yerleri, Koye'nin tarihinin çok eskiye dayandığının bir göstergesi olmuştur. Orta Çağ'da Osmanlı salnamelerinde Koye ismi geçmektedir. Bu da şehrin tarihinin en az 1500'lere kadar dayandığını kanıtlamaktadır (Osmanlı Dönemi'nde Irak). 1700'lerin sonuna doğru ise kışlanın yapımı ve diğer kapalı çarşıların inşa edilmesi kitabelerde geçmektedir. Bu kitabelerde eski mahallelerin yapısına bakarak şehrin planı çıkartılabilmektedir. Eski Koye, 4 eski mahalleden oluşmaktadır ve şehrin içinde bu dönemlere ait Büyük Cami, hanlar ve kapalı çarşılar bulunmaktadır. Bu da şehrin ilk morfolojisi olarak kabul edilmektedir. Şehirde sokaklar dardır. Bunun sebebi de hem o zamanlar at arabalarının geçişlerine göre tasarlanmış olması hem de sıcak hava göz önünde bulundurularak gölgeli mekânların oluşturulmasına özen gösterilerek daha serin bir mikro iklim oluşturulmuştur.

Şekil 2.7. Osmanlı Döneminde Koye sınırı (Alqaisi, 2013)

1952-1956 tarihlerinde ilk geniş cadde olan Hacı Kadir Ana Caddesi gibi yeni sokaklar ve ana kavşaklar yapıldı. (Şekil 2.8.) Koye ile Ranya'yı birbirine bağlayan ana caddeye paralel ticari dükkanlar açılmaya teşvik edilmiş ve bu nedenle bu arazi boyunca ticari arazi kullanımı genişletilmiştir. (Şekil 2.9.) Bu 2. morfolojik evre olarak kabul edilmiştir (Al-Ansari ve ark., 2013).

Şekil 2.8. 1950'lerde Koye şehri (Alqaisi, 2013)

Şekil 2.9. 1992'de Koye şehri (Alqaisi, 2013)

1961' den 1979' a kadar olan 3. aşama, ızgara tipi yolların yapılmasıdır. 1980'lerden bu yana şehir insanları, siyasi durumlar nedeniyle kırsal bölgelerden şehir merkezine doğru göç etmiş ve kontrolsüz bir demografik artış yaşanmıştır. Bu durum, şehir çevresinde düzensiz Kekon ve Azadi mahallelerinin kurulmasına sebep olmuştur. Devletin ihmali sonucu bu yeni kurulan mahallelerde altyapı eksikliği son yıllara kadar devam etmiş ve bu da 4. aşama olmuştur (Şekil 2.10.).

Şekil 2.12. 2012 yılında Koye İlçesinin Ana planı (Koye Belediyesi, 2016)

2.2. Geleneksel Koye Kent Dokusu ve Özellikleri

2.2.1. Yol Dokusu

Osmanlı Devleti'nin geleneksel ilçelerinden biri olan Koye, fiziksel dokusu incelendiğinde, tarihi dokunun korunduğu bölgelerde organik ve düzensiz bir yapılaşma görülmektedir (Şekil 2.14.). Yeni yapılaşmaların olduğu bölgelerde, eğrisel ve dar sokaklar yerini, ızgara plan sistemi ve rasyonel sokakların hâkim olduğu yerleşimlere bırakmıştır. Geleneksel doku Ulu Cami etrafına toplanarak, burayı merkez olarak topografyaya göre şekillenen organik bir yerleşimden oluşur.

Şekil 2.14. Koye'nin sokak görüntüsü (Koye belediyesi, 2017)

Koye sokakları, eski ihtiyaçlara göre tasarlandığından dolayı günümüzün ölçülerine göre dar sayılan bazı yerde genişleyip bazı yerlerde tekrar daralan sokaklardır. Bu da değişik açılardan ayrı perspektifler yaratmaya sebep olmuştur. Evlerin dış duvarları genellikle sade ve yüksek yapılmıştır. Bazı evlerin üst katlarındaki çıkmalar sokak görünüşlerinde hareketlilik meydana getirmiştir. Sokaklar, insan ölçüsüne göre aynı zamanda eski taşıma araçlarına (At arabalarına..) göre tasarlanmıştır(Şekil 2.15.).

Şekil 2.15. Koye'nin Sokak görünüşü

Dar ve gölgeli sokaklar, kavurucu sıcaklıktan ve başka dış etkilere korunmayı sağlamıştır (Uluçam, 1989) Eski sokak dokusunun en ilgi çeken karakteristiği, belirli yerlerde sokak üstlerinin tonozla örtülmüş olmasıdır. Koye'de "Tak" adı ile bilinen bu

elemen bir zamanlar sokağın karşılıklı iki tarafında arsa mülkiyetine sahip olanlarca yaptırılmıştır(Şekil 2.16.). Böylece iki yanda ev yaptırmış olanlar sokağın üstünü tonozla köprü gibi aşarak; hem geniş alan kazanmış hem de sokağın iki yönünü gören Mekanlardan manzara seyir prestiji imkanına kavuşmuştur. Bu tarz tak yapma izninin belirli bir tarihten sonra yasaklandığı anlaşılmaktadır. Zamanla sokaklarda motorlu araç ve taşıtların geçişini engelleyeceği düşünülmüş, 1935 yılında çıkarılan 44 sayılı yol ve bina nizamnamesinin 23. maddesiyle önlenmiştir. Buna bağlı olarak eskiden mevcut olan tak sahiplerinin bunları restore etmeleri de yasaklanmıştır. Ünlü takların çoğu günümüze ulaşamamıştır. Kalan örnekleri arasında Bayızağa mahallesinde bulunan tak da kentin batı kesiminde ayakta kalan dört tak örneği sayılmıştır (Uluçam, 1989).

Sivri kemerli tonozdan oluşan tak, kentin sokak yapısında en çok ilgi çeken mimari motiflerin başında gelmektedir. Tak'ın özellikle yazın kavurucu sıcaklarında, çocuklar için serin ve gölgeli bir oyun alanı oluşturması bakımından önemli bir işlev gördüğünü de belirtmek gerekir (Saatçi, 2013).

Şekil 2.16. Koye'nin Taklı sokakları görünüşü

2.2.2. Dini, İdari ve Sosyal Amaçlı Anıtsal Yapılar

“Anıtsal yapılar, toplumların geçmişteki kültürel değerlerini, yaşam tarzlarını, sosyal ve ekonomik düzeylerini yansıtmaktadırlar. Taşıdıkları izlerle, geçmiş-bugün ve gelecek arasındaki sürekliliği sağlamakla yükümlü olan ve kültür varlığı olarak nitelendirilen anıtsal yapılar; insanları geçmişe bağlayarak, ait oldukları yerin karakterinin ve kimliğinin oluşumuna katkı sağlamaktadırlar.”(YALDIZ, ASATEKİN,2016).

Şekil 2.17. Koye Kışlası

1. ve 2. morfolojik dönemlerde inşa edilen bazı yapılar aslını koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Birçok kaynakta Qishla (Şekil 2.17.) , Hani Gevra, Kayseri gibi farklı çağlardan kalma ve Osmanlı dönemi yapılarından bahsedilmiştir. Bu yapıların bir kısmı günümüze kadar ulaşmış olsa da iklimsel özellikler nedeniyle yüksek derecede tahribata uğramışlardır. Bu yapıların çoğu hükümet tarafından koruma altına alınmış bazıları restore edilmiştir.

2.2.2.1 Askeri Yapılar: Koye Kışlası

Koye Kışla'sı 1882 yılında inşa edilmiştir. Kışla, Koye ilçesinin batı yakasında ve küçük bir tepe üzerine kurulmuştur. Bu kışla büyük bir alanın ortasında yer alır. Kışla içerisinde çok sayıda salon, oda ve hol bulunur (Şekil 2.19.). Kışlanın ön cephesi kale görünümündedir (Şekil 2.18.). Kalenin dört cephesine ise atış ve savunma amaçlı pencere boşlukları açılmıştır.

Şekil 2.18. Kışlanın ön cephesi

Şekil 2.19. Koyuncak Kışlasının haritası (Osmanlı arşivinden alınmıştır.)

Bazı kısımları iki katlı olarak inşa edilen kışla, günümüzde restorasyonu yapılmıştır. Yapı, Kent Arkeolojik Müdürlüğü'nün binası olarak hizmet vermeye birlikte bir bölümü müze ve kafe olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.20.).

Şekil 2.20. Kışlanın Yönetim Bölümü

Şekil 2.21. Kışlanın Avlusu

Kaymakamlık tarafından 1999 yılında restore edilmiş olan kışla, 2400 m² bir alan üzerine kurulmuştur. Yapıda, yapım tekniği olarak moloz taş ve kireç harcı birleşimi kullanılmıştır (Anonim, 2019d).

Şekil 2.22. Kışlanın savunma kuleleri

2.2.2.2. Dini Yapılar

Dini yapılar bir şehrin simgesi ve kimliğidir. Koye ilçesi bünyesinde hem Müslümanlar'a hem de Hristiyanlar'a yer vermiştir. Bu nedenle ilçe içerisinde cami ve kiliseyi bir arada görebilmekteyiz. Bunlardan Mızgafti Gevre Cami ile Hristiyanlar için kutsal olan Merbena Kardeşa yapısı incelenmiştir.

2.2.2.2.1. Mızgafti Gevre Camisi

Şekil 2.23. Mızgafti Gevre Camisi

Şekil 2.24. Mızgafti Gewre Camisi

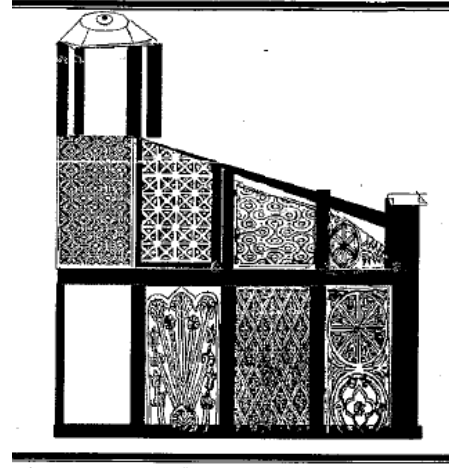
Şekil 2.25. Son cemaat mahallinde yer alan mihrab

Şekil 2.26. Cami içinde mihrap, minber ve kubbe geçiş elemanları

Şekil 2.27. Cami minberinden bir görünüşü

Şekil 2.28. Minberin süsleme çizimi(Aras, 2014)

2.2.2.2.2. Merbena Kardeşa

Hermute Köyü'nün kuzey doğusunda, Koysancak ilçesinin 3 km yakınında bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre burası el-Mar Behnam ve kız kardeşi Sare tarafından inşa edilmiştir (Şekil 2.29).

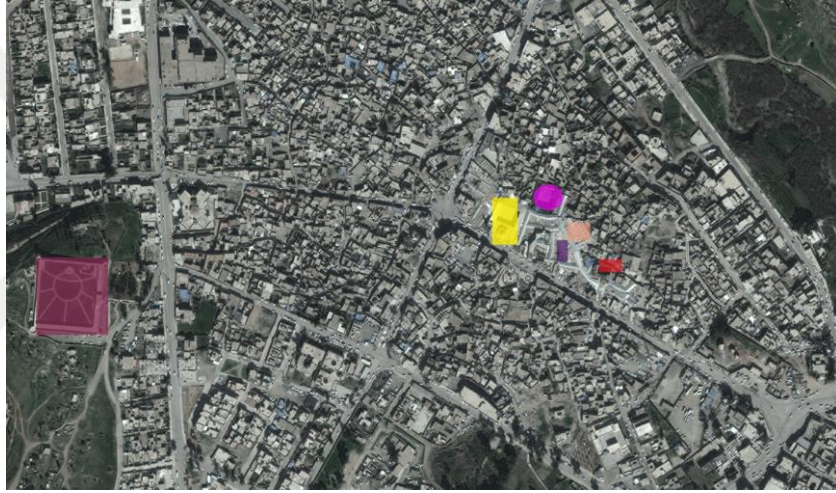

Şekil 2.29. Merbena Kardeşa'nın önden görünüşü

Farklı bir rivayete göre ise, Moğollar'ın şehre saldırısı sırasında Musul'un bazı rahipleri Behnam Kilisesi'ni sığınak olarak kullanmıştır. Bölge özellikle Hristiyanlar için büyük bir öneme sahiptir (Şekil 2.30.).

Şekil 2.30. Merbena Kardeşa'da bir görünüşü

Şekil 2.31. Koye Hanları vaziyet planı

2.3. Hanlar

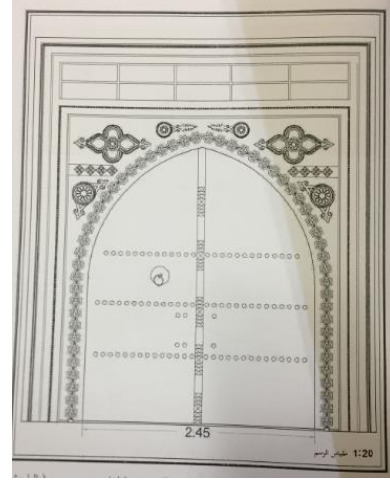
Koye'de Osmanlı zamanından kalan çok sayıda han bulunmaktadır. Mahmut Ağa Hanı, Kayiseriyan Hanı (Han Mira), Hacı Bakır Ağa Havezi Hanı, Hacı Abdula Hanı ayakta kalmayı başarabilmiş hanlardır (Şekil 2.31.).

2.3.1. Mahmut Ağa Hanı

Bu Han 1860 yılında Mahmud Ağa Gafuri tarafından inşa edilmiştir. Bayızağa mahallesinde bulunan han, dikdörtgen bir formda tasarlanmıştır. Mahmut Ağa Hanı Koye'de "Büyük Han" olarak tanınır.

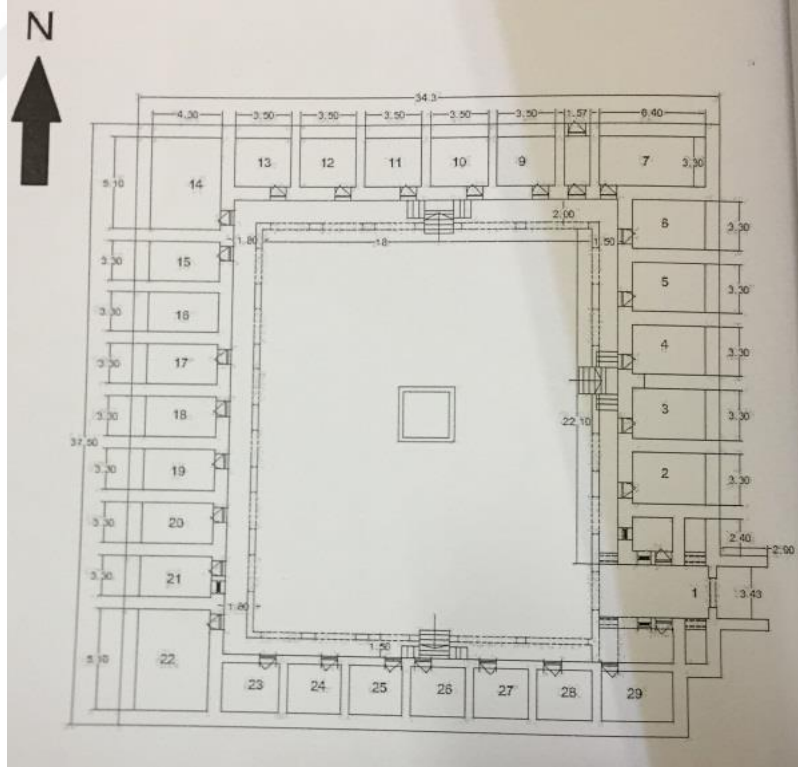

Şekil 2.32. Mahmut Ağa Han'ın girişi süsleme çizimi

Şekil 2.33. M. Ağa Han'ın girişin taç kapısının süsleme çizimi

Hanın girişin taç kapısında bir kitabe bulunmaktadır ve bu kitabe Farsça yazılmıştır. Mermerden yapılmış bu taç kapısında süsleme olarak bitkisel motifler kullanılmıştır. İki katlı olan han, 37.55 * 34 m bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Yaklaşık olarak 1276 m²dir. (Şekil 2.34.)

Şekil 2.34. Mahmut Ağa Han'ın kat planı (Bradosti,2011)

Han içerisindeki kapı ve pencerelerin çevresindeki mermerlerde oyma işlemi yapılmış, süslemeli bir görüntü oluşturulmuştur. (Şekil 2.36.) Bu pencerelerde ayrıca demir korkuluklar mevcuttur. Yapının kapılarında ahşaptan yapılmıştır.

Şekil 2.35. Mahmut Ağa Han'ın kemerleri

Şekil 2.36. Mahmut Ağa Han'ın üst kat revakları

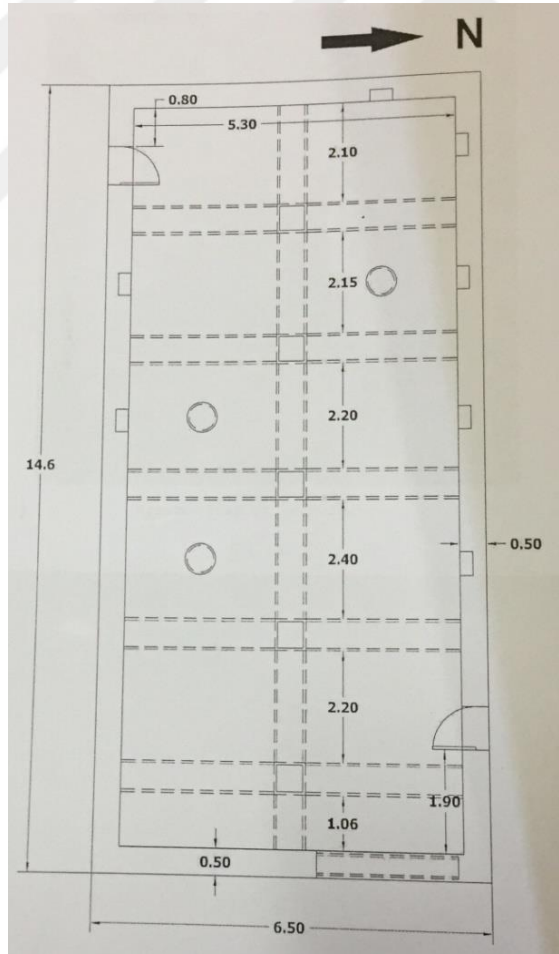
2.3.2. Kayiseriyan Hanı (Han Mira)

Koye şehrinin güney doğusunda yer alan Kayiseriyan Hanı, şehire 6 km uzaklıktadır. Araştırmalara göre han, 1845 – 1860 yılları arasında inşa edilmiştir.(Şekil 2.37.)

Şekil 2.37. Han Mira'nın restorasyondan önceki görünüşü

Han dikdörtgen şeklinde küçük bir alan üzerine inşa edilmiştir. Bina uzunluğu 14.60, genişliği de 6.50 m dir. Tavan yüksekliği 6 m olan hanın üzeri on adet kubbe ile örtülmüştür. (Şekil 2.38)

Şekil 2.38 Han Mira'nın planı

Han yakın tarihte hükümet tarafından restore edilmiştir (Şekil 2.39.).

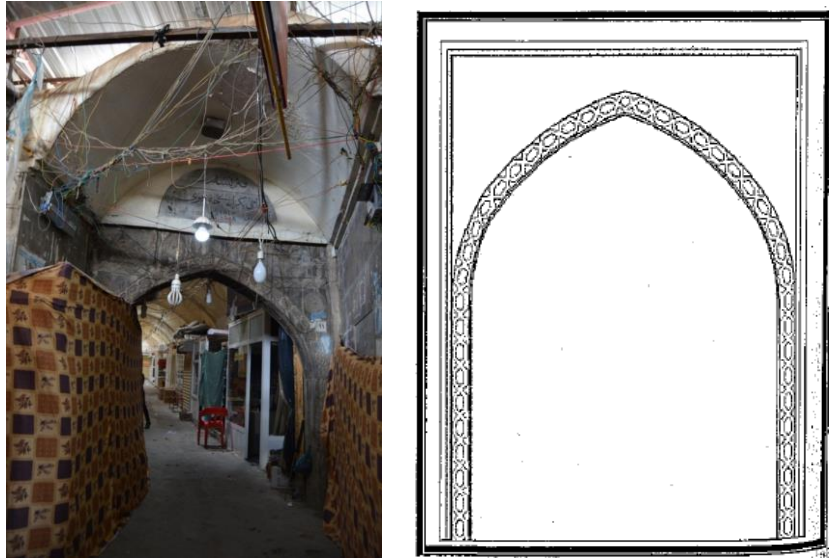
Şekil 2.39. Han Mira'nın dışında yer alan payendeler

Şekil 2.40. Han Mira'nın kubbe restorasyonu

2.3.3. Hacı Bakır Ağa Havezi Hanı

Han Hıvev mahallesinde yer alır. Büyük Han'ın karşısında konumlandırılmış olan camiye, 100 m uzaklıktadır. Han, 1840'de Hacı Bakır Ağa Hevezi tarafından inşa edilmiş olan han 553 m²'dir. (Şekil 2.41.)

Şekil 2.41. Hacı Bakır Ağa Havezi Hanı girişi

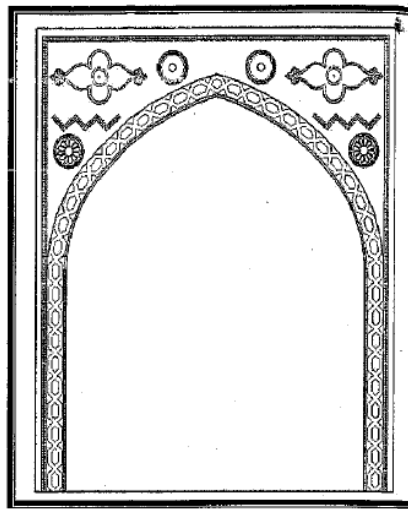
Hanın en uzun revakı, 42.45 m uzunluğa, 4.45 m genişliğe sahiptir. Bu revak içerisinde yedi adet eşit büyüklük ve mesafede oluşturulmuş kemer bulunmaktadır. Kemerlerin inşasında 0.55 cm olan kesme taş kullanılmıştır. Kemerler arasında ışık ve havalandırma ihtiyacını karşılamak için tepe pencereleri oluşturulmuştur. Han, içerisinde birçok dükkân bulundurmakta ve günümüzde kullanımını devam ettirmektedir.

2.3.4. Hacı Abdula Hanı

Küçük Han'ın doğusunda yer alan Hacı Abdula Hanı 1904'te inşa edilmiştir. Beş farklı girişe sahip olan han, iki ana revaklı kola sahiptir (Şekil 2.42.).

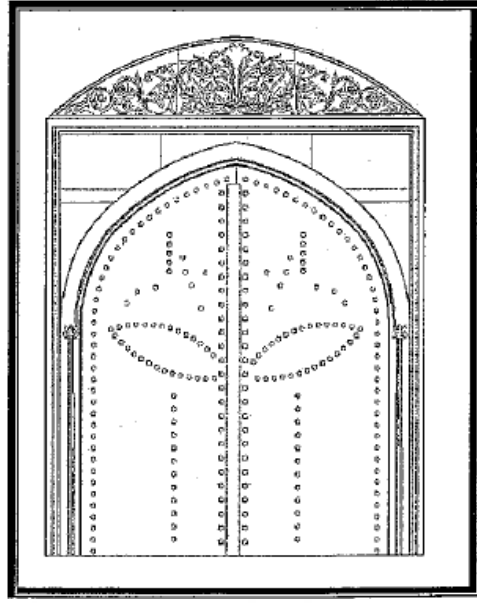
Şekil 2.42. Hacı Abdula Hanın girişi

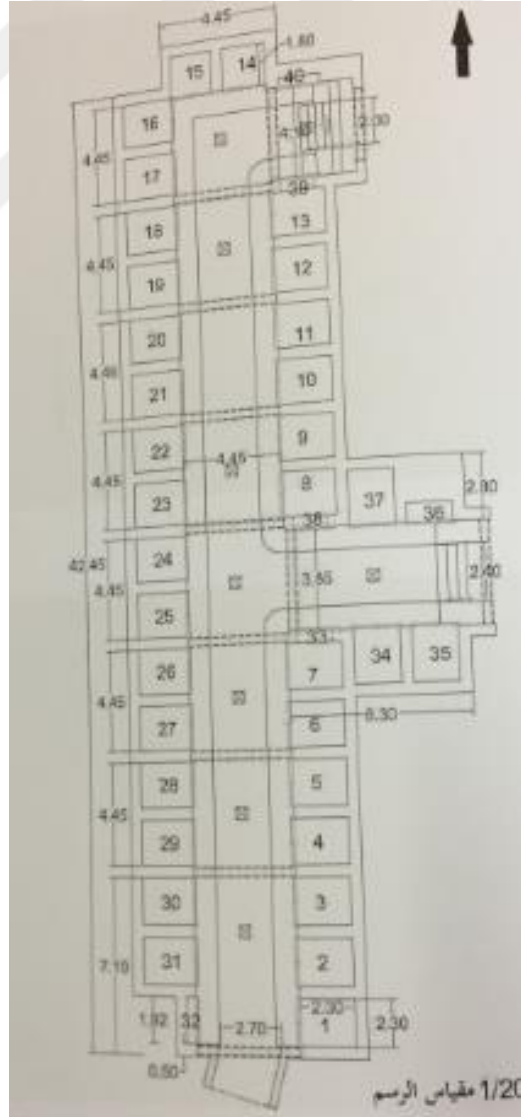
Şekil 2.43. H. Abdula Hanın giriş süslemesinin çizimi

Şekil 2.44. Hacı Abdula Hanın ikinci girişi

Şekil 2.45. H.Abdula Hanın 2. girişi süslemesinin çizimi

Şekil 2.46. Hacı Abdula Hanın planı

970 m² alana sahip olan Hacı Abdula Hanı birisi doğuda birisi de batıda bulunan iki revaklı sokağa sahiptir. Yapının batı yönündeki revağı 48 cm, doğu yönündeki revağı ise 27.230 cm dir (Şekil 2.46.).

Şekil 2.48. Hacı Abdula Hanın iç görünüşü

Şekil 2.49. Hacı Abdula Hanın dükkanları

2.4. Sosyal Yapılar: Su değirmeni

Aşi Mam Hıdır su değirmeni içerisinde havuz barındırmakta bununla birlikte yakınında bir kuyu bulunmaktadır. (Şekil 2.50.) Buğday ve arpa öğütülmesi için kullanılmış olan değirmenler, Osmanlı döneminde gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu sebeple değirmenlerden vergi alınırdı. (Türkan, 2016).

Şekil 2.50. Değirmenin Havuzu ve avlusu

İki büyük payandalı girişe sahip olan değirmen, sol tarafında bir oda karşısında ise büyük bir avlu bulundurmaktadır. Avlunun içinde hayvanların bekletildiği bir alan ile büyük bir havuz bulunmaktadır.

Değirmenin iç mekanı kemerli geçişlerden oluşmaktadır. Yapının tavanında ise ahşap kiriş sistemi uygulanmış, sıva yapılmamıştır. Duvarlarında ise moloz taş ve kireç harcı birlikte kullanılmıştır (Şekil 2.51.).

Şekil 2.51. Değirmenin içi ve Kemerleri

3. BÖLÜM: IRAK VE TÜRKİYE'DE GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ

3.1. Irakta Geleneksel Konut Mimarisi

Irak'ta konut mimarisi ve tipoloji kavramları incelenirken Irak'ın geneline dair bilgileri içeren bir çalışma verisi saptanmamıştır. Ancak Irak evleri tarihi ve tipolojisinin kavranabileceği bir kaç çalışma incelenmiş ve bu çalışmalardan elde edilen bulgulardan yararlanılmıştır. Bunlardan Süphi Saatçi'nin “Kerkük Evleri” kitabı ve Dr. Ing Reuther'ın “Bağdat ve Diğer Kentlerdeki Irak Evleri” kitaplarından yararlanılmıştır. (Şekil 3.1.)

Irak'ın yerleşme tarihinden bahsetmek gerekirse, tespit edilen en eski yerleşim yerine Şaneder Mağarası'nda rastlanmıştır. Mağara Biradost Dağının eteğinde, Erbil'in Mergesor ilçesi sınırları içinde ve deniz kıyısından 2200 metre yükseklikte yer almaktadır. Bu mağara, Irak'ın en büyük ve en eski mağaralarından var sayılmaktadır. Tarihi, M.Ö. 60000 yılına, Taş Devri Dönemi'ne dayanmaktadır. Mağaradaki ilk arkeolojik kazılar 1951-1961 yıllarında bilim adamı Ralif Sulky tarafından yapılmış ve tarihleri Eski Taş Devri Dönemi'ne dayanan üst üste dört tarihi tabaka keşfedilmiştir. Kazılarda neandertal insanların iskeletlerine ve kalıntılarına da rastlanmıştır (Anonim, 2019e).

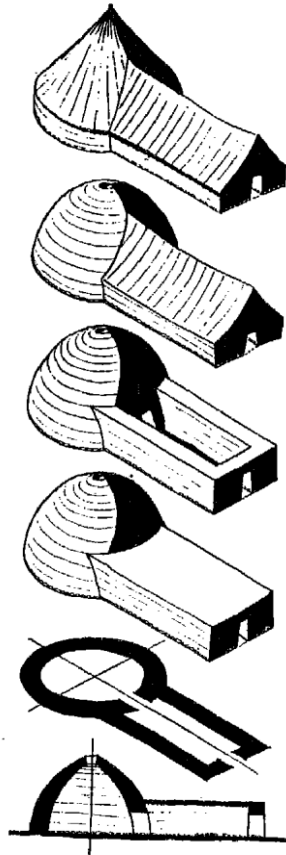

Şekil 3.1. Şaneder mağarası

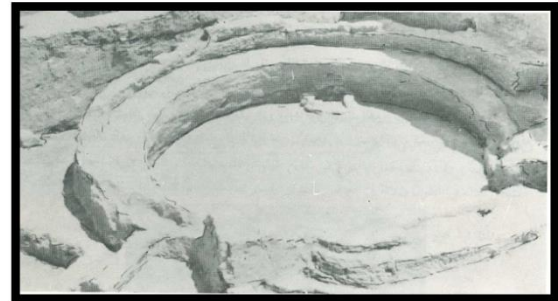
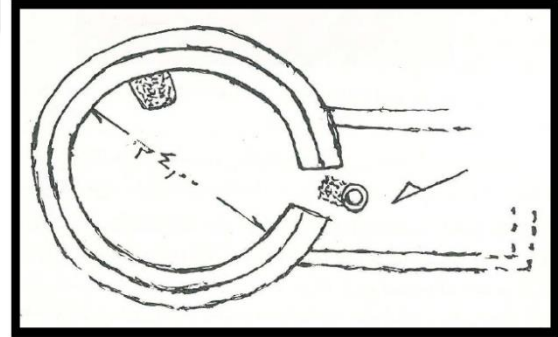
M.Ö. 10000 yıllarında Irak'ın kuzeyinde bulunan kimseler mağaralara yakın düz alanlara doğru hareket etmişler ve bu alanlara yerleşmişlerdir. Zavi Cemi yerleşim yeri, Zap Nehri'nin kıyısında bulunan ve Şaneder Mağarası'nın batısında bulunan, bilinen en

eski yerlerden biridir. (Şekil 3.2.)Yerleşke halkı tarafından inşa edilen evlerin temelleri topraktan oluşmaktadır. Yaklaşık 4 m çapında olan evler yuvarlak bir forma sahiptirler. Evlerin dış duvarlarının kalınlığı 1.65 m kadardır. Evlerin temelleri ise doğal büyük taşlardan yapılmıştır. Bu evler Haran'da hala kullanılmakta olan ev tipolojileriyle benzerlik taşımaktadır. (Şekil 3.3)

M.Ö. 8000 - M.Ö. 5000 yıllarına ait, Irak'ta keşfedilen köy kalıntıları, insanların yaşama biçiminde oluşan değişim ve gelişimi göstermektedir. Bu dönemde insanlar mağaralardaki yaşamlarını terk edip köylerde yaşamaya başlamışlardır. M.Ö. 6700 yıllarına dayanan Çermo Köyü, Irak'ın kuzey kesiminde bulunan köy yerleşimine örnek niteliği taşımaktadır. Bu köyde ortaya çıkan yeni yapı tipolojilerinde; evler dikdörtgen formlu, birden fazla odaya sahip toprak duvarlardan oluşmaktaydı. Evin temelinde ve taşıyıcı elemanlarında taş kullanılmış, çatıda ise ahşap ve kamış birlikteliğine yer verilmiştir.

Şekil 3.2. Zavi Cemi Evleri

Şekil 3.3. Zavi Cemi Evlerin kalıntısı

3.1.1. Bağdat Evleri

Irak'ın konut mimarisi için bir giriş yapmak gerekirse daha önce incelenen ve avlulu tipe sahip olan Bağdat evlerinden bahsetmek gerekir.

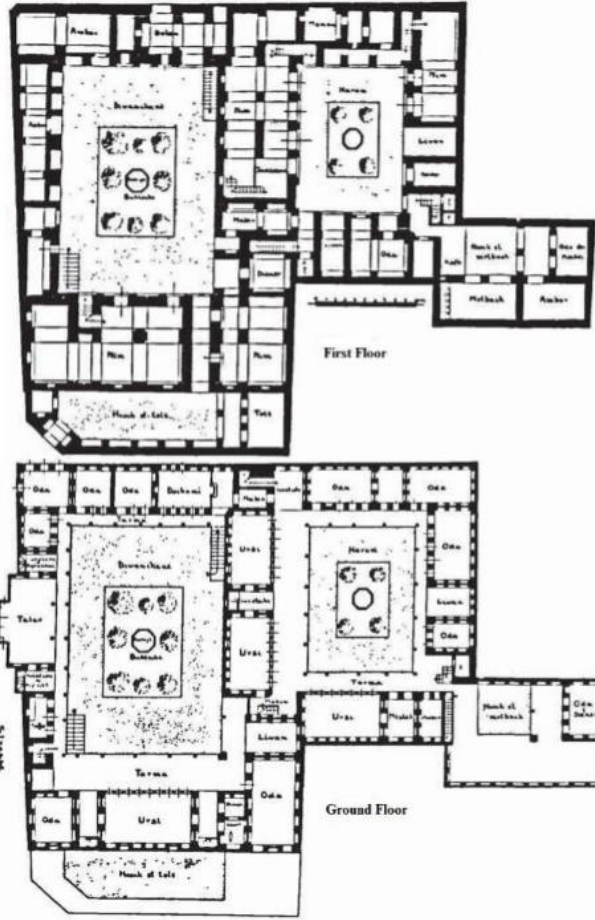
Bağdat evleri uzun evrim sürecinin bir sonucudur; İslami yaşam tarzı ve geleneksel el sanatları gibi kavramlar kentin karakterini oluşturmuş, mevcut iklim koşulları ise kentin yerleşimini etkilemiştir. (Bekleyen, 2019) ' e göre geleneksel avlulu evler dört kategoride toplanabilir:

1. Tek Avlulu Evler: Bu tür bir avluda sadece aile üyelerinin izin verdiği 'Harem' adında bir alan vardır. Bağdadi evlerinin çoğu bu özelliğe sahiptir. Bu kategorideki evlerin büyüklüğü oldukça fazladır ve bir veya iki konuk odasına sahiptirler (Mandilawi, 2012). (Şekil 3.4.)

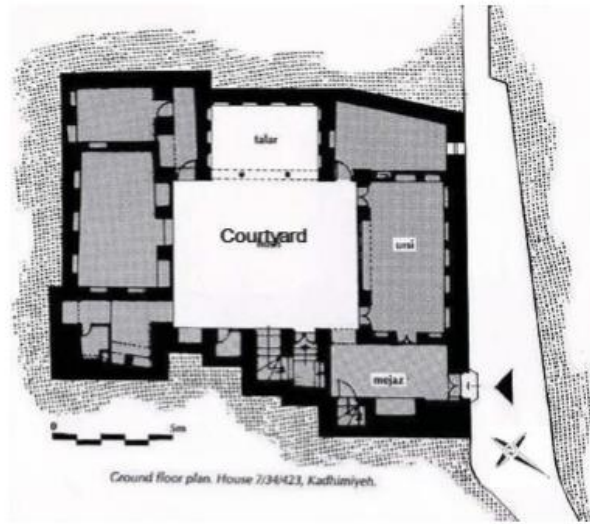
2. İki Avlulu Ev: 'Harem' in yanı sıra, 'Divanhane' olarak adlandırılan başka bir alan vardır. Bu alan misafirlere adanmıştır. Ayrıca 'Mutfak' birimi de mevcuttur.

3. Üç Avlulu ve Dört Avlulu Evler: " Harem ", " Divanhane ", " Mutfak " ve "İstibil" bu avlu grubun ana birimlerini oluşturmaktadır. Çok avlulu evler oldukça büyük evlerdir. Çeşitli diğer elemanlar servis elemanları gibi ana birimler dışında plan içinde ya da tek bir nesne olarak birleştirilerek ayırt edilir. (Şekil 3.5.)

Yapıya girildiğinde kullanıcıyı karşılayan ilk bölüm olan 'Mejaz' olarak adlandırılan bir giriş koridorudur. Bu koridor kullanıcıyı avluya yönlendirmektedir. Giriş, avludan bir perde ile ayrılmış; böylece evin mahremiyeti sokaktan geçen kimselerin evin içiyle görsel temas kuramaması yoluyla sağlanmıştır. İki veya daha fazla avluya sahip evler daha çok varlıklı veya yetkin insanlara aittirler. Bu evler, içerisinde barınan bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar oda sayısına sahiptirler. Bu sebeple kullanım alanı olarak da oldukça büyüktürler. Kullanım alanı daha büyük olan evlerde, evin giriş alanı kullanım alanı ve işlevi ile birlikte oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu alan kare veya sekizgen olan kubbeli bir forma sahiptir. Bu alanda ise 'Dolan' ismi verilen giriş holünün çeperinde bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven avlunun etrafını saran revaklı bir koridora çıkmaktadır. Evin duvarlarının içerisinde 'Dakka' adı verilen duvar nişleri bulunmaktadır. Bu nişler içerisinde mobilyalar bulunmaktadır (Reuther, 2005).

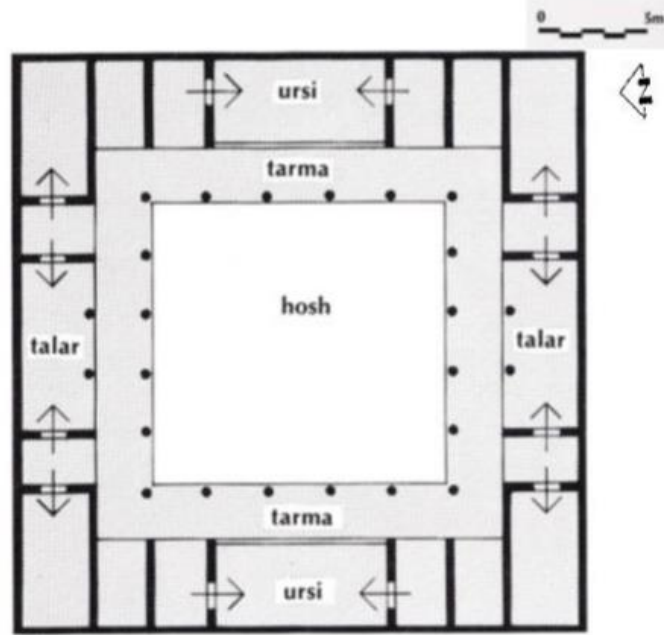
Şekil 3.4. dört avlulu Ev – bağdat (Reuther, 2005)

Şekil 3.5. Bir avlulu Ev – bağdat (Reuther, 2005)

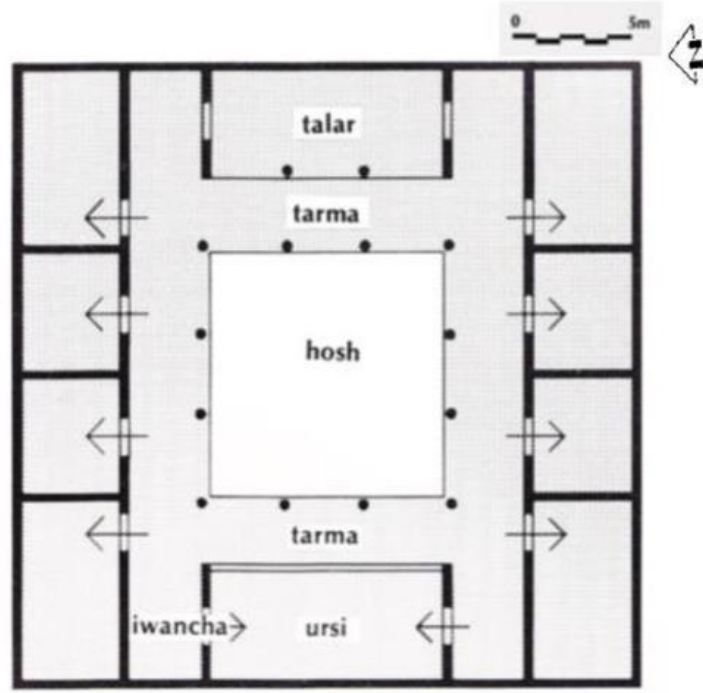
Hemen hemen her evde açık avlu vardır. Yaşam bu avlu etrafında şekil alır. Avlu, düşeyde zemin ve birinci katlar arasında devam eder. Lavabolar ve mutfak gibi temel bölümler zemin kotunda yer almaktadırlar. ‘Ursi’ ve ‘Tarma’ gibi konut bölümleri ise ‘Hoash’ veya ‘Fina’ olarak adlandırılan avluyu çevrelemektedir. Evin farklı işleve sahip

bölmeleri için gerekli olan gün ışığı, havalandırma ve diğer bölümlerle olan fiziksel bağlantı içe dönük olan bu avlu tarafından sağlanır. ‘Ursi’ ve ‘Talar’ ismi verilen konut bölümleri ‘Tarma’ adı verilen açık sokaklı ve üst örtüye sahip yarı açık alanın çevresinde konumlanmış dikdörtgen formlu odalardır. Bu odalar karşılıklı simetrik bir düzen içerisinde yerleştirilmiştir. ‘Ursi’ bölümünün karşılıklı iki duvarında ‘ŞanaŞil’ adı verilen Bağdat ve İslam Dünyası’na ait Çıkmalar bulunmaktadır. (Şekil 3.6.) Bu Çıkmalar, hava sirkülasyonu sağlamanın ötesinde cadde ile iletişim kurulması açısından tasarlanmıştır. Başka bir deyişle sokak hayatına dahil olan alanlar yaratılmıştır. Evler, birinci katta bulunan kimseler için, zemin katın avlusunun algılanabileceği şekilde tasarlanmıştır. Görsel temasın kurulması için revaklı açık sokaklar inşa edilmiştir. Revaklı sokaklar, avlu etrafında çerçeve oluşturmuş; böylece odalar avluya bakan pencereleriyle, gün ışığı ve havalandırma kontrolü sağlayabilmiştir. (Reuther, 2005) ,mahzenden tavan arasına kadar olan tüm odalar iklimsel konfor şartlarına uygun tasarlanmıştır.

Şekil 3.6. geleneksel Evlerin zemin kat planı (Warren ve Fethi, 1982)

İki kattan oluşan bu evlerde, zemin kat yüksekliği birinci kat yüksekliğinin neredeyse yarısıdır. Böylece birinci katta daha yüksek ve ferah mekanlar üretilmiştir (Reuther, 2005).

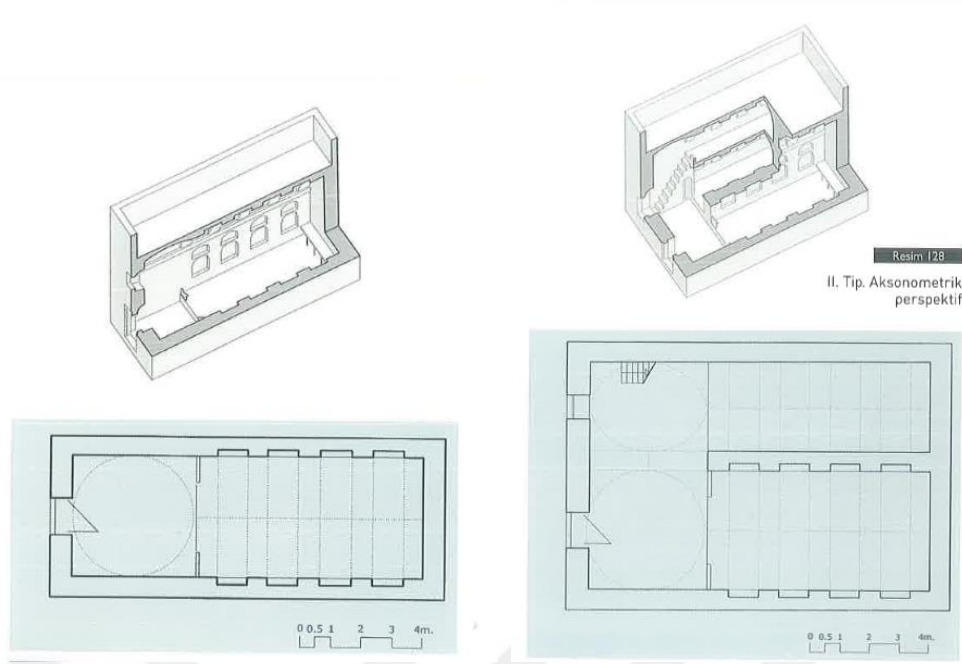

Şekil 3.7. geleneksel Evlerde birinci Kat Planı (Warren ve Fethi, 1982)

3.1.2. Kerkük Evleri plân özellikleri – tipoloji

Bir başka önemli çalışma Suphi Saatçi'nin Kerkük evleri üzerine yaptığı doktora çalışmasıdır. Bu çalışma Kerkük'ün Koye ilçesi ile olan coğrafi yakınlığı nedeniyle tez için önemli bir referans oluşturmuştur.

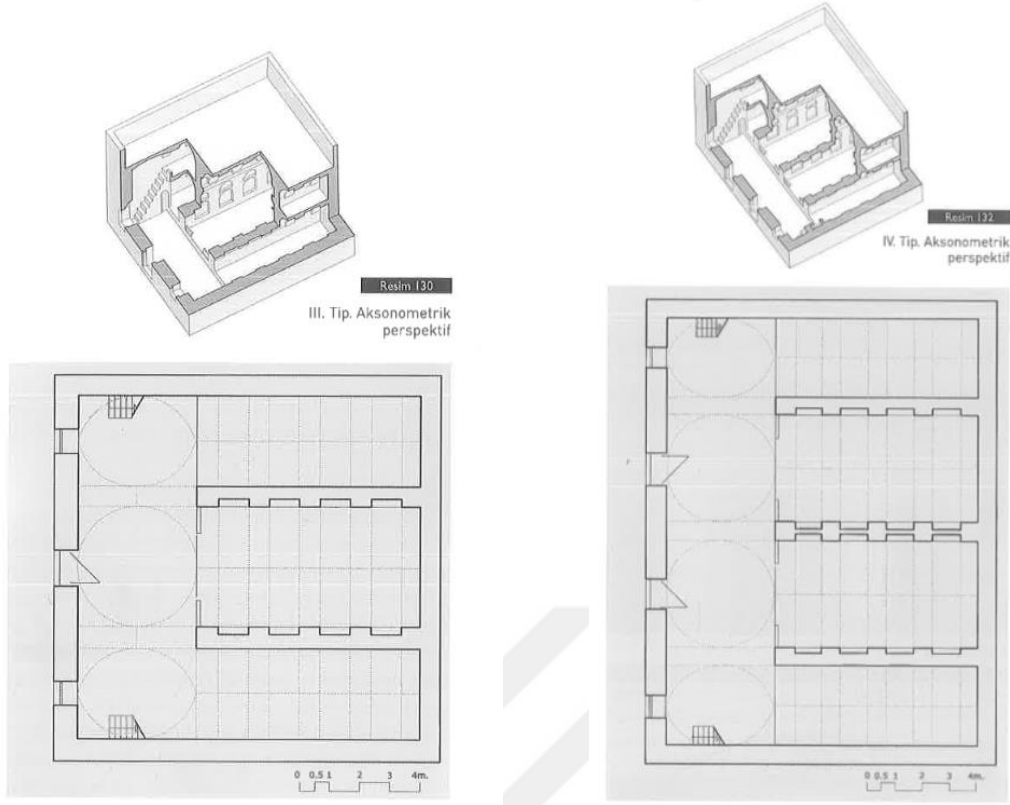
Evler; plan tipleri, süslemeleri ve strüktürel sistemleri bakımından Koye evleri ile benzerlik göstermektedir. Kerkük evlerinin plan şemasının ana çekirdeğini 'Büyükev' olarak adlandırılan bölüm oluşturmaktadır. Bu evler avludan girilen 'Atebe', 'Dör', 'Yangöz' ve en üstte bulunan 'Köşk' isimli birimden oluşmaktadırlar. Büyükev'in içerdiği mekanların ortaya koyduğu plan oldukça esnek ve yalın bir kompozisyona sahiptir. Bu kompozisyonun ana birimlerini 'Dör' ve 'Atebe' oluşturmaktadır. Dör ve Atebe üzerinde gelişen mekanlarla birlikte, Kerkük evlerinin tipolojik olarak 4 farklı çeşiti oluşmaktadır (Saatçi, 2007).

Şekil 3.8. geleneksel Kerkük evleri 1. Ve 2. tipolojileri (Saatçi, 2007)

I.Tip: Birinci şemada görüldüğü gibi, avludan girilen Atebe tam ortadaki giriş kapısıyla bir basamak yükselerek Dör'e bağlanır. Yalnızca Dör birimine sahip olan bu ev tipolojisi, dar gelirlili ve küçük aileler için inşa edilmiştir (Saatçi, 2007).

II.Tip: İkinci şemada görülen ev tipinde, Dör'ün yanına bir oda daha eklenmiştir. İki kattan oluşan bu birim zemin katta 'Yangöz', birinci katta ise 'Köşk' adı verilen bölümden oluşur. İki birim arasındaki bağlantı 'Atebe' bölümüne yerleştirilmiş merdiven tarafından gerçekleştirilir. 'İki gözlü' olarak adlandırılan bu büyükevlerde, Atebe iki kat arasında avlu görevi görmektedir. Avludan geçilen giriş kapısı, 'Döretkabül' ismi verilen aks üzerinde yer alır. Bu ev tipolojisi Kerkük'te oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Saatçi, 2007), (Şekil 3.8.).

Şekil 3.9. geleneksel Kerkük evleri 3. Ve 4. tipolojileri (Saatçi, 2007)

III.Tip: Üçüncü çeşit ev tipolojisinde Dör'ün iki yanında birer göz vardır. Orta bölümde tek katlı olarak tasarlanmış Dör'ün iki yanında 'Köşk' ve 'Yangöz' adı verilen iki birim vardır. Bu ev tipinde Atebe üç birimin önünde uzanmaktadır. Dör, kullanıcıyı dış duvarın ortasından giriş kapısıyla birlikte içeri almaktadır. Bu ev tipolojisi de oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır (Saatçi, 2007),(Şekil 3.9.).

IV.Tip: Dördüncü ve son çeşit ise 'İki Dörlü' ve 'İki Yangözlü' ev tipolojisidir. Bu yolla Atebe bölümü diğer tüm birimleri kendi bünyesinde toplamaktadır. Bu tipolojide Dör'lerin orta kısmına takabül eden iki giriş kapısı bulunmaktadır. Daha çok zengin ailelerin kullandığı bu tipoloji örneği çok fazla yaygın değildir. Bu ev tipolojisinin en iyi örnekleri arasında Bulak Mahallesi'ndeki Gülhanlar Evi ile Avcılar Mahallesi'nde günümüzde atıl bırakılmış olan Kırdarlar Evi bulunmaktadır(Saatçi, 2007), (Şekil 3.9.).

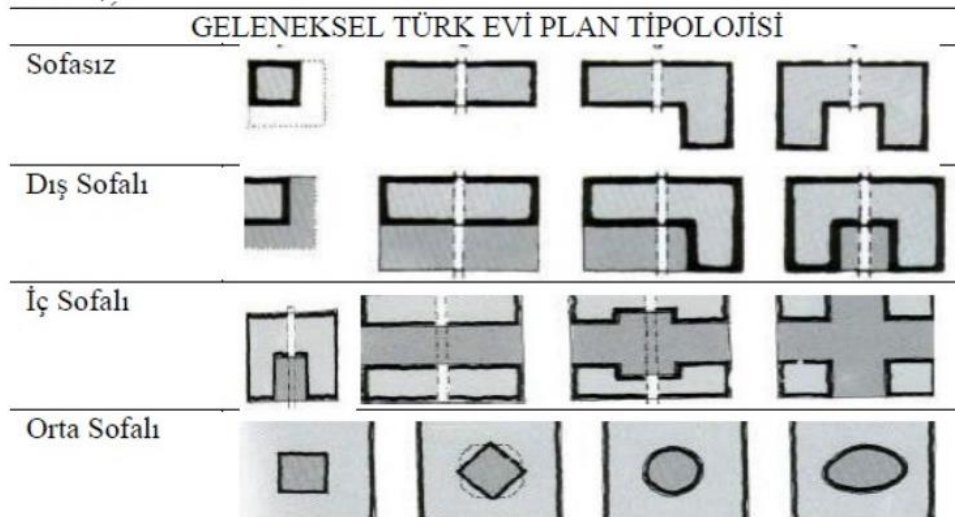
3.2. Türkiyede geleneksel konut mimarisi

3.2.1. Geleneksel Türk Evinin mekânsal özellikleri

Türk Evi, yaklaşık 500 yıldır devam eden ve kendine has özellikleri ile nitelendirilen eski Osmanlı Devleti sınırları içerisinde, Rumeli ve Anadolu bölgelerinde oluşan bir ev türüdür. Türk Evi modüler bir sisteme dayanıyor. Sedat Hakkı Eldem'e göre, Türk evindeki odalar sürekli olarak çoğaltılırken; sofa, odaların önünde ortak bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Sofanın formu ise evin türünü belirlemektedir. Sofa, odaların önünde veya ortasında yer alabilir.

Sedat Hakkı Eldem Türk Evi Plan Tipleri kitabında Türk evinin kendine özgü bir bütün olduğunu ortaya koymuştur. Türk evlerini belirli plan gruplarına ayırmıştır.

1. Sofasız plan tipi
2. Dış sofalı plan tipi
3. İç sofalı plan tipi
4. Orta sofalı plan tipi

Şekil 3.10. Geleneksel Türk Evi Plan Tipolojisi (Eldem 1972: 182)

a) Sofasız Plan Tipleri: Sofasız plan tipi, tek bir oda ya da birçok odanın yan yana sıralanmasıyla oluşmuş basit bir tasarım oluşturmaktadır. Odaların her birinin girişi dışarıdan olmakla beraber genellikle birbiri ile bağlantıları yoktur. Bu türler genel olarak bir bahçe kapısı ve bahçe duvarlarıyla çevrelenmiş, iç avlulu, ön bahçeli veya

yan bahçeli evleri kapsamaktadır. Bu evler birden fazla odaya sahipse aralarında eyvan bulunabilmektedir.

b) Dış Sofalı Plan Tipleri: Türk evinin ikinci türüdür. Odalar arasındaki ilişkiler ‘Sofa’ denilen bir ortak mekanla sağlanmaktadır. Anadolu’nun daha çok kırsal kesimlerinde uygulanan bu ev tipi avlulu ve bahçeli olmak üzere pek çok uygulama şekli oluşturmuştur. Doğa ile bağlantıyı kuran *sofa* yılın büyük bir zamanında ortak oturma ve yaşam alanı olarak işlev görmektedir. Ilıman ve sıcak iklime sahip bölgelerde sofanın giriş kısmı dışarıyla bağlantısını kullanıcısının serinleme imkanı bulacağı şekilde kurmuştur. Kış aylarında ise ocaklar etrafında toplanılmış, böylece daha çok bu mekanlar kullanılmıştır.

c) İç Sofalı Plan Tipleri: Geleneksel Türk evinin en yaygın olan tipini oluşturmaktadır. Bu tipte sofa orta bölüme alınmış, halk arasında ‘Karnıyarık’ olarak adlandırılan bir plan tipi oluşturulmuştur. Dış sofalı eve göre daha fazla sayıda odası bulunmakla birlikte daha ekonomik olma özelliği taşır. Bu durum bu ev tipinin daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır. Bu tip evlerde, *sofa* güneş ya da sokak yönünde konumlandırılmıştır. Merdivenin *sofa* içerisine yerleştirilmesine göre ‘Köşk’, ‘Sekilik’ gibi mekanlar ortaya çıkmıştır. İç sofalı plan tiplerinde ya bir sedir bulunmakta ya da yükseltilmiş ve sofadan parmaklıklar yardımı ile ayrılarak mekanlaşmış olan ‘Oturma Köşesi’ oluşturulmuştur.

d) Orta Sofalı Plan Tipleri: Orta Sofalı Plan Tip’i, diğerlerine nazaran daha geç dönem Türk evlerinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu plan tipinde sofa orta kısımda konumlandırılmış; böylece ev planları daha çok kare ya da kareye yakın dikdörtgen formu olarak ortaya çıkmıştır. Binanın dört köşesine dört oda yerleştirilmiş, oda aralarına da merdiven, eyvan, hale, kiler, mutfak gibi servis mekanları konumlandırılmıştır. Sofa önceleri dört köşe iken, zamanla köşeler pahlandırılmış, sekizgen, çokgen, oval veya eliptik şekiller oluşturulmuştur. Sofanın korunaklı olması evin doğru şekilde ısıtılmasına olanak sağlamış, bu yönüyle de özellikle soğuk iklimler için tercih edilmesine neden olmuştur (Şekil 3.10.).

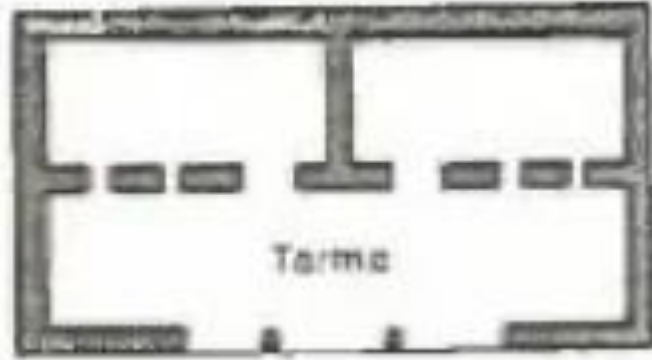
Suriye- Mezopotamya Kültür Bölgesi ve Eyvanlı Ev

Doğan Kuban, *Türk Hayatlı Evi* kitabında Güneydoğu Evleri'nin avlu ve eyvan tipolojileri bakımından Mezopotamya coğrafyasının bir parçası olan Irak ve Suriye evleriyle olan benzerliğine dikkat çekmektedir.

“Bir ya da fazla eyvanlı gelişmiş avlu tasarımı İslami mimarinin gelişiminde önemli rol oynamış bir plan çekirdeğidir. Bu geleneğin sürekliliğine en güzel örnek İslam İmparatorluğunun ilk genişleme döneminde Araplar tarafından ele geçirilen Güneydoğu Türkiye'de görülebilir. Diyarbakır, Mardin, Urfa ve Gaziantep kentlerinde ve çevresinde görülen kesme taş yapı tekniği Geç Roma ve Erken İslami dönem kalıntıları olarak görülmelidir.”

Kuban bunun yanında Mezopotamya tarma evlerinin Türk evleriyle yakın akraba olsa da Türk evlerinin özellikle batı kısmının avlu biçimlenişi ve konumu bakımından farklılaştığından bahsetmektedir(Şekil 3.11.).

“Yöresel ev gelenekleri, farklı ev kavramları ile sonuçlansalar bile, ortak temelleri açıkça görülmektedir. Mezopotamya tarma evinin eyvanlı ya da eyvansız erken Türk evlerinin yakın akrabası olduğu tartışılmayacak kadar açıktır. Ancak duvarlarla çevrili, avluya yalnız revaklarla bağlı (Bağdat Hoş'u) Tarma'nın biçimselciliği Türk evlerinde görülmez, ve Türk geleneğinde hiç benimsenmemiştir. Türk ev biçiminin evrimi sırasında birinci kat odalarının önündeki hayatın varlığı temel bir oluşumdur. Hayat sözcüğü kapalı mekan yani avlu anlamına gelen arapça bir sözcükten gelmektedir. Dolayısı ile Türk evi güneydoğu evinin avlusu yerine büyük yarı açık bir mekan koyup aynı adı kullanmıştır. Bu kullanım köken konusunda da aydınlatıcıdır. Yakındoğu mimarisinde avlu daha çok kentli bir özelliktir. İslami kent yaşamı Orta Asya, İran ve çoğu Arap ülkelerinde avlu evini dayatırken, Türk evi daha başından farklı bir kent anlayışı ve deneyimi gösterir.”

Şekil 3.11. Irak Tarmalı Evler (Reuther, 2005)

3.2.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutları

Güneydoğu Anadolu, Toroslar'dan başlayan Suriye sınırına kadar uzanan bir bölgeyi kapsamaktadır. İklim, topografya, malzeme gibi ana etmenler bölgedeki geleneksel konut mimarisini şekillendirmiştir. Bununla birlikte inanç, etnik ve kültürel yapı da mimari farklılıkları ortaya koymaktadır (Şekil 3.12.). Bölgede konut dokusu organik bir gelişim göstermiş olup, konut yerleşmelerinde meydan, sokak, avlu ve konut dizgilerinden oluşan bir hiyerarşi mevcuttur (Anonim, 2019f).

Şekil 3.12. Güneydoğu Anadolu ve Örnekleme oluşturan İller

Bölgede, Mezopotamya geleneği ve İslam kültürünün etkisiyle, sokaktan tamamen bağımsız, altkatı sağır, içe dönük, yüksek avlu duvarlı, düz damlı ve eyvanlı konut tipleri hakimdir (Anonim, 2019f).

Bölgedeki geleneksel konutlar, haremlik ve selamlık bölümleriyle özelleşmiş tek veya iki katlı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Haremlik ve selamlık bölümleri ise sokaktan ayrı girişlerle özelleşmiş ancak konutun içerisinde geçişlerle bağlantı sağlanmıştır.

Şekil 3.13. Diyarbakir avlulu Ev örneği (Akkoyunlu, 1989)

3.2.2.1. Diyarbakır Evleri

Diyarbakır evleri sıcak-kuru iklimin etkisiyle oluşmuş, avlu etrafındaki yapıların bitişik ve birbirine eklenerek var olmasına imkan sağlamıştır. Sokakları çevreleyen yüksek bahçe duvarları, sokak aralarında bulunan geçitler ile var olan dar sokaklar gölgeli ve serin alanların oluşmasına imkân sağlamaktadır (Şekil 3.14.). Bazı evlerin sokağa taşan odalarının (sokağın üzerine kurulan odalar) alt kısımları sokakta kabaltı olarak adlandırılan geçitler oluşturur (Anonim, 2019g).

Şekil 3.14. Cahit Sıtkı Tarancı Evi avlusu

Kışın en soğuk günleri haricinde günlük yaşam genellikle hayat ismi verilen avluda geçer. (Ekim, 2012).

Bazı konutlar haremlik selamlık bölümlerinden oluşmuştur. Geleneksel Diyarbakır evlerinde; avlu, oda, dam, gezemek, balkon, eyvan, aralık, serdap, ahır, kiler, mutfak, banyo ve tuvalet gibi mekanlar bulunmaktadır (Anonim, 2019g).

Konutların zemin katı ,avlu, hizmet mekanlarıyla birlikte eyvanları ve farklı işlevler (kiler, depo) için kullanılan odalarını bulundurmaktadır. Bu mekanlar iklimin elverdiği ölçüde farklı mevsimler için kullanılabilir. Diyarbakır evlerinin dış görünüşleri gösterişsizdir. Oysa avlu ve ev tezat oluşturacak büyüklük ve görkemdedir.

(Ekim, 2012), Avluya bakan cepheleri ise, süsleme açısından oldukça zengindir. Diyarbakır geleneksel konutlarının anayapım malzemesi bazalt taşıdır. Ayrıca ahşap, toprak ve kerpiç gibi malzemeler de kullanılmaktadır (Anonim, 2019g).

3.2.2.2. Şanlıurfa Evleri

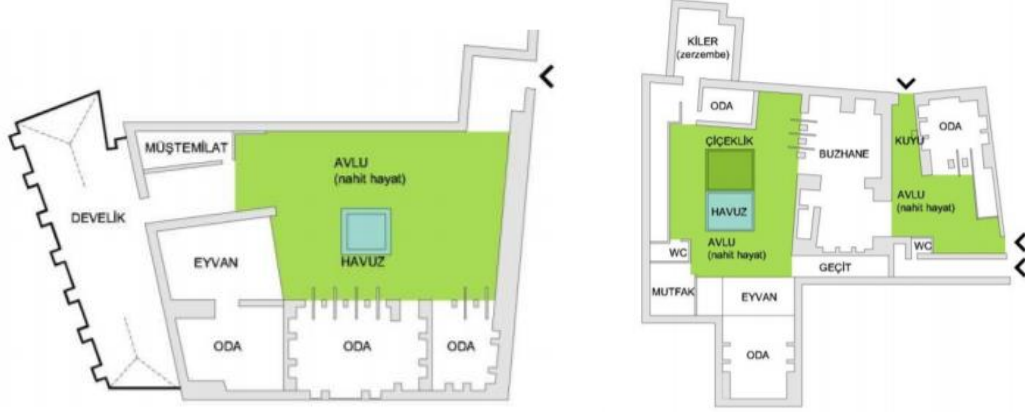
Şanlıurfa evlerini oluşturan ana unsur, iklim ve mahremiyet olmuştur. Evler geniş bir avlu etrafında dizilen, yarı açık, kapalı ve biraz içe dönük bir biçimlenişe sahiptirler. Bu evler sokağa bakan cephelerinde oluşturdukları katı, penceresiz kütle; avluya bakışı engelleyen yüksek duvarlar ile haremlik ve selamlık bölümleriyle birlikte özellikle İslamiyet kültürünün etkilerini göstermektedirler (Anonim, 2019h), (Şekil 3.15).

Şekil 3.15. Urfa Sokak karakteri (AKKOYUNLU, 1989)

Sokağa kapalı olan yapıların tasarlanmasındaki en önemli husus, aile mahremiyetinden kaynaklanan haremlik ve selamlık ayrımıdır. Gelir seviyesi yüksek olan bazı ailelerin, iki avlulu, haremlik ve selamlığın iki ayrı yapı bütünü oluşturduğu evlerde oturdukları görülmektedir. Anadolu'nun çoğu kentlerinde bulunan evlerin, sokak cephesindeki çıkmaları binanın esas cephesini oluşturur ancak Urfa evlerinde sokak cephesi tali, avlu cephesi esastır (Ekim, 2012), (Şekil 3.16).

Urfa evleri genellikle iki kattan oluşmaktadır. Zemin katta gündelik hayata dair mekanlarla servis mekanları bulunurken; birinci katta misafir kabul, yatma gibi mekanlar bulunmaktadır.

Şekil 3.16. İsa Beden Evi kat planı (Akkoyunlu,1989)

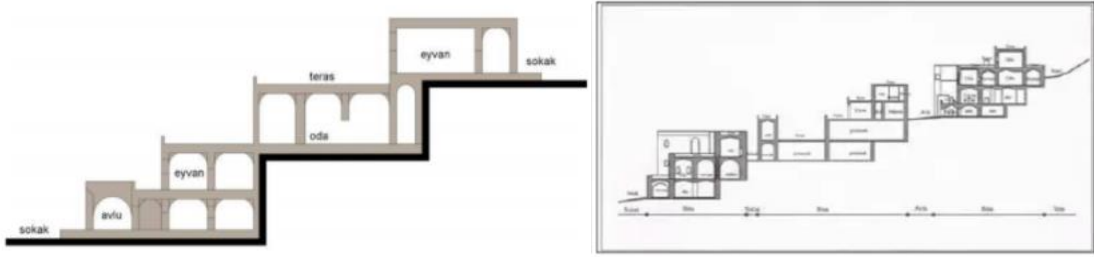
3.2.2.3.Mardin Evleri

Sıcak-kuru iklimin en belirgin özelliklerinin görüldüğü Mardin'in iklimi üzerinde kuzeydeki yüksek dağlar etkili olmaktadır. Bölgede kış döneminde oluşan yüksek basınç alanı, kış aylarının soğuk geçmesine yol açmaktadır. Güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması, kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girişini engellemesi nedeniyle ilin genelinde yazlar çok sıcak geçerken karasal iklimin tipik özelliği görülmektedir (Manioğlu, 2007), (Ekim, 2012).

Şekil 3.17. Mardin kent dokusu

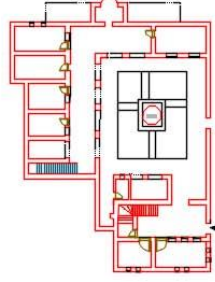
Topografyası gereği eğimli bir arazide tek yöne doğru konumlanmış olan Mardin evleri bu yönüyle Urfa ve Diyarbakır evlerinden ayrılmaktadırlar. Yatayda yayılmak yerine düşeyde katmanlaşan bir yerleşim türü oluşmuştur. Diyarbakır ve Urfa evleriyle benzer olarak haremlik ve selamlık bölümlerine sahipi avlulu ve yüksek bahçe duvarları olan bir yapıya sahiptirler. Bu evlerde de mahremiyet oldukça önemlidir. Teraslar ve büyük merkezli mutfaklar genel plan özellikleri arasında yer almaktadırlar. Günlük oturma mekanı revak ve eyvan gibi ana mekanlar genellikle güney yönünde konumlanmışlardır. Yapılar birinci kattan itibaren teraslı bir oluşum gösterdikleri için bir diğerinin görsel bağlantısını engellemektedirler (Alioğlu, 2000) ,(Ekim, 2012)

Şekil 3.18. Mardin kent dokusu ve evlerden kesitler(Alioğlu, 2000)

3.3. Erbil İli Koye İlçesi Geleneksel Konut Örnekleri

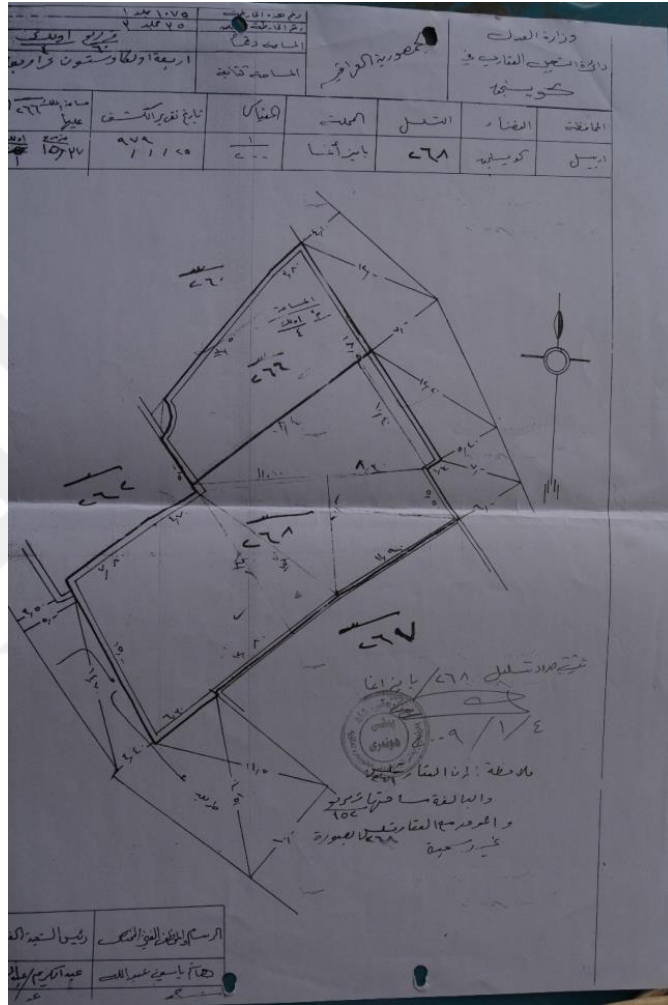
3.3.1. (Kemali Hacı Mecid Evi)

Irak kentsel kültür envanteri		ANIT		SIRA NO	ENVANTER NO	TESCİL TARİHİ		25/01/1979				
				ANIT ADI	Kemali Hacı Mecid Evi							
YERLEŞME		İLÇE	Koye		BELDE	MAHALLE Bayızağa						
SOKAK VE KAPI NO		PAFTA NO	1075/1		ADA	1079		PARSEL 35/3				
												
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ		KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALANI						
YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK	AYRIK	KÖŞE	PARSEL ALANI							
DÖNEM		ANTİK	ORTAÇAĞ	OSMANLI	CUMHURİYET	YAZIT						
YAPIM YÜZYILI		M.S.			YAPIM YILI					19. yüzyıl		
MAL SAHİBİ		DEVLET		VAKIF		ÖZEL		DERNEK				
MAL SAHİBİNİN ADI												
BAKIMDAN SORUMLU KURULUŞ		DEVLET		VAKIF		ÖZEL		DERNEK				
YAPAN		Kemali Hacı Mecid			YAPTIRAN							
YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ												
YAPIYA GİRİLDİ		yapıya girildi										
YAPININ KAT DURUMU		BODRUM KATI	BİR KATLI	İKİ KATLI	BODRUM + İKİ KATLI	ÇOK KATLI						
PLAN	İÇ SOFALI	BAHÇELİ										
	DIŞ SOFALI	BAHÇE DUVARI			BAHÇE DUVAR BİTİŞİ							
TİPİ	AÇIK	KAPALI	SIVASIZ	TUĞLA	KERPIÇ	TAŞ	HARPUŞTA		KİREMİT	TUĞLA	TAŞ	
	Avlulu TİPİ PLAN			SIVALI	AHŞAP	BİRİKET	BETON	BAHÇE KORKULUĞU		AHŞAP	KERPIÇ	BETON
KONUT	EYVANLI	ZEMİN KAT		BİRİNCİ KAT			ZEMİN KAT		BİRİNCİ KAT			
	TAŞIYICI SİSTEM		KAT YÜKSEKLİĞİ		50 - 60 CM							
YAPI ALANI		TOPLAM		DUVAR KALINLIĞI								
MALZEME		DİKME	HATIL		TUĞLA							
BOYUTLARI		KUŞAK	KİRİŞ		KERPIÇ							
ÖRTÜ TÜRÜ		DÜZ ÇATI	TEK EĞİMLİ ÇATI		BEŞİK ÇATI		KIRMA ÇATI					
ÖRTÜ MALZEMESİ TÜRÜ		MARSİLYA KİREMİTİ	ALATURKA KİREMİT		KURŞUN	ÇİNKO	TAŞ	TOPRAK	BETON	AHŞAP	OLUKLU LEVHA	
SAÇAK TÜRÜ		SAÇAKSIZ	DAR SAÇAK		GENİŞ SAÇAK		SAÇAK GENİŞLİĞİ					
ANA CEPHE												
CEPHE ÖZELLİKLERİ	KAPLAMA MALZEMESİ		AHŞAP (BAĞDADI)		TAŞ	TUĞLA						
	SUNDURMA		PENCERE		PENCERE ÖGESİ		GİRİŞ KAPISI		GİRİŞ KAPISI MALZEMESİ			
	ÇIKMA	VAR	YOK	KEMERLİ	KAPAK		KEMERLİ		AHŞAP METAL CAM			
		TEK KATLI		DÜZ ATKILI	AHŞAP	METAL	DÜZ ATKILI		YAPI ÖGELERİ			
		ÇOK KATLI		GIYOTİN	PARMAKLIK		ÇİFT KANATLI		ELİ BOĞRÜNDE			
		PARALEL		ÇİFT KANATLI	AHŞAP	METAL	TEK KANATLI		KONSOL	AHŞAP	METAL	TAŞ
	ÜÇGEN		TEK KANATLI	KAFES		ÇOK KANATLI		PARAÇOL		PAYANDA		
	ÇOKGEN		ÇOK KANATLI	RENKLİ CAM				YANGIN DUVARI		ÇÖRTEN	DOLAP	
	BALKON	VAR	YOK	TEPE	AHŞAP	METAL			BACA	KUŞEVI	OCAK	KUYU
	BEZEME	VAR	YOK	KAPATILMIŞ	DEVŞİRME MALZEME		VAR	YOK				
PENCERE BOYUTLARI		ALT PENCERE		TEPE PENCEREİ		40*60 CM						
KAPI BOYUTLARI		GİRİŞ KAPISI		ODA KAPISI		120*180 CM						
TEKNİK DONATI												
ELEKTRİL		SU	KANALİZAYSON	ISITMA	KALORİFER	SOBA	GELENEKSEL	TELEFON				
SAĞLAMLIK DURUMU		HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ	FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK		KÖTÜ	ORTA	İYİ		
ONARIM GÖRMÜŞ		EVET		İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK		ÖZGÜN	ÖZGÜN DEĞİL					

Şekil 3.19. Evin drumu

3.3.1.1 Yeri ve bugünkü durumu

Erbil ili, Koye ilçesi merkezinde, Bayızağa mahallesinde bulunan, tapuda 1070, ada, 35/3 parselde 15/37 kayıtlı olan konut devlet mülkiyetindedir. Bugün yapı geçirdiği restorasyon sonrası atıl bırakılmıştır (Şekil 3.19.).

Şekil 3.20. Evin tapu belgesi (kültür varlık Müdürlüğü,2017)

3.3.1.2 İnşaat tarihi ve banisi

Yapı Osmanlı döneminde (19 yy. sonları) Kemal hacı Mecid tarafından inşa edilmiştir.

3.3.1.3 Kitabesi

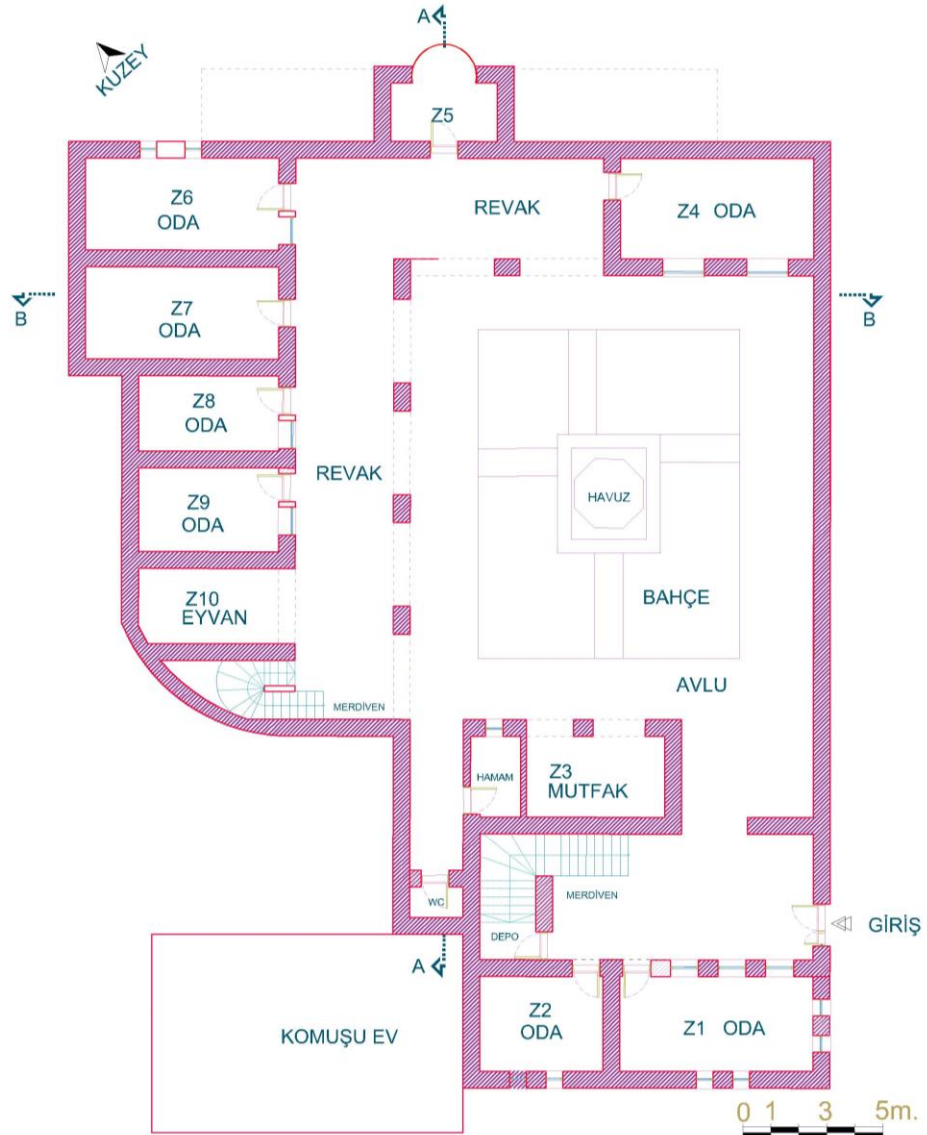
Kitabesi yoktur.

3.3.1.4 Mimarisi ve tezyinatı

Şekil 3.21. , Şekil 3.22. Evin Avlusu restorasyondan önce ve sonrası ((kültür varlık Müdürlüğü,2017)

A. PLAN ÖZELLİKLERİ

Şekil 3.23. K. H. Mecid evi zemin kat planı

Şekil 3.24. , Şekil 3.25. K. H. Mecid evi Evin girişi restorasyondan öncesi ve sonrası ((kültür varlık Müdürlüğü,2017)

Sokaktan sağlanan bir girişe sahip olan yapı, iki kattan oluşmaktadır. Avlunun üç tarafı iki katlı evlerle komşudur. Bitişik nizam oluşturan yapılar bu yerleşimiyle içe dönük avlular oluşturmaktadırlar (Şekil 3.24. , Şekil 3.25.). Evin girişi güneydoğu yönünden, atebeye açılan ahşap bir kapı aracılığıyla sağlanmaktadır (Şekil 3.26. , Şekil 3.27.).

Şekil 3.26. , Şekil 3.27. K. H. Mecid evi Evin Atabesi

Şekil 3.28. Evin Atebesi restorasyondan önce

Evin giriş bölümünde sol tarafta iki oda (Z1,Z2) karşıda depo ve aynı hacim içerisinde üst kat ile bağlantıyı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Z1 mekanının atebeye açılan üç, güney yönündeki sokaktan ışık almayı sağlayan üç ve güneydoğu yönünde iki pencere ile aydınlatmaktadır. Sokaktan ışık alan tepe pencereleri şeklinde tasarlanmış böylece görsel bağlantının kurulması engellenmiştir. Odanın tavanı tonoz örtülü ve duvarlarla birlikte sıvalıdır(Şekil 3.29.).

Şekil 3.29. , Şekil 3.30. K. H. Mecid evi Evin (Z 1) odası

Orjinal olan ahşap kapı ile girilen Z2 mekanın güney cephesinde yer alan iki pencere ile aydınlatmaktadır. Z1 ve Z2 mekanları arasında iki mekanın görsel

bağlantısının kurulmasını sağlayan bir boşluk bulunmaktadır. Atebenin sağ tarafından avluya açılan bir geçiş bulunmaktadır (Şekil 3.31.).

Şekil 3.31. , Şekil 3.32. K. H. Mecid evi Evin (Z 2) odası

Avlu içerisinde; Z3, Z4, Z5, Z6, Z7, Z8, Z9, Z10 mekanları yer almaktadır. Günlük hayatın geçtiği avlu evin sosyal mekanıdır. Avlu içerisinde havuz ve meyve ağaçları bulunmaktadır. Avlu etrafında bulunan mekanlardan Z3 mekanı, yarı açık bir mekandır ve mutfak alanı olarak kullanılmaktadır. Bu mekan avlu ile bağlantısını iki kemerle sağlamaktadır. Z3 mekanının bitişinde, uzun bir koridorla avluya bağlanan banyo ve tuvalet bulunmaktadır (Şekil 3.33.).

Şekil 3.33. , Şekil 3.34. K. H. Mecid evi Evin Mutfağı restorasyondan öncesi ve sonrası (Z3)

Bu mekanların kapıları orjinal hallerine göre restore edilmiştir. Z4 mekanının girişi revaklı sokaktan sağlanmaktadır. Avluyla doğrudan temas kuran iki penceresi bulunmaktadır.

Z5 mekanı depo olarak kullanılan ve birinci kat balkonu için destek oluşturan bir oda olma özelliği göstermektedir. Z6 mekanı ortasında bir kapı ve yanyana kuzeydoğuya açılmış iki pencere mevcuttur. Bununla birlikte sokaktan ışık almayı sağlayan iki tepe penceresine sahiptir(Şekil 3.35.). Z7 mekanı avluya açılan bir pencere ve bir kapı ile bağlanmaktadır. Tavanda 20. yy başlarında uygulanmaya başlanılan Şelman sistemi (volta döşeme sistemi) oluşturulmuştur. Duvarlarda ise eşya koymak için "Tereceler"(terekler) oluşturulmuştur. Bu terecelerin üzeri kemerlidir ve ihtiyaca göre iki veya üç bölmeli olarak tasarlanmıştır(Şekil 3.36.).

Şekil 3.35. , Şekil 3.36. H. M. Abdulmecid Evin (Z6 ve Z7) odası

Bazı durumlarda bu bölümler bir perde ile kapatılmaktadır. Z8 mekanı Kemerli bir kapı ve kemerli bir pencereden oluşmaktadır(Şekil 3.37.). Bu odada bulunan pencere biraz daha küçüktür ve tavanında da Z7 mekanı ile aynı yöntem uygulanmıştır. Yine bu mekanda da eşya koymak için tereceler oluşturulmuştur.

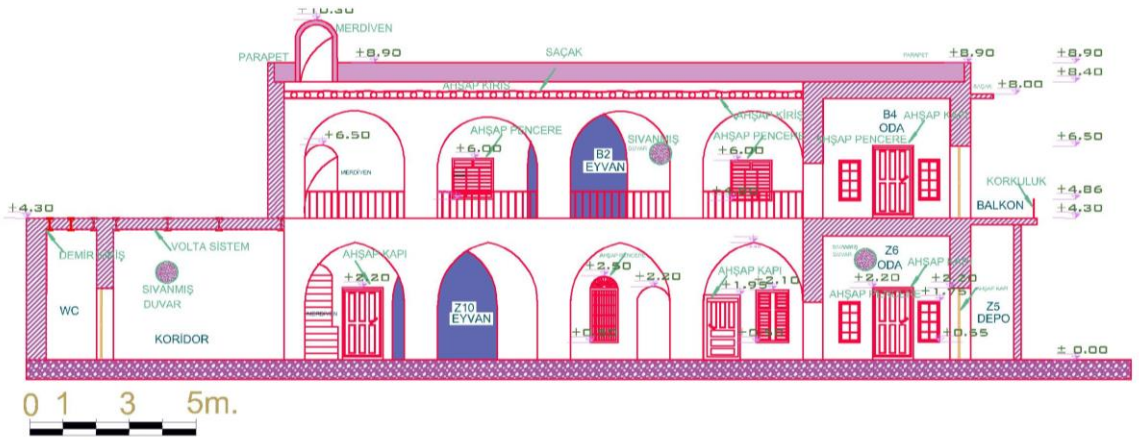

Şekil 3.37. , Şekil 3.38. K. H. Mecid evi Evin (Z8) odası ve (Z9) Eyvanı

Z9 mekanı eyvan olarak tanımlanmaktadır. Üzeri tonozla geçilmiştir. Üç adet tepe tercesi bulunmaktadır (Şekil 3.38.). Bu mekan özellikle yaz aylarında misafir ağırlama, yeme içme gibi işlevlere hizmet etmektedir. Z4, Z5, Z6, Z7, Z8, Z9, Z10 mekanları revaklı sokak etrafında toplanmaktadır. Böylece bu mekanlar avluyla direkt temas kurmamakta güneş ışıklarından doğrudan etkilenmemektedir. Pencere ve kapıları revaklı sokaklara açılmaktadır (Şekil 3.39. , Şekil 3.40.).

Şekil 3.39. H. Mecid evi Evin zemin katı Revakı

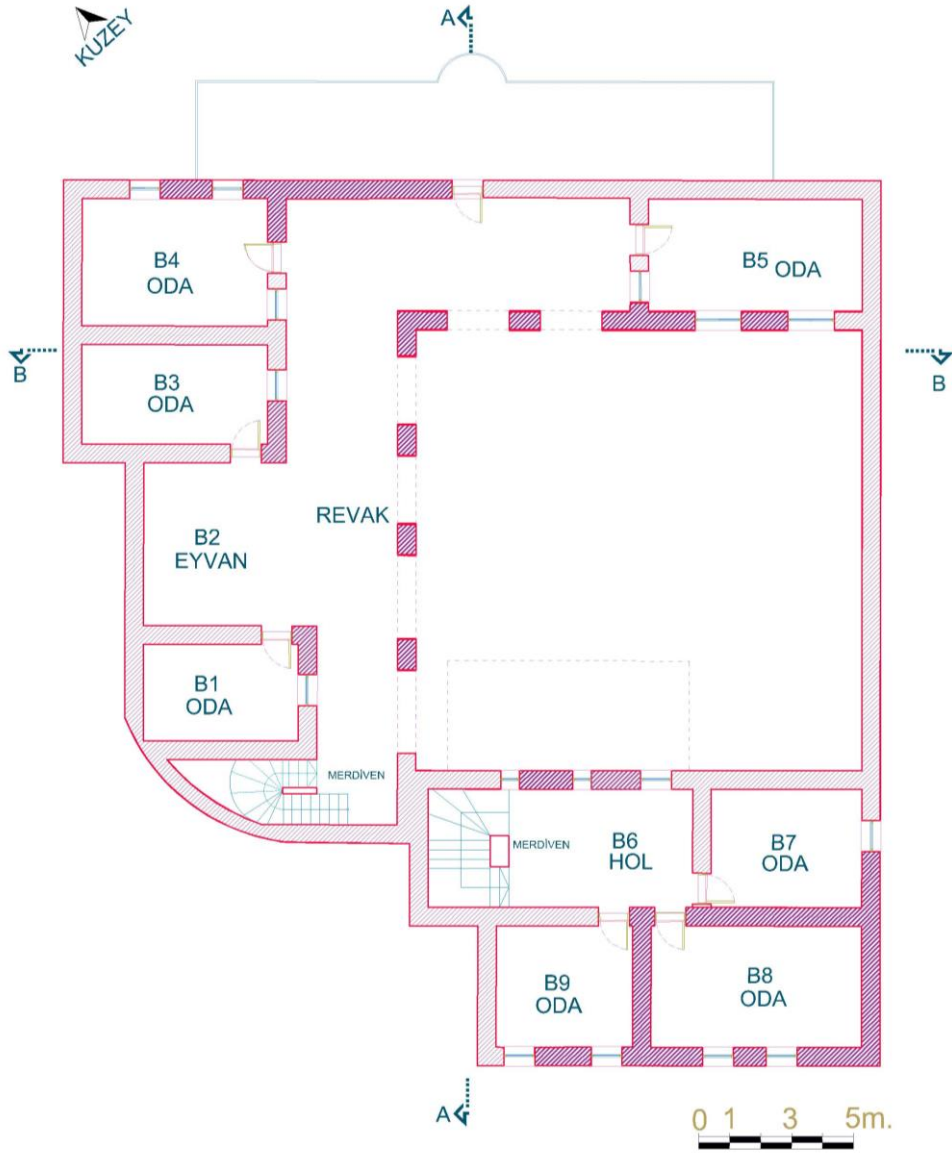
Şekil 3.40. K. H. Mecid evi Evin A –A kesiti

Bu revak tavanında kendilerine has ahşap kiriş sistemi uygulanmıştır. Zemin kattan birinci kata Z10 mekanının hemen yanından çıkılan üzeri tonozlu yarım daire merdivenle çıkılmaktadır(Şekil 3.41.).Bu merdivenin altı ise depo olarak değerlendirilmiştir.

Birinci kat, avludan bağlantı sağlanan merdiven ile L şeklinde revaklı koridorlar etrafında toplanmış bir alan ve atebeden merdivenle çıkılan 3 oda etrafında oluşturulmuş bir diğer alandan meydana gelir.

Şekil 3.41. K. H. Mecid evi Evin zemin kat merdiveni

Şekil 3.42. K. H. Mecid evi 1. Kat Planı

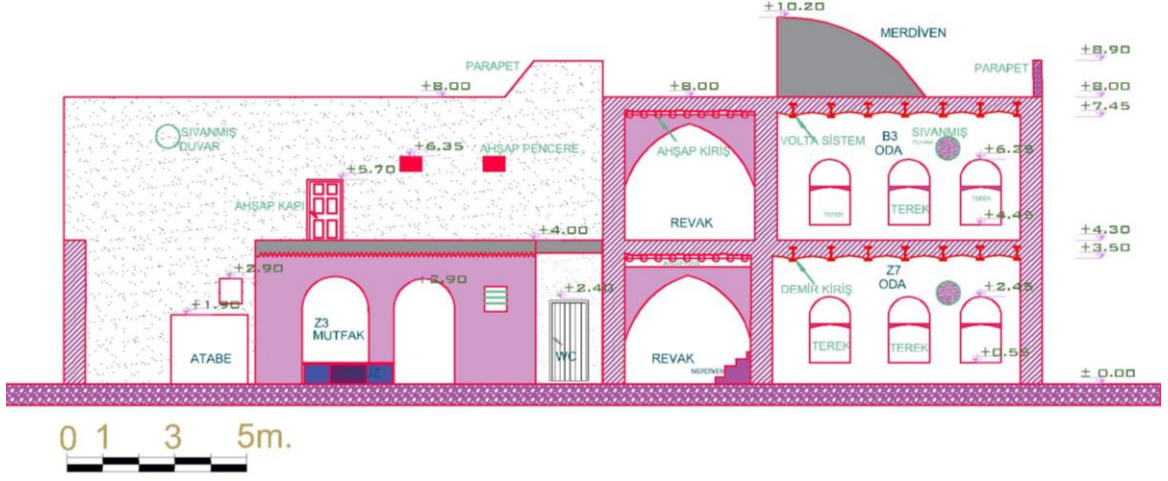
Avluda bulunan merdivenin çıktığı L şeklindeki alanda, B1, B2, B3, B4 ve B5 mekanları bulunmaktadır. Bu mekanların organize olduğu revaklı koridorlarda, kemerler arasında demir korkuluklar bulunmaktadır. Revaklı koridorlar böyle bir aydınlatmaya tabi tutulmaya başlamışlardır(Şekil 3.43). B2 mekanı eyvan olarak oluşturulmuştur, 20. yy başlarında elektrik ile aydınlatılmaya başlamışlardır. B1 ve B3 mekanları ise B2 eyvanına açılmaktadırlar (Şekil 3.44). B1 ve B3 mekanı birer pecereye sahiptirler. B2 mekanı genellikle konuk ağırlama bölümü olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple B1 mekanı konuklar için yatak odası, B3 mekanı ise servis alanı olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 3.45).

Şekil 3.43 K. H. Mecid evi Evin 1.kat Revakı

Şekil 3.44 K. H. Mecid evi Evin (B2) Eyvanı ile (B1,B3) odaları

Şekil 3.45 K. H. Mecid evi Evin B –B kesiti

B4 ve B5 mekanı arasında kalan koridordan kuzeydoğusunda yer alan balkona çıkılmaktadır. Bu balkon evin dışarıyla olan bağlantısını sağlanmaktadır. Atebeden beş basamaklı merdivenle çıkılarak bir kapı ile alan ise B6 holüne girilmektedir. B6 mekanının aydınlatması, avlu tarafında bulunan iki tepe penceresi tarafından sağlanmaktadır (Şekil 3.46).

Şekil 3.46 K. H. Mecid evi Evin (B6) mekanı

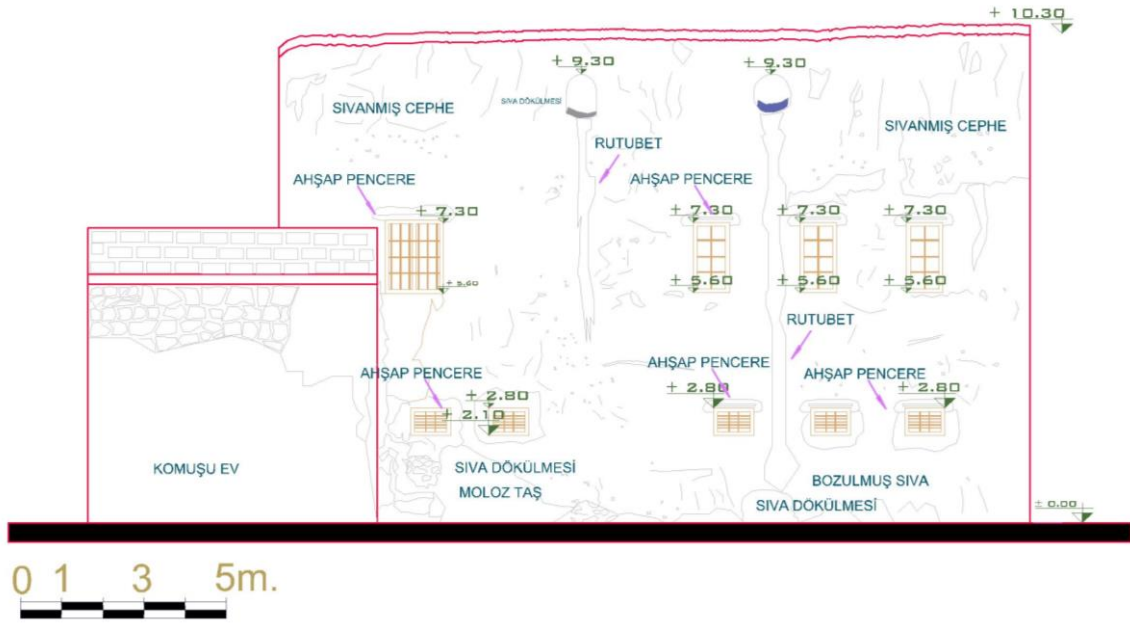
B7, B8 ve B9 mekanları bu hole bağlanmaktadır. B7 mekanı, evin giriş hizasında bulunan güneydoğu sokağa açılan bir pencereye sahiptir (Şekil 3.47.) Bu oda içerisinde de birçok odada bulunan tereceler(terekler) bulunmaktadır. B8 mekanı güneydoğu cephesinde açılan ikişer pencereye sahiptir (Şekil 3.48). B9 mekanına giriş restorasyona uğramamış, orjinal bir kapı ile sağlanmaktadır. Sokağa bakan cephesi üzerinde iki penceresi bulunmaktadır (Şekil 3.49). Bu odadaki tereceler diğer odalara göre oldukça büyüktür.

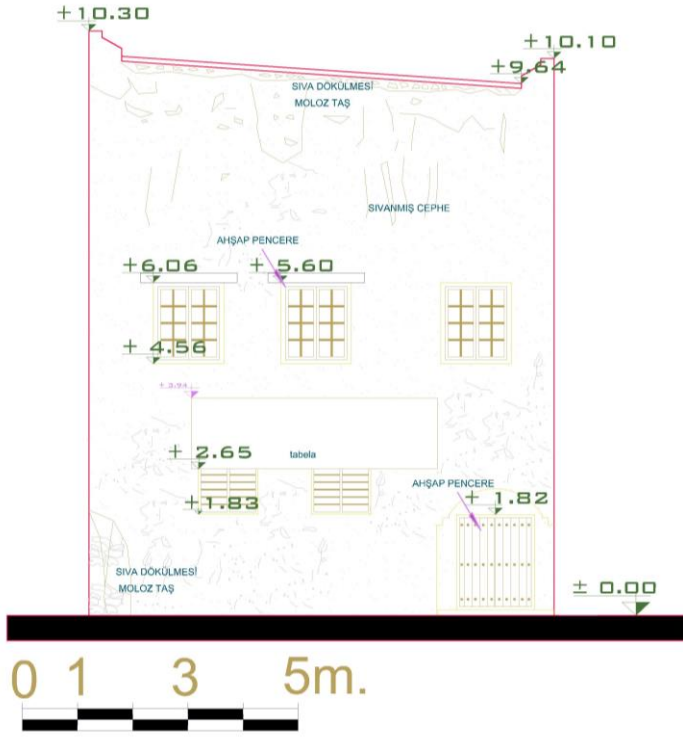
Şekil 3.47, Şekil 3.48 , Şekil 3.49. K. H. Mecid evi (B7,B8,B9) odaları

B. CEPHE ÖZELLİKLERİ

B4-B5 mekanı arasından çıkılan balkon Heybet Sultan Dağı'na bakmaktadır. Balkon demir korkuluklara sahiptir (Şekil 3.51).

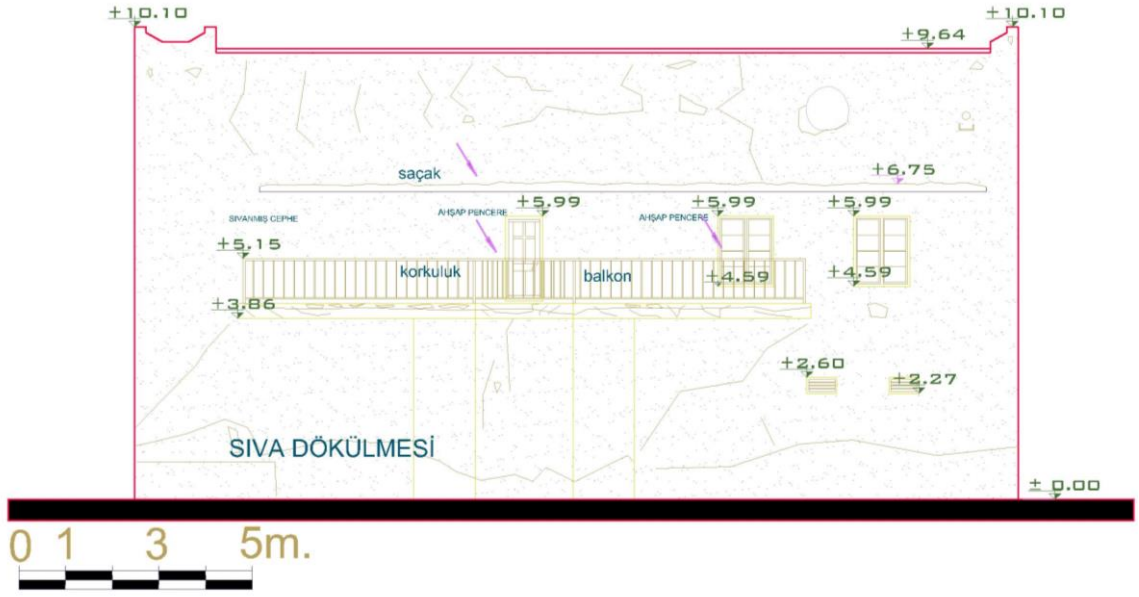
Şekil 3.50. K. H. Mecid evi güney cephesi

Şekil 3.51. K. H. Mecid evi güneydoğu cephesi

Şekil 3.52 K. H. Mecid evi Evin Balkonu

Şekil 3.53. K. H. Mecid evin kuzey cephesi

Şekil 3.54. K. H. Mecid evi Evin Balkonu

3.3.1.5 Malzeme ve teknik özellikleri

Binanın inşasında moloz ve kireç taşı kullanılmıştır. Duvarlarda içeriden ve dışarıdan sıvanmıştır. Duvarlar moloz taş ile inşa edildikleri için kalınlıkları 45cm civarındadır. Zemin kat döşemesinde toprak, tavanda ise şelman sistemi(volta sistemi) kullanılmıştır. Zemin katta bazı odalarda, moloz taş ve kireç ile oluşturulmuş tonozlu tavanlar mevcuttur. Birinci katta bulunan revaklı koridorların üzerinde ahşap giriş sistemi, diğer odaların tavanlarında ise şelman sistemi kullanılmıştır. Çatı toprak döşemelidir.

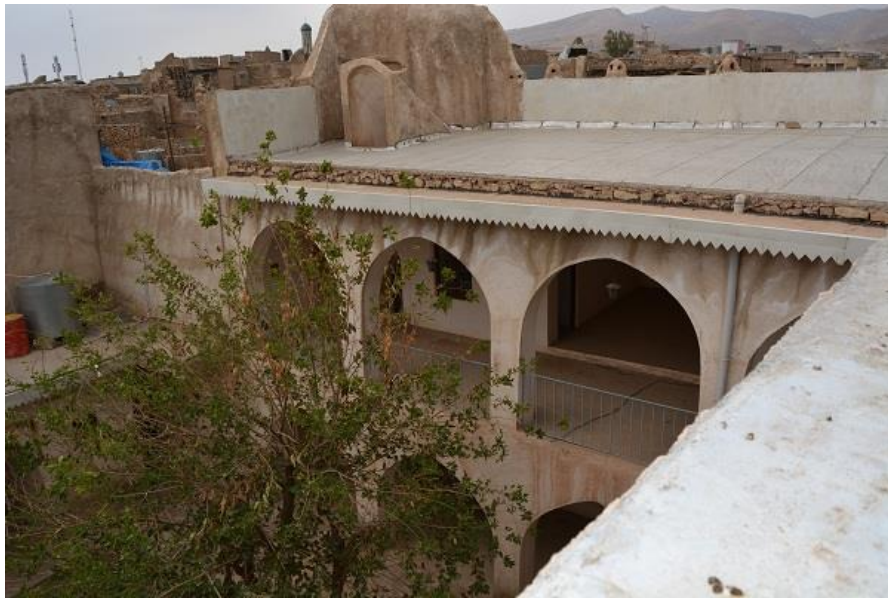
Kapı ve pencerelerin çoğunda ahşap malzeme kullanılmıştır. Restorasyona uğrayan mekanların kapılarında değişiklik yapılmıştır. Bunun yanında bazı kapıların üzeri karakteristik olarak kemerli bir geçişe sahiptir.

3.3.1.6. Tamirat ve tadilatlar

Binanın 2009 yılında, Koye ilçesi Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından restorasyonu yapılmıştır. Ana giriş kapısı restorasyona uygun biçimde düzenlenmiştir. Restorasyon sonucunda yapıyı güçlendirmek üzere damda betonarme döşeme uygulanmış, yalıtım için su izolasyonu yapılmıştır.

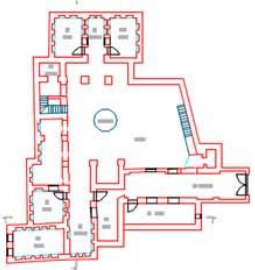

Şekil 3.55. K. H. Mecid evin damı restorasyondan önce

Şekil 3.56. K. H. Mecid evin damı restorasyondan sonra

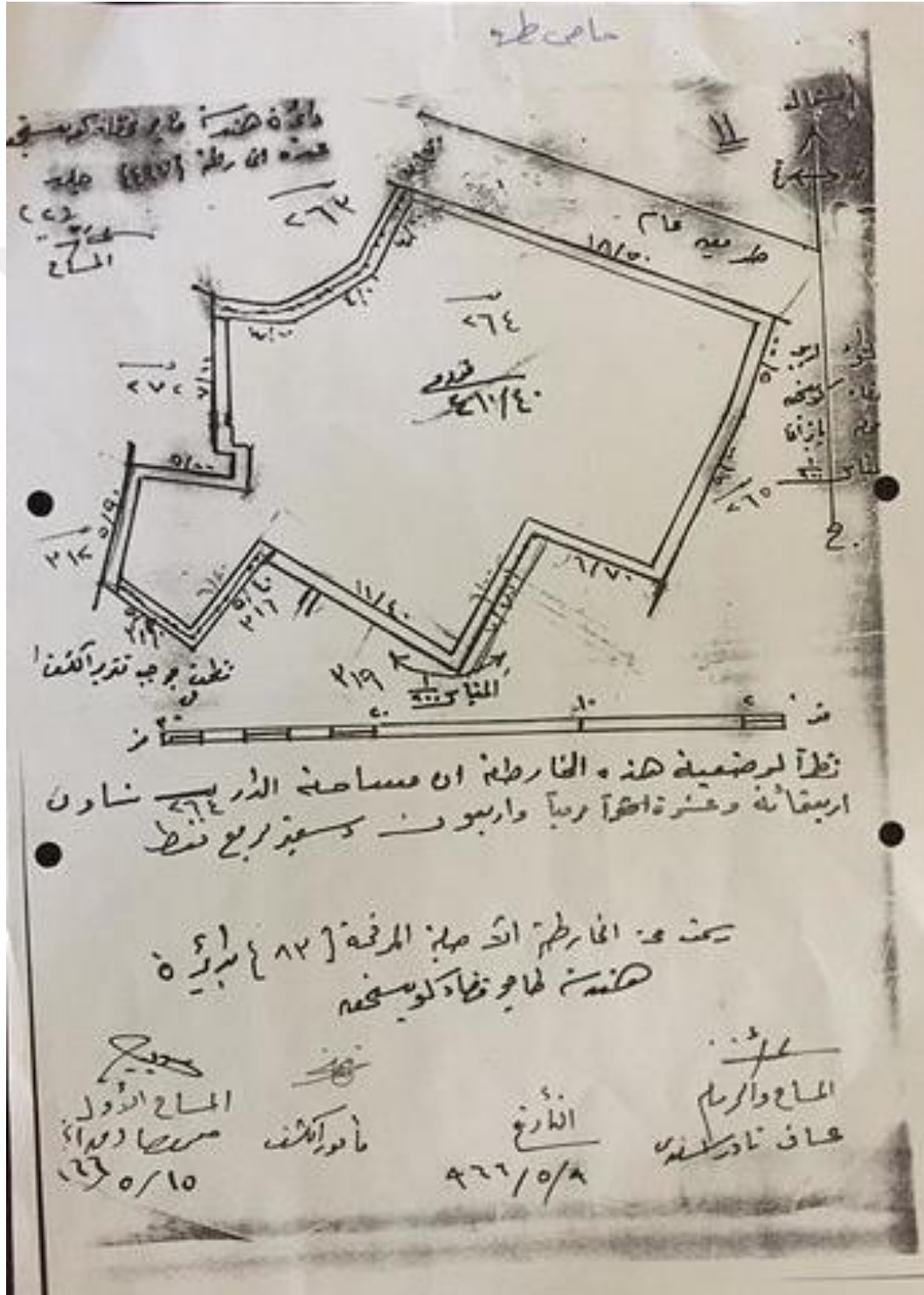
3.3.2. (Hacı Taha Evi)

Irak kentsel kültür envanteri		ANIT		SIRA NO	ENVANTER NO			
				ANIT ADI		TESCİL TARİHİ		
		ANIT TÜRÜ	YAPI	ANIT ADI		Hacı Taha Evi		
			KENTSEL ÖGE	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ		Konut		
			DOĞA ÖGESİ					
YERLEŞME		İLÇE	Koye	BELDE	MAHALLE Bayızağa			
SOKAK VE KAPI NO		PAFTA NO		ADA	PARSEL			
								
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ	KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALANI			
	KAMU /HİZMET ALANI	BOŞ ALAN	DOĞAL ALAN					
YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU	BİTİŞİK	AYRIK	KÖŞE	PARSEL ALANI				
DÖNEM	ANTİK	ORTAÇAĞ	OSMANLI	CUMHURİYET	YAZIT			
YAPIM YÜZYILI	M.S.		YAPIM YILI		1878			
MAL SAHİBİ	DEVLET		VAKIF		ÖZEL		DERNEK	
MAL SAHİBİNİN ADI								
BAKIMDAN SORUMLU KURULUŞ	DEVLET		VAKIF		ÖZEL		DERNEK	
YAPAN	Hacı Taha			YAPTIRAN				
YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ								
YAPIYA GİRİLDİ Yapıya girildi								
YAPININ KAT DURUMU	BODRUM KATI	BİR KATLI	İKİ KATLI	BODRUM + İKİ KATLI	ÇOK KATLI			
PLAN TİPİ	İÇ SOFALI		BAHÇELİ					
	DIŞ SOFALI		BAHÇE DUVARI		BAHÇE DUVAR BİTİŞİ			
	AÇIK	KAPALI	BAHÇE KORKULUĞU	KİREMİT	TUĞLA	TAŞ		
	Avlulu TİPİ PLAN		SIVALI	SIVASIZ	AHŞAP	BİRİKET	BETON	
KONUT	EVYANLI		ALMAŞIK		BAHÇE KORKULUĞU	AHŞAP	METAL	
ZEMİN KAT		BİRİNCİ KAT		ZEMİN KAT		BİRİNCİ KAT		
TAŞIYICI SİSTEM				KAT YÜKSEKLİĞİ				
YAPI ALANI		TOPLAM		DUVAR KALINLIĞI	50 - 60 CM			
MALZEME	DİKME		HATIL	TUĞLA				
BOYUTLARI	KUŞAK		KİRİŞ	KERPİÇ				
ÖRTÜ TÜRÜ	DÜZ ÇATI	TEK EĞİMLİ ÇATI	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI				
ÖRTÜ MALZEMESİ TÜRÜ	MARSİLYA KİREMİTİ	ALATURKA KİREMİT	KURŞUN	ÇİNKO	TAŞ	TOPRAK	BETON AHŞAP OLUKLU LEVHA	
SAÇAK TÜRÜ	SAÇAKSIZ	DAR SAÇAK	GENİŞ SAÇAK	SAÇAK GENİŞLİĞİ				
ANA CEPHE								
CEPHE ÖZELLİKLERİ	KAPLAMA MALZEMESİ		AHŞAP (BAĞDADI)	TAŞ	TUĞLA			
	SUNDURMA		PENCERE	PENCERE ÖGESİ	GİRİŞ KAPISI	GİRİŞ KAPISI MALZEMESİ		
	ÇIKMA	VAR	YOK	KEMERLİ	KAPAK	KEMERLİ	AHŞAP	METAL CAM
		TEK KATLI		DÜZ ATKILI	AHŞAP	METAL	DÜZ ATKILI	YAPI ÖGELERİ
		ÇOK KATLI		GİYOTİN	PARMAKLIK	ÇİFT KANATLI	ELİ BÖĞRÜNDE	
		PARALEL	ÇİFT KANATLI	AHŞAP	METAL	TEK KANATLI	KONSOL	AHŞAP METAL TAŞ
	ÜÇGEN	TEK KANATLI	KAFES	ÇOK KANATLI		PARAÇOL	PAYANDA	
	ÇOKGEN	ÇOK KANATLI	RENKLİ CAM			YANGIN DUVARI	ÇÖRTEN DOLAP	
	BALKON	VAR	YOK	TEPE	AHŞAP	METAL	BACA KUŞEVI OCAK KUYU	
	BEZEME	VAR	YOK	KAPATILMIŞ	DEVŞİRME MALZEME	VAR	YOK	
PENCERE BOYUTLARI	ALT PENCERE				TEPE PENCEREİ			
KAPI BOYUTLARI	GİRİŞ KAPISI		120*180 CM		ODA KAPISI			
TEKNİK DONATI								
ELEKTRİL	SU	KANALİZASYON	ISITMA	KALORİFER	SOBA	GELENEKSEL	TELEFON	
SAĞLAMLIK DURUMU	HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU	FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK	KÖTÜ ORTA İYİ	
ONARIM GÖRMÜŞ	EVET				İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK	ÖZGÜN	ÖZGÜN DEĞİL	

Şekil 3.55. K. H. Mecid evin durumu

3.3.2.1. Yeri ve bugünkü durumu

Koye ilçesinin merkezinde, Bayızağa mahallesinde bulunan yapı tapuda 263 numaralı pafta kaydına sahiptir. Yapı günümüzde devlet mülkiyetinde ve atıl durumdadır(Şekil 3.56.).

Şekil 3.56. H. Taha Evin tapusu (Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü,2017)

3.3.2.2. İnşaat tarihi ve banisi

Z4 koduna sahip eyvanda bulunan kitabede, yapının inşası 1892 tarihi olarak belirtilmiştir.

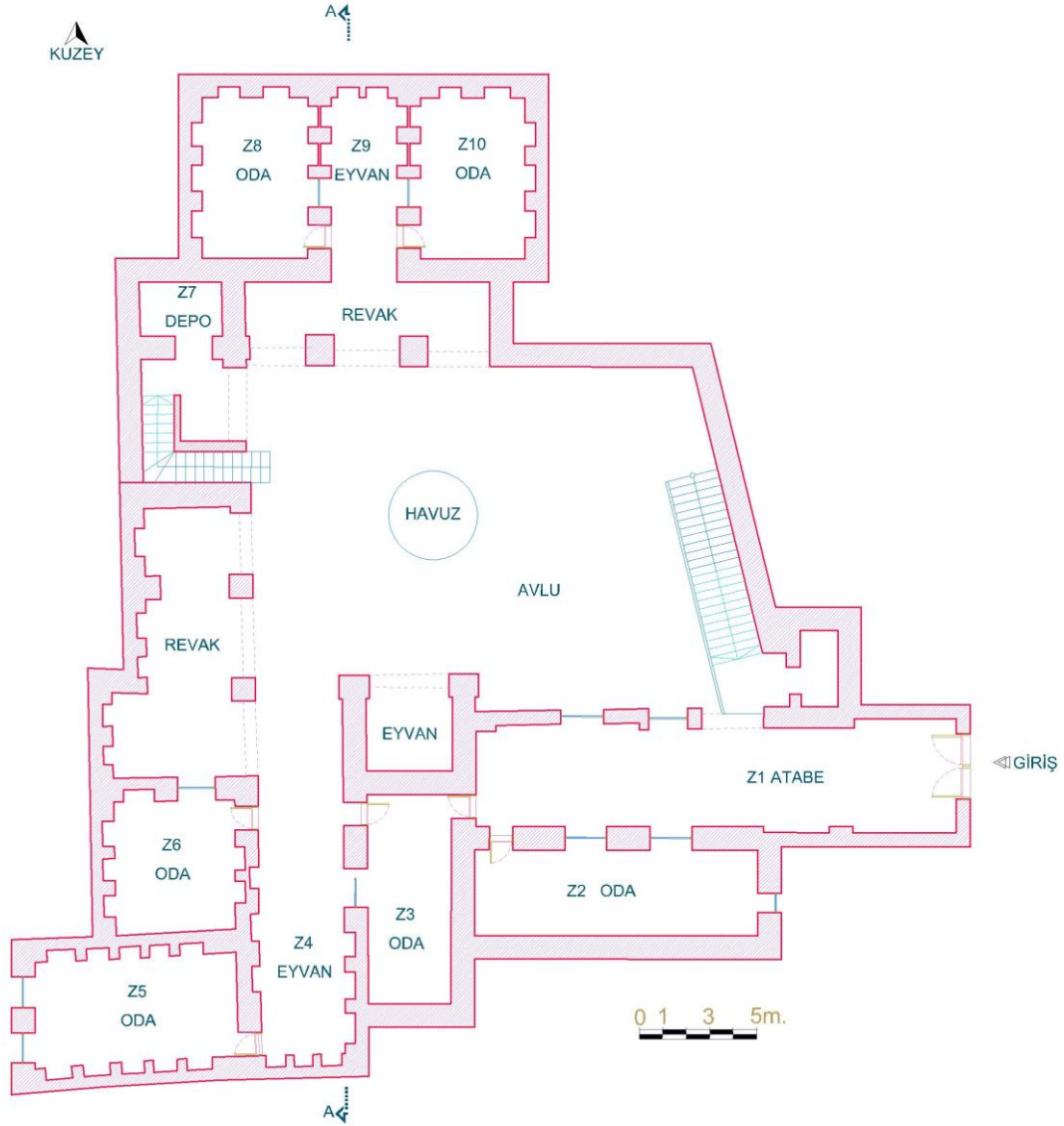
3.3.2.3. Kitabesi

Şekil 3.57. H. Taha Evin kitabesi

3.3.2.4. Mimarisi ve tezyinatı

A. PLAN ÖZELLİKLERİ

Şekil 3.58. H. Taha Evin zemin kat planı

Yapı birbirine bitişik birkaç gözden yapılmıştır. Hacı Taha evinin girişi batı yönünden sağlanmaktadır(Şekil 3.58.). Yapının girişi bitkisel motiflerle süslenmiş, oldukça gösterişli hale getirilmiştir. Giriş kapısı iki kanatlıdır ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Z1 giriş mekanı olarak tanımlanan atebeden oluşmaktadır (Şekil 3.59.).

Şekil 3.59. , Şekil 3.60. H. Taha Evin girişi ve (Z1) atabesi

Bu mekanın üzeri 9 m uzuluğunda tozonla geçilmiştir. Bu mekanda diğer evlerden farklı olarak sivri kemerler kullanılmıştır. Duvar ve tavanı sıvalıdır. Z2 ve Z3 mekanı doğrudan atebeye açılmaktadır. Z2 mekanı atebeye bakan iki, sokağa bakan bir pencereye sahiptir. Bu mekanın tavanında da tonoz uygulaması mevcuttur. Mekanın içinde ise eşya koymak için oluşturulmuş tereceler vardır. Z3 mekanı, Z1 ile Z4 mekanları arasındaki geçiş mekanı olma özelliği göstermektedir. (Şekil 3.25)

Şekil 3.61. , Şekil 3.62. H. Taha Evin (Z4) eyvani ve tereceleri

Bu yüzden iki kapıya sahiptir. Bu mekânın iki penceresi de Z4 mekânına açılmaktadır. Z4 mekanı eyvan olarak kullanılmaktadır. Kullanılan kitabeler ve süslemelerle oldukça gösterişli hale getirilen bu mekânın tavanı tonoz ile geçilmiştir. Oval kemerli terecelere sahip olan mekânda, duvarlara yazılı kitabeler haricinde mermer bir kitabe de bulunmaktadır. Z4 mekânına açılan Z5 mekânının kapısının yanında bir, sokağa bakan doğu cephesinde ise iki pencere bulunmaktadır. (Şekil 3.63) Mekanın tavanı tonoz ile geçilmiş, sıvalıdır. İçerisinde oval tereceler bulunmaktadır.

Şekil 3.63. H. Taha Evin (Z5) odası

Z6 mekânı tavanında kullanılan süslemeli çapraz tonoz, süslemeli tereceleri, mermer çerçevesi demir korkuluklu pencereleri ve içerisinde bulunan işlemeli şöminesiyle diğer mekânlardan ayrılmaktadır. Revaklı koridora bakan cephesinde bir pencere bulunan mekân, incelenen mekânlar arasında en karakteristik olan oda olma özelliği göstermektedir. (Şekil 3.64.)

Şekil 3.64. H. Taha Evin (Z6) odası

Şekil 3.65. H. Taha Evin ikinci büyükevi

Restorasyondan sonra köklü bir değişiklik gösteren avluda, beton uygulaması yapılmış bu nedenle mevcut halinden daha üst kotta bir avlu ortaya çıkmıştır. Avlu içerisindeki havuzda restore edilmiştir. Avluda bulunan kemerlerin destek kolonlarının özellikle mermer olan kısımları küçülmüş, karakteristik özellikleri bozulmuştur. Avluya geçiş Z1 mekânından sağlanmaktadır. (Şekil 3.65) Z1 mekânının avluya bakan iki de penceresi bulunmaktadır. Z7 mekanı avluyla doğrudan bağlantı kurma özelliği göstermektedir ve bu mekan eyvan olma özelliği göstermektedir. Z9 mekânı eyvan olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.66).

Şekil 3.66. H. Taha Evin (Z8) odası

Z8 ve Z10 mekânları bu eyvana açılmaktadır ve neredeyse aynı tipolojidedirler. İki mekân da eyvana açılan bir pencere, bir kapı ve revaklı koridora açılan iki pencereye sahiptirler. Bununla birlikte Z8, Z9 ve Z10 mekânlarının tavanı tonozlu ve sıvalıdır. (Şekil 3.67)

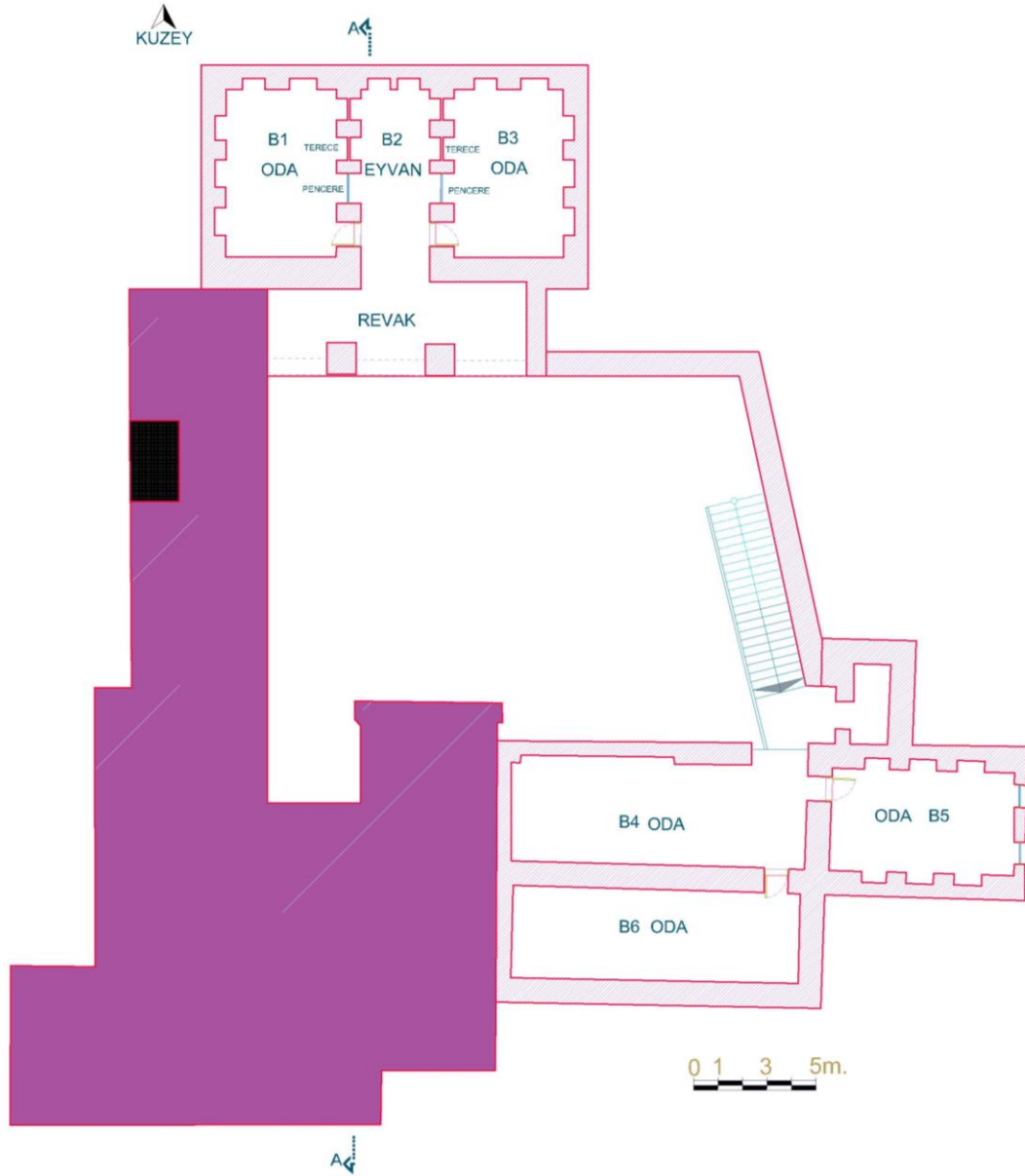

Şekil 3.67. H. Taha Evin (Z9) odası

Avlu etrafında revaklı geçişler bulunmaktadır. Avlunun içerisinde iki farklı merdiven tipi bulunmaktadır. Bir merdiven daire iken diğeri I merdiven olarak tasarlanmıştır. İki merdivenin çıktığı bölümler birbirinden farklı ve bağlantısızdır. Dönel merdivenin sağında ve solunda revaklı alanlar genişleyerek daha büyük yarı açık alanlar yaratılmıştır. Merdiven girişi kemerli bir görünümle farklılaştırılmış, sağında bulunan mekânda da benzer bir uygulama yapılarak kemerli geçiş sağlanmış, bu alan ise depo olarak kullanılmıştır.

Şekil 3.68. H. Taha Evin (Z7) mekanı ve merdiveni

Şekil 3.69. Hacı Taha evi 1. kat planı

Merdivenin üst kata çıktığı yerde revaklı bir geçiş sağlanmıştır. Oluşturulan B1, B2 ve B3 mekânları zemin kattaki Z8, Z9 ve Z10 mekânlarıyla birebir benzerlik göstermektedir (Şekil 3.69).

Şekil 3.70. H. Taha Evin (B1) odası

Eyvana açılan birer kapı ve pencere ile revaklı koridora açılan bir pencereye sahip olan B2 ve B3 mekânları, pencerelerinde kullanılan mermer söve ile zemin kattan ayrılmaktadırlar. Bununla birlikte tavanda bulunan tonozlu geçişlerinde tepe tereceleri bulunmaktadır. I merdiveni ise avludan üst kata direkt bağlantı sağlamaktadır (Şekil 3.71).

Şekil 3.71. H. Taha Evin avlusu ve merdiveni

Bir kapı ile B4 mekânına bağlantı sağlanmaktadır. Merdivenin hemen bitişiinde ise depo olarak kullanılan bir alan bulunmaktadır. (Şekil 3.72) B4 mekânı herhangi bir pencere içermemekte avludan bakanlar için sağır bir duvar olma özelliği göstermektedir. B5 ve B6 mekânları bu alana bağlanmaktadır. B5 mekânı girişin

üzerine denk gelen bir alandır. Giriş cephesinde batıya açılan iki pencereye sahiptir ve bu pencereler demir korkuluklarla daha güvenli hale getirilmiştir.

Şekil 3.72. H. Taha Evin (B4) odası

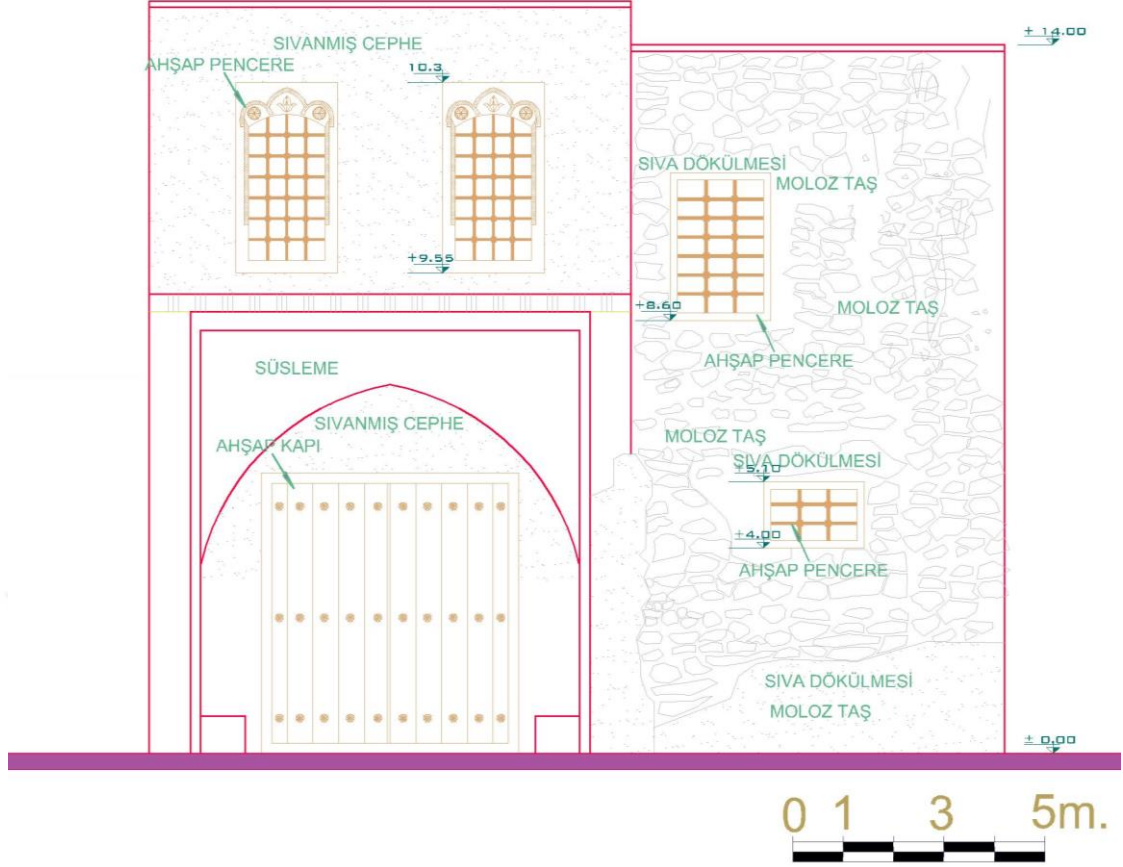
B5 mekânı ise B4 mekânına açılan bir kapı ve iki pencereye sahiptir. Bu mekânların içerisinde eşya koymak için tereceler oluşturulmuş, tavanlarına ise volta döşeme uygulanmıştır.

3.3.2.5. Malzeme ve teknik özellikleri

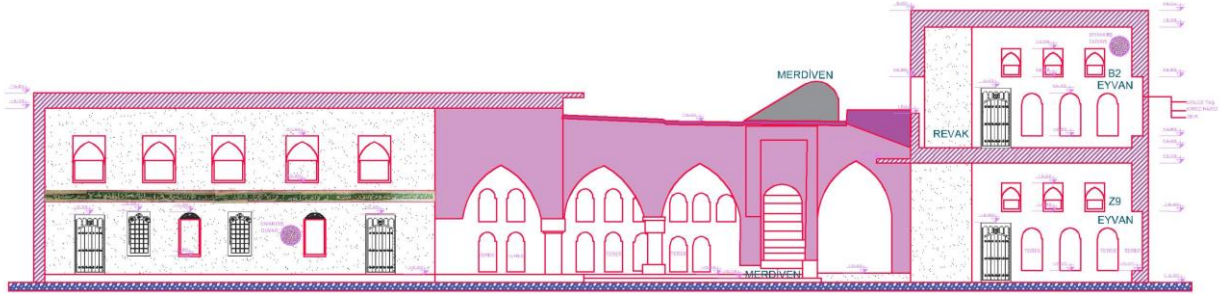
Yapın inşasında moloz taş kullanılmış ve üzeri sıvanmıştır. Düz bir arazide inşa edilen yapının üç cephesi de çevre binalarla bitişiktir. Pencere ve kapıların sövelerinde mermer süsleme yapılmıştır. Bazı terecelerın kemer kısımlarında mavi ve turkuaz motiflerle süslenmiştir. Eyvanların kemerlerinin destek kolonlarında mermer malzeme kullanılmıştır. Yapıda, tavan döşemesinde tonoz ve çelik kiriş kullanılmıştır.

3.3.2.6. Tamirat ve tadilatlar

Yapı, Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından restorasyonu yapılmıştır. Ancak avlunun doldurulması ile oluşan cephe, kolon oranlarındaki dengesizlik; avludaki ağaçların ve orijinal mermer havuzunun tahribatı, olumsuz bir durum oluşturmuştur. Ayrıca restorasyon nedeniyle damlarda beton uygulaması yapılması da yapıyı orijinal halinden uzaklaştırmıştır. Mevcut süslemelerin boya ve sıva ile yeniden düzenlenmesi yapının tarihi özelliğinden uzaklaştırmıştır.

Şekil 3.73. Hacı Taha ana cephesi

Şekil 3.74. Hacı Taha Evi A-A Kesiti

3.3.3. (Ahmet Beg Evi)

Irak kentsel kültür envanteri		ANIT		SIRA NO	ENVANTER NO		
				ANIT ADI		TESCİL TARİHİ	
YERLEŞME		İLÇE Koye		BELDE	MAHALLE Bayızağa		
SOKAK VE KAPI NO		PAFTA NO		ADA	PARSEL		
							
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ		KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALANI	
YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK	AYRIK	KÖŞE	PARSEL ALANI		
DÖNEM	ANTİK	ORTAÇAĞ	OSMANLI	CUMHURİYET	YAZIT		
YAPIM YÜZYILI	M.S.			YAPIM YILI	1878		
MAL SAHİBİ	DEVLET		VAKIF	ÖZEL	DERNEK		
MAL SAHİBİNİN ADI							
BAKIMDAN SORUMLU KURULUŞ	DEVLET		VAKIF	ÖZEL	DERNEK		
YAPAN	Ahmed beg			YAPTIRAN			
YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ							
YAPIYA GİRİLDİ	yapıya girildi						
YAPININ KAT DURUMU	BODRUM KATI	BİR KATLI	İKİ KATLI	BODRUM + İKİ KATLI	ÇOK KATLI		
PLAN TİPİ	İÇ SOFALI		BAHÇELİ				
	DIŞ SOFALI		BAHÇE DUVARI				
KONUT TİPİ	AÇIK	KAPALI	TUĞLA		KERPIÇ	TAŞ	
	Avlulu TİPİ PLAN		ALMAŞIK	BİRİKET	BETON	HARPUŞTA	KİREMİT
KONUT TİPİ	SIVALI		SIVASIZ	AHŞAP		BİRİKET	
	EYVANLI		ALMAŞIK	AHŞAP		BİRİKET	
ZEMİN KAT		BİRİNCİ KAT		ZEMİN KAT		BİRİNCİ KAT	
TAŞIYICI SİSTEM			KAT YÜKSEKLİĞİ				
YAPI ALANI			TOPLAM	DUVAR KALINLIĞI	50 - 60 CM		
MALZEME BOYUTLARI	DİKME	HATIL		TUĞLA			
ÖRTÜ TÜRÜ	DÜZ ÇATI	TEK EĞİMLİ ÇATI	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI			
ÖRTÜ MALZEMESİ TÜRÜ	MARSILYA KİREMİTİ	ALATURKA KİREMİT	KURŞUN	ÇİNKO	TAŞ	TOPRAK	
SAÇAK TÜRÜ	SAÇAKSIZ	DAR SAÇAK	GENİŞ SAÇAK	SAÇAK GENİŞLİĞİ			
ANA CEPHE							
CEPHE ÖZELLİKLERİ	KAPLAMA MALZEMESİ		AHŞAP (BAĞDADI)	TAŞ	TUĞLA		
	SUNDURMA		PENCERE	PENCERE ÖĞESİ	GİRİŞ KAPISI	GİRİŞ KAPISI MALZEMESİ	
	ÇIKMA	VAR	YOK	KEMERLİ	KAPAK	KEMERLİ	AHŞAP
		TEK KATLI		DÜZ ATKILI	AHŞAP	DÜZ ATKILI	METAL
		ÇOK KATLI		GİYOTİN	PARMAKLIK	ÇİFT KANATLI	CAM
		PARALEL		ÇİFT KANATLI	AHŞAP	TEK KANATLI	YAPI ÖGELERİ
		ÜÇGEN		TEK KANATLI	KAFES	ÇOK KANATLI	ELİ BOĞRÜNDE
	ÇOKGEN		ÇOK KANATLI	RENKLİ CAM		KONSOL	AHŞAP
	BALKON	VAR	YOK	TEPE	AHŞAP	TEK KANATLI	METAL
	BEZEME	VAR	YOK	KAPATILMIŞ	DEVŞİRME MALZEME	ÇOK KANATLI	TAŞ
					PARAÇOL	PAYANDA	
					YANGIN DUVARI	ÇÖRTEN	
					BACA	KUŞEVI	
					OCAK	KUYU	
PENCERE BOYUTLARI	ALT PENCERE		TEPE PENCEREİ				
KAPI BOYUTLARI	GİRİŞ KAPISI		120*180 CM		ODA KAPISI		
TEKNİK DONATI							
ELEKTRİL	SU	KANALİZAYSON	ISITMA	KALORİFER	SOBA	GELENEKSEL	
SAĞLAMLIK DURUMU	HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU	FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK	
ONARIM GÖRMÜŞ	EVET				İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK		
					ÖZGÜN		
					ÖZGÜN DEĞİL		

Şekil 3.74 Ahmed Beg evin özellikleri

3.3.3.1. İnşaat tarihi ve banisi

Bu evin yapılış tarihi 1878 dir.

3.3.3.2. Kitabesi

Mevcuttur.(süsleme bölümünde görebilirsiniz)

Şekil 3.75. Ahmed Beg Evin vaziyet planı

3.3.3.3 Yeri ve bugünkü durumu

Şekil 3.76. Ahmed Beg Evin küşbakışı görünüşü

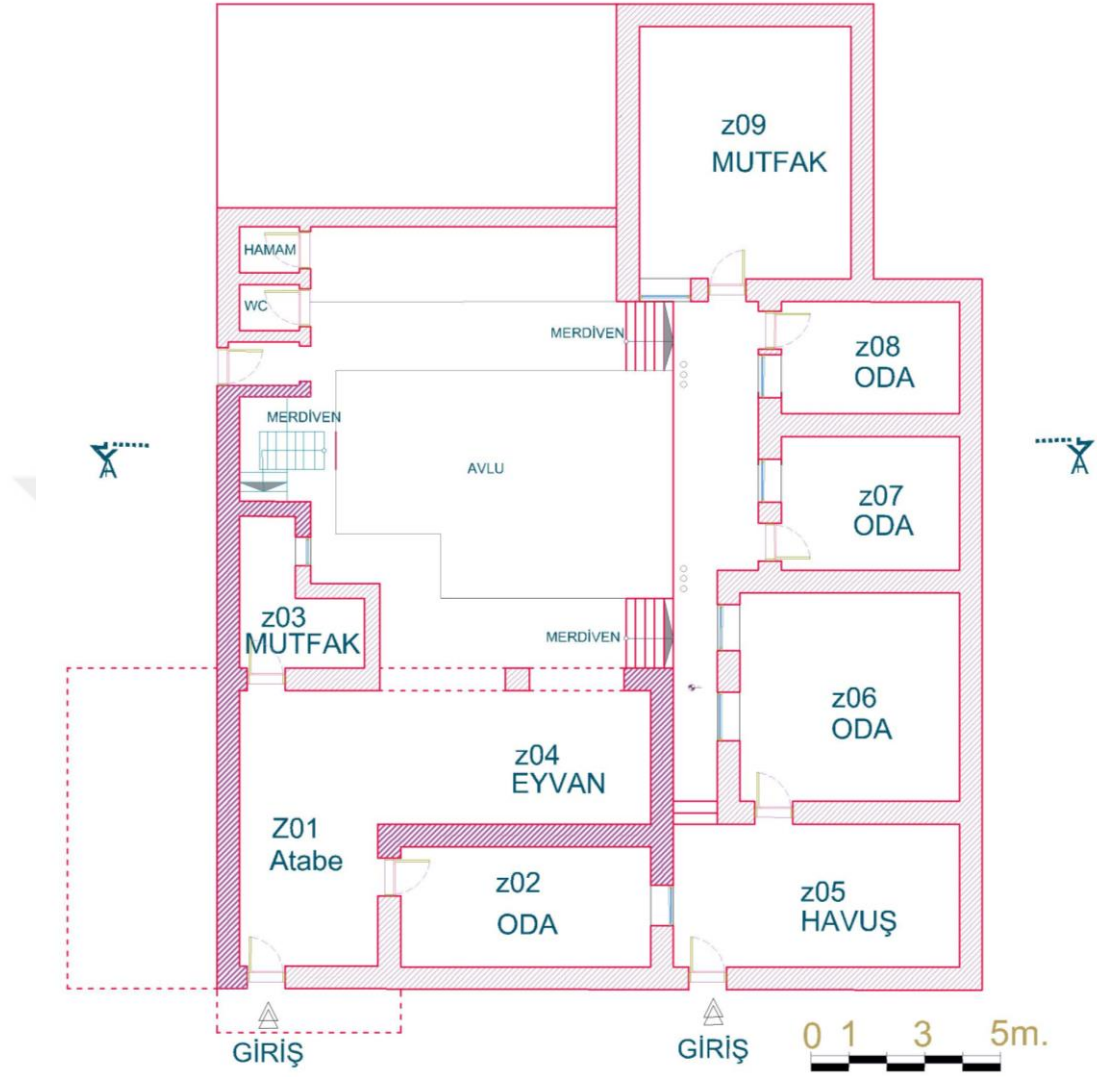
Ahmed Beg Evi Koye'nin kültürel mirasına katkıda bulunan evlerden birisidir (Şekil 3.76.). İlçenin içinde Bayızağa mahallesinde yer alan bu evin yapılış tarihi 1878'dir. Yapı herhangi bir restorasyon geçirmemiştir. Ahmet Beg'e ait olan bu evin en göze çarpan özelliği sokağa taşan ve sokak üzerinde tak oluşturduğu mekândır (Şekil 3.78.).

Şekil 3.77. , Şekil 3.78 Ahmed Beg Evin taklı sokağı

A. PLAN ÖZELLİKLERİ

Girişi sokağın batı yönünden sağlanmakta olan ev, yeni ve eski olmak üzere iki bölümden oluşan iki katlı bir yapı olma özelliği taşımaktadır. Yapı avlusunun doğu cephesinde bulunan iki katlı bölüm eski iken, kuzey tarafında sonradan inşa edilen bölüm yenidir. Bu sebeple yapıyı iki bölümde incelemek gerekmektedir.

Şekil 3.79. Ahmet Beg evi zemin kat planı

Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 mekanları eski bölümü oluştururken; Z6,Z7,Z8,Z9,Z10 mekanları yeni bölümü oluşturmaktadır. Evin eski bölümüne giriş, birinci kattaki çıkmanın altından batı yönündeki kapıyla sağlanır(Şekil 3.79.). Giriş kapısı orjinalinde ahşapken metal kapı ile değiştirilmiştir. Giriş, Z1 mekânı olan atebeye açılmaktadır(Şekil 3.80.).

Şekil 3.80. Ahmed Beg Evin girişi

Bu mekanın tavanı tonoz ile geçilmiş ve sıva işlemi uygulanmıştır. Z1 mekânı, Z2, Z3 ve Z4 mekânlarıyla doğrudan ilişki kurmaktadır. (Şekil 3.43) Z2 mekanı girişini atebeden sağlamaktadır (Şekil 3.81.). Üzeri tonozla geçilmiş bu alan Z6 ve Z4 mekanına açılan iki pencereye sahiptir. Z3 mekânı, girişi atebeden sağlanan üzeri tonozla geçilmiş bir alandır. Mutfak işlevine sahip olan bu mekana sıvanmıştır ve bir basamak yükseltilerek atebeden ayrılmıştır (Şekil 3.82).

Şekil 3.81. , Şekil 3.82. Ahmed Beg Evin(Z2) odası (Z3) mutfağı

Eski halinde ahşap bir kapıyla, avluya geçişi sağlanan bu alan günümüzde bu kapının kapatılmasıyla birlikte avlu bağlantısını sonlandırmıştır. Eski halinde yarı açık bir alan olarak kullanılan Z4 mekânı, yakın zamanda değişikliğe uğramıştır; kapalı bir oda haline getirilmiştir. (Şekil 3.44) Orjinalinde iki kemerli geçişe sahip olan mekânda, kemerler gazbeton malzeme ile kapatılmıştır. Kemerlerden birisinde pencere, diğerinde ise avluyla bağlantıyı sağlayan bir kapı oluşturulmuştur. Kapı ve pencerelerde ise pvc malzeme kullanılmıştır. Z4 mekanın açıldığı avludan merdivenle üst kata çıkılmaktadır.

Şekil 3.83. Ahmed Beg Evin (Z4) değişimi

Merdiven iki kollu olmakla birlikte; merdiven altı Z3 ve Z5 mekânları olarak değerlendirilmiştir. Z5 mekânı tuvalet ve banyo olarak işlevlendirilmiştir. Yapının avlusu içerisinde meyve ağaçları bulunmaktadır ve günlük aktiviteler bu alanda geçmektedir. (Şekil 3.84).

Şekil 3.84. Ahmed Beg Evin (Z5) mekanı ve avlusu

Z6, Z7, Z8, Z9 ve Z10 mekanları avlu çeperinde yer almaktadırlar. Yeni oluşturulan bu yapılarla sokaktan sağlanan girişle de bağlantı sağlanabilmektedir. Z6 mekânı sokağın batı yönünden sağlanan üzeri açık bir giriş alanı oluşturmaktadır. (Şekil 3.85)

Şekil 3.85. Ahmed Beg Evin (Z6) mekanı

Bir koridor yardımıyla Z7 mekanına bağlantı sağlanmaktadır. Z7 mekânının tavanında demir kiriş sistemi uygulanmış ve tavan ile duvarlarında sıva işlemi uygulanmıştır. Z6 mekânına bakan iki pencere ve koridora bakan iki tepe penceresine sahiptir. (Şekil 3.86).

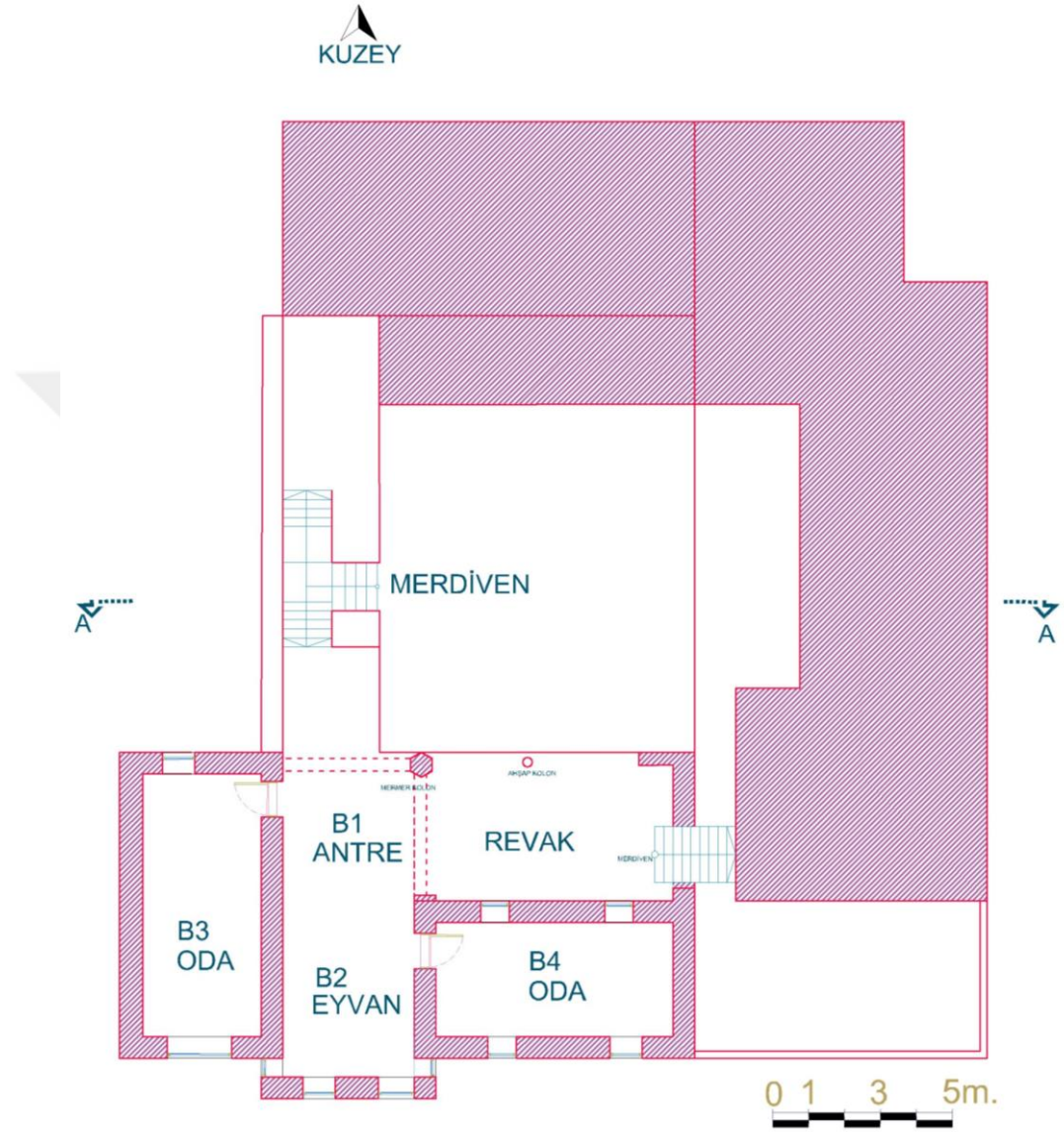
Şekil 3.86. Ahmed Beg Evin (Z7) odası

Avlu ile doğrudan bağlantısı bulunan Z8 ve Z9 mekânları benzer tipolojiye sahiptirler. Tavanlarında volta sistem döşeme kullanılmıştır üstü sıvanmıştır. bu mekânlar birer pencere ve kapıya sahiptirler. Z9 mekânı Z6 mekânından sağlanan girişin karşısında bulunmaktadır. (Şekil 3.87) Eve gelen kimse bu mekânı doğrudan görmektedir. Bu mekân koridora bakan bir kapı ve bir pencereye sahiptir.

Şekil 3.87. Ahmed Beg Evin (Z8,Z9) odaları

Avluda bulunan iki kollu merdivenle birinci kata çıkılmaktadır. Merdiven üst katta B1 mekânına ulaşmaktadır. Bu alan antre olarak kullanılmaktadır. (Şekil 3.88) Bu mekân kemerlidir ve kemerlerin köşelerinde süslemeler, duvarlarında ise kitabeler yer almaktadır. Avlu üzerinde balkon oluşturan revaklı bir koridora bağlanmaktadır.

Şekil 3. 88. Ahmed Beg Evin 1. Kat planı

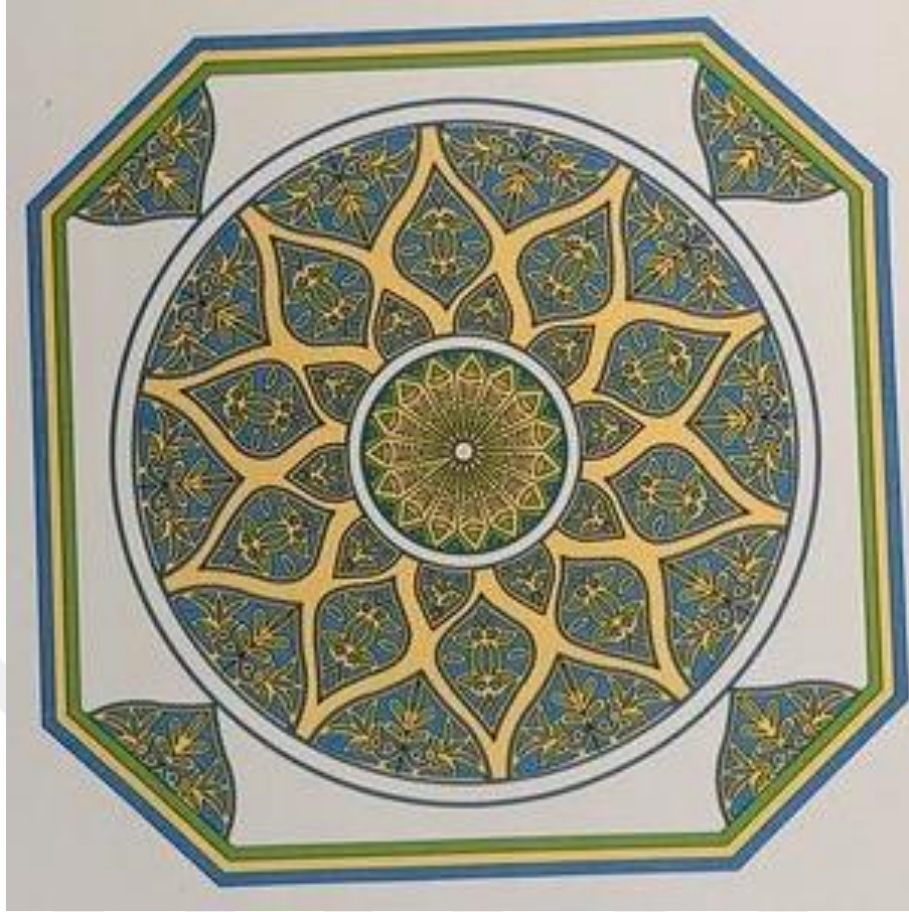

Şekil 3. 89. Ahmed Beg Evin avludan birinci kat görünüşü

Revaklı koridor tavanı ahşap kirişlemelidir. Revaklarda ahşap kolon kullanılmış; bu kolonların başlıklarında ahşap oymalı süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemeler bölgede kullanılan geleneksel bir tarza sahiptirler. (Şekil 3.89) Bu koridorun bitiminde bulunan dört basamaklı merdiven ile yeni yapılan bölümün damına çıkılmaktadır. B1 mekânı B2 mekânı ile doğrudan bağlantılıdır (Şekil 3.90).

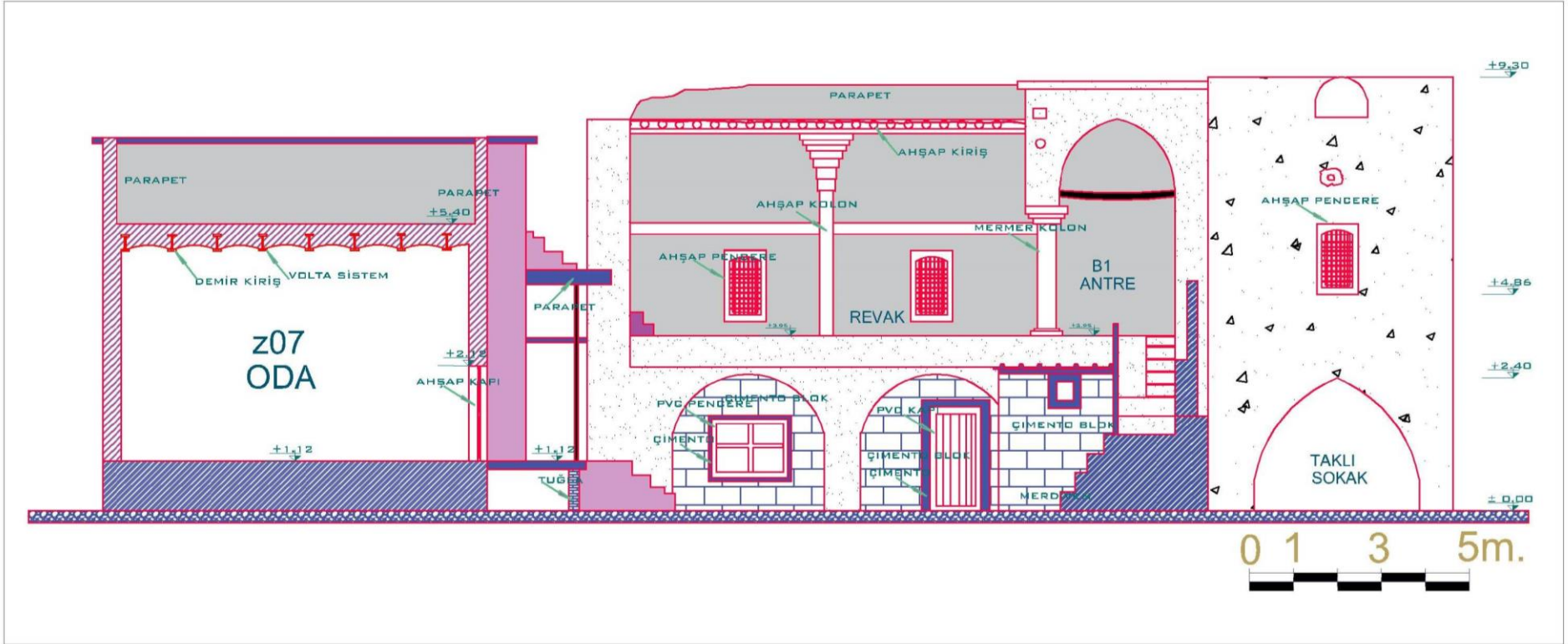

Şekil 3.90. Ahmet Beg evi 1. kat Eyvan tavan süslemesi

Şekil 3.91. Ahmet Beg evi 1. kat tavan süslemesinin çizimi

B2 mekânı eyvan olarak kullanılmaktadır. B1 mekanında var olan kitabeler bu mekanda da devam etmekte, benzer süslemeler bu alanda da kullanılarak oldukça bezemeli bir mekan oluşturulmuştur. (Şekil 3.93.) Ancak süslemeler zamanla zarar görmüştür. Mekânın tavanı tonoz ile geçilmiş, tonozlar içerisinde tereceler oluşturulmuştur. Bu tereceler etrafında da tezin edilmiştir. B2 mekânı evin ana girişinin üzerinde çıkma yapmaktadır. (Şekil 3.97)

Şekil 3.92. Ahmed Beg Evin A –A kesiti

Şekil 3.93. Ahmed Beg Evin (B1) eyvanı

Şekil 3.94. Ahmed Beg Evin (B1) eyvan süslemesi

Çıkma yaptığı cephede ve sokağa bakan diğer cephesinde pencere bulunmaktadır. B1 mekânından girişi sağlanan B3 mekânı sokağa taşarak, sokaktan geçenler için takılı bir sokak oluşturmaktadır. Bu mekânın sokağa bakan iki cephesinde karşılıklı birer penceresi bulunmaktadır.

Şekil 3.95. Ahmed Beg Evin (B2) kapısı

Şekil 3.96. Ahmed Beg Evin (B2) odası

Şekil 3.97. Ahmed Beg Evin (B3) odası

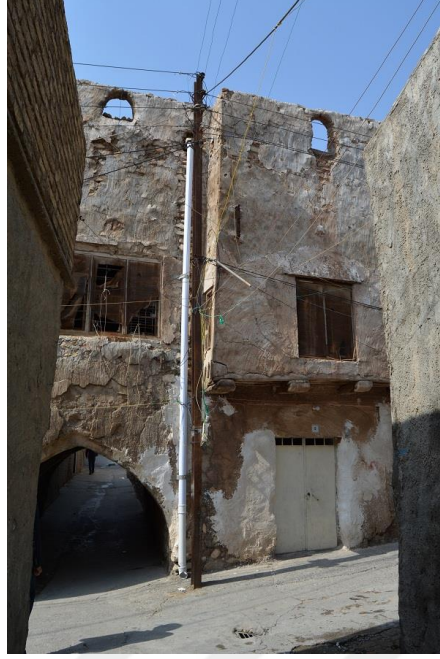
Tavanı tonoz ile geçilmiş; tavan ve duvarında sıva işlemleri uygulanmıştır. Girişi B2 eyvanından sağlanan B4 mekânı, giriş kapısı üzerinde kitabe bulundurmaktadır ve bu kapı orjinal haliyle korunmuştur(Şekil 3.95). Bu mekân, sokağa ve revaklı koridora açılan ikişer pencereden oluşmaktadır. Sokağa açılan pencereleri kemerli olup üzeri mermer ile kaplanmıştır(Şekil 3.96.). Mekânın tavanı tonoz ile geçilmiş, duvar ve tavanında sıvamıştır. Bu sebeple mevcutta bulunan süslemelerin üzeri kapatılmış ve zarar görmüştür.

Şekil 3.98. Ahmed Beg Evin (B2) odası süsleme bozulması

B. CEPHE ÖZELLİKLERİ

Yapının tüm cephesinde aynı malzeme kullanılmıştır. Cephede iki giriş bulunmaktadır ve bu girişler eski ve yeni mekânı tanımlamaktadır. Ön cephesinde Geleneksel İslam Mimarisi'nde çok rastlanan ancak bölgede nadir görülen bir çıkma bulunmaktadır. (Şekil 3.99)

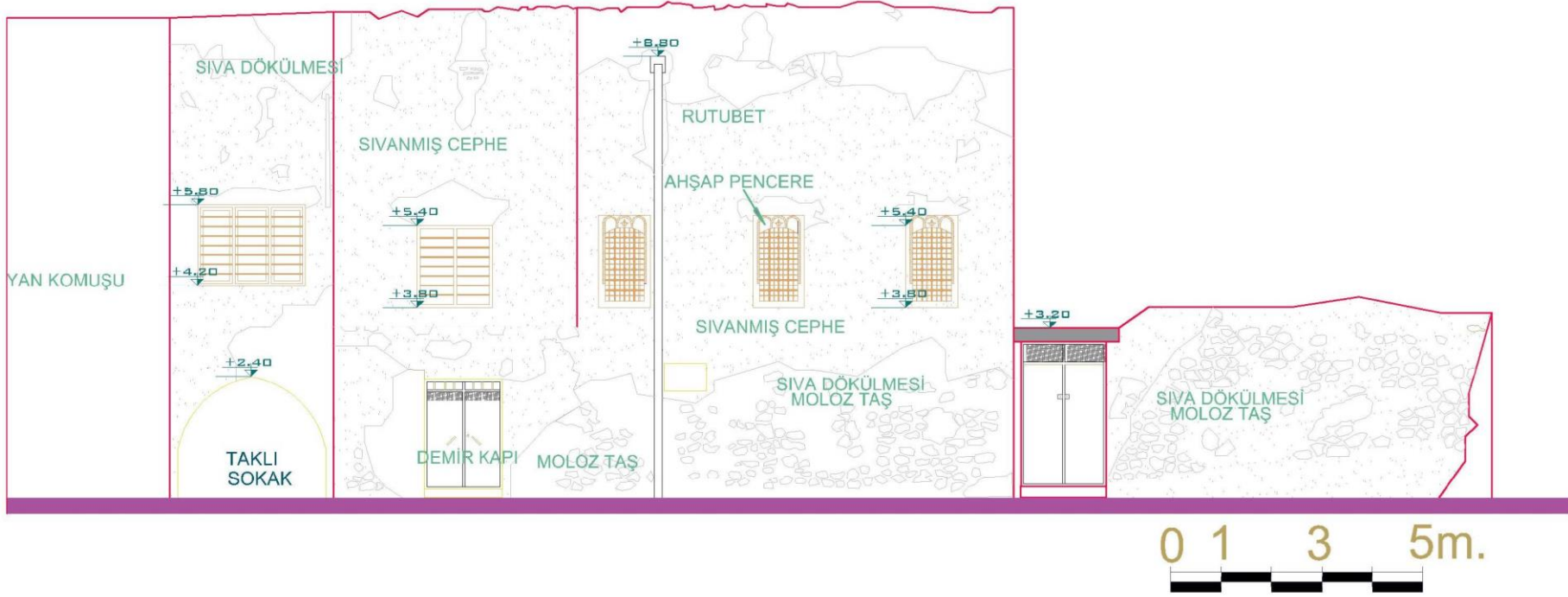
Şekil 3.99. Ahmed Beg Evin çıkması ve taklı sokağı

Ön cephede dikkat çeken bir başka özellik ise pencere sövelerinde mermer oymalarıdır. Pencereilerin ölçüleri çeşitlerine, buldukları odaların büyüklüğüne ve işlevine göre değişiklik göstermektedir (Şekil 3.100.).

Hemen hepsinde demir parmaklıklar bulunmaktadır. Yapının sokağı bakan cephesinde sokağın üzerini kaplayan bir mekân bulunmaktadır. Bu mekân ise sokağı taklı sokak özelliğı kazandırmaktadır.

Şekil 3.101. Ahmed Beg Evin dış cephe pencereleri

Şekil 3.100. Ahmed Beg Evin güneydoğu cephesi

YAPIM TEKNİĞİ VE ÖZELLİKLERİ

Yapının zemin ve birinci kat duvarlarında, moloz taş ve kireç harcı ile oluşturulmuş bir yapım sistemi uygulanmış; sıva işlemi yapılmıştır. Zemin katta bulunan duvarların kalınlığı 55 cm'i bulmaktadır. Bazı odalarda döşeme tonoz ile geçilmiştir. Kemerlerde ise ahşap ve mermer malzeme kullanılmıştır. Damlar toprakla doldurulmuş düz damdır.

YAPI ELEMANLARI

Ahmer Beg evinin kat yüksekliği, geleneksel Koye evlerinde olduğu gibi; zemin katı birinci katından daha alçak olarak inşa edilmiştir. Zemin kat yüksekliği 400 cm, birinci kat yüksekliği 420 cm dir. Parapet yüksekliği 40 – 60 cm arasında değişmektedir.

3.3.3.4. Tamirat ve tadilatlar

Ahmed beg evi, zaman içerisinde yaşayanların ihtiyaçlarına göre bir takım değişiklikler görmüş olsa da plan ve cephe olarak çok fazla değişmediğini mevcut izlerden edindiğimiz gözlemlerle söyleyebilmekteyiz.

Şekil 3.102. Ahmet Beg evin avludan görünüşü

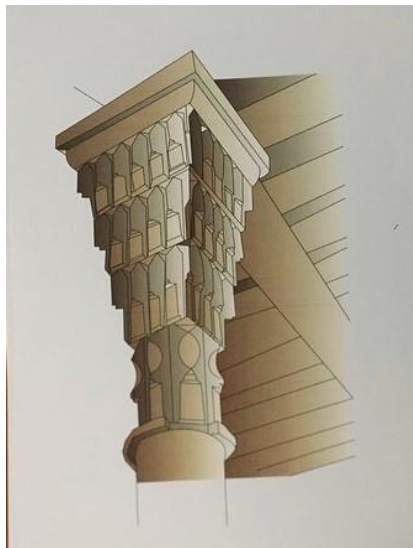
Şekil 3.103. Ahmet Beg evi 1. kat Eyvan ve 2. kata çıkan merdiven görünüşü

Şekil 3.104. Ahmet Beg evi 1. kat Eyvanı ve süslemeleri

Şekil 3.105. Ahmet Beg evi 1. kat duvar kitabeleri ve süslemeleri

Şekil 3.106: Ahmet Beg evi 1. kat ahşap kolon görünüşü

3.3.4. (Haci Mela Abdulmecid Evi)

Irak kentsel kültür envanteri		ANIT		SIRA NO	ENVANTER NO		TESCİL TARİHİ		25/01/1979							
				ANIT	ADI	Hacı Mela Abdulmecid Evi										
		ANIT TÜRÜ	YAPI	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ		Konut										
YERLEŞME		İLÇE		Koye		BELDE		MAHALLE				Bayızağa				
SOKAK VE KAPI NO		PAFTA NO		1075/1		ADA		1079		PARSEL		36/3				
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ		KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALANI										
YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK	AYRIK	KÖŞE		PARSEL ALANI										
DÖNEM	ANTİK	ORTAÇAĞ	OSMANLI	CUMHURİYET	YAZIT											
YAPIM YÜZYILI	M.S.		YAPIM YILI		19. yüz yıl											
MAL SAHİBİ	DEVLET		VAKIF		ÖZEL		DERNEK									
MAL SAHİBİNİN ADI	DEVLET		VAKIF		ÖZEL		DERNEK									
BAKIMDAN SORUMLU KURULUŞ	DEVLET		VAKIF		ÖZEL		DERNEK									
YAPAN	Hacı Mela Abdulmecid				YAPTIRAN											
YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ																
YAPIYA GİRİLDİ		yapiya girildi														
YAPININ KAT DURUMU		BODRUM KATI	BİR KATLI	İKİ KATLI	BODRUM + İKİ KATLI	ÇOK KATLI										
PLAN TİPİ KONUT	İÇ SOFALI		BAHÇELİ													
	DIŞ SOFALI		BAHÇE DUVARI			BAHÇE DUVAR BİTİŞİ										
	AÇIK	KAPALI	SIVALI	SIVASIZ	TUĞLA	KERPIÇ	TAŞ	HARPUŞTA	KİREMİT	TUĞLA	TAŞ					
	Avlulu TİPİ PLAN EYVANLI		ALMAŞIK	BİRİKET	BETON	BAHÇE KORKULUĞU	AHŞAP	KERPIÇ	BETON							
TAŞIYICI SİSTEM		ZEMİN KAT			BİRİNCİ KAT			ZEMİN KAT			BİRİNCİ KAT					
YAPI ALANI		TOPLAM			DUVAR KALINLIĞI			50 - 60 CM								
MALZEME		DİKME		HATIL		TUĞLA										
BOYUTLARI		KUŞAK		KİRİŞ		KERPIÇ										
ÖRTÜ TÜRÜ		DÜZ ÇATI		TEK EĞİMLİ ÇATI		BEŞİK ÇATI		KIRMA ÇATI								
ÖRTÜ MALZEMESİ TÜRÜ		MARSILYA KİREMİTİ		ALATURKA KİREMİTİ		KURŞUN		ÇİNKO		TAŞ		TOPRAK	BETON	AHŞAP	OLUKLU LEVHA	
SAÇAK TÜRÜ		SAÇAKSIZ		DAR SAÇAK		GENİŞ SAÇAK		SAÇAK GENİŞLİĞİ								
ANA CEPHE																
CEPHE ÖZELLİKLERİ	KAPLAMA MALZEMESİ			AHŞAP (BAĞDADI)			TAŞ			TUĞLA						
	SUNDURMA			PENCERE			PENCERE ÖĞESİ			GİRİŞ KAPISI			GİRİŞ KAPISI MALZEMESİ			
	ÇIKMA			VAR	YOK	KEMERLİ	KAPAK	KEMERLİ	KEMERLİ	AHŞAP	METAL	CAM				
				TEK KATLI	DÜZ ATKILI	AHŞAP	METAL	DÜZ ATKILI	DÜZ ATKILI	YAPI ÖGELERİ						
				ÇOK KATLI	GIYOTİN	PARMAKLIK	ÇİFT KANATLI	ÇİFT KANATLI	ELİ BOĞRÜNDE							
				PARALEL	ÇİFT KANATLI	AHŞAP	METAL	TEK KANATLI	KONSOL	AHŞAP	METAL	TAŞ				
				ÜÇGEN	TEK KANATLI	KAFES	ÇOK KANATLI	ÇOK KANATLI	PARAÇOL	PAYANDA						
				ÇOKGEN	ÇOK KANATLI	RENKLI CAM	YANGIN DUVARI						ÇÖRTEN	DOLAP		
	BALKON			VAR	YOK	TEPE	AHŞAP	METAL	BACA	KUŞEVI	OCAK	KUYU				
	BEZEME			VAR	YOK	KAPATILMIŞ	DEVŞİRME MALZEME	VAR	YOK							
PENCERE BOYUTLARI			ALT PENCERE			TEPE PENCEREİ			40*60 CM							
KAPI BOYUTLARI			GİRİŞ KAPISI			ODA KAPISI			220*180 CM							
TEKNİK DONATI																
ELEKTRİL		SU	KANALIZAYSON	ISITMA	KALORİFER	SOBA	GELENEKSEL	TELEFON								
SAĞLAMLIK DURUMU		HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU		FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK	KÖTÜ	ORTA	İYİ					
ONARIM GÖRMÜŞ		EVET						İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK	ÖZGÜN	ÖZGÜN DEĞİL						

Şekil 3.107. Haci Mela Abdulmecid evin özellikleri

3.3.4.1. Yeri ve bugünkü durumu

Erbil ili, Koye ilçesinin merkezinde Bayızağa mahallesinde bulunan ev, 1070 ada, 36/3 parselinde bulunmaktadır. Devlet mülkiyetinde olan yapı, günümüzde atıl bırakılmıştır. (Şekil 3.107)

PLAN ÖZELLİKLERİ

Girişi sokağın güneybatı yönünden sağlanmakta olan ev, iki katlıdır ve Hacı Mela Abdülmecit Evine burdan girilmektedir. (Şekil 3.108)

Şekil 3.108. H. M. Abdülmecid Evin ön cephesi

Yapının giriş kapısı orijinal haline göre restore edilmiştir. Evin girişinde çift kanatlı ahşap kapı, üzerinde ise iki adet tepe penceresi bulunmaktadır. Evin girişi Z1 mekanı olan atebeye açılmaktadır. (Şekil 3.108)

Şekil 3.109. H. M. Abdulmecid Evin atabesi

Bu mekânın tavanında ahşap kiriş sistemi uygulanmıştır. Atebeden kemerli bir geçişle revaklı koridora geçilmekte, böylece avlu ile bağlantı sağlanmaktadır(Şekil 3.109). Avlunun çeperinde bulunan Z3 mekânı eyvan olarak tasarlanmıştır. Kapısı ve kemerli bir geçişe sahip olan bu alanın tavanında ahşap kiriş sistemi kullanılmıştır. Mekân içerisinde düz ve oval formlara sahip tereceler bulunmaktadır. Z2 mekânı Z3 mekânına açılan bir kapı ve iki pencere mevcuttur. Z1 mekânından da geçişin mümkün olduğu bu alan, günümüzde yapının eski döneminden kalan eserlerin korunması için kullanılan kapalı bir depoya dönüştürülmüştür. Z2 mekânının sokağa bakan cephesinde dört adet tepe penceresi bulunmaktadır. (Şekil 3.110)

Şekil 3.111. H. M. Abdulmecid Evin (Z1) mekânı

Yine avlunun çeperinde bulunan Z4 mekânı eyvan olarak tasarlanmıştır. Büyük bir kemerli geçişe sahip olan bu alanın diğer evlerden farklı olarak, sokağa açılan bir kapısı bulunmaktadır. (Şekil 3.112) Z4 mekânından geçişi sağlanan Z5 mekânı, avluya bakan ve revaklı sokağa bakan bölümünde ise birer adet pencere bulundurmaktadır. Avluya bakan penceresinde demir parmaklıklar kullanılmıştır. Sokağa bakan cephesinde ise iki adet tepe penceresi mevcuttur(Şekil 3.113).

Şekil 3.112. H. M. Abdulmecid Evin (Z4) eyvanı

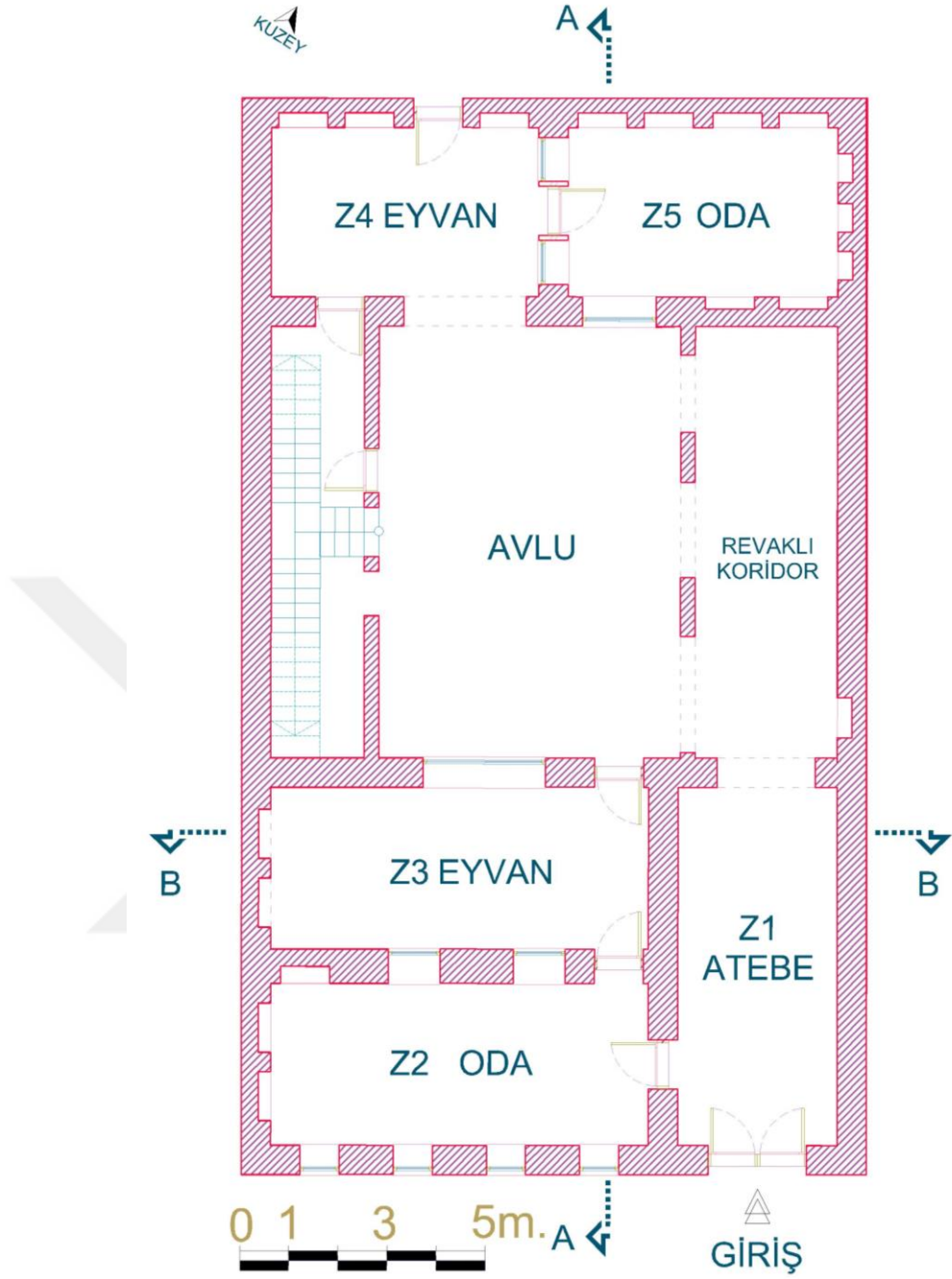

Şekil 3.113. H. M. Abdulmecid Evin (Z5) odası

Yapının birinci katla bağlantısını sağlayan merdiven iki kolludur. Merdivene geçiş oval kemerli bir boşluktan sağlanmaktadır. (Şekil 3.114) Sol yönündeki merdiven boşluğunun altı Hacı Mela Abdülmecit Evi ile bağlantı sağlayan bir geçiş ve kapı mevcuttur. Sağ yönündeki merdiven boşluğunun altı ise banyo ve tuvalet olarak işlevlendirilmiştir.

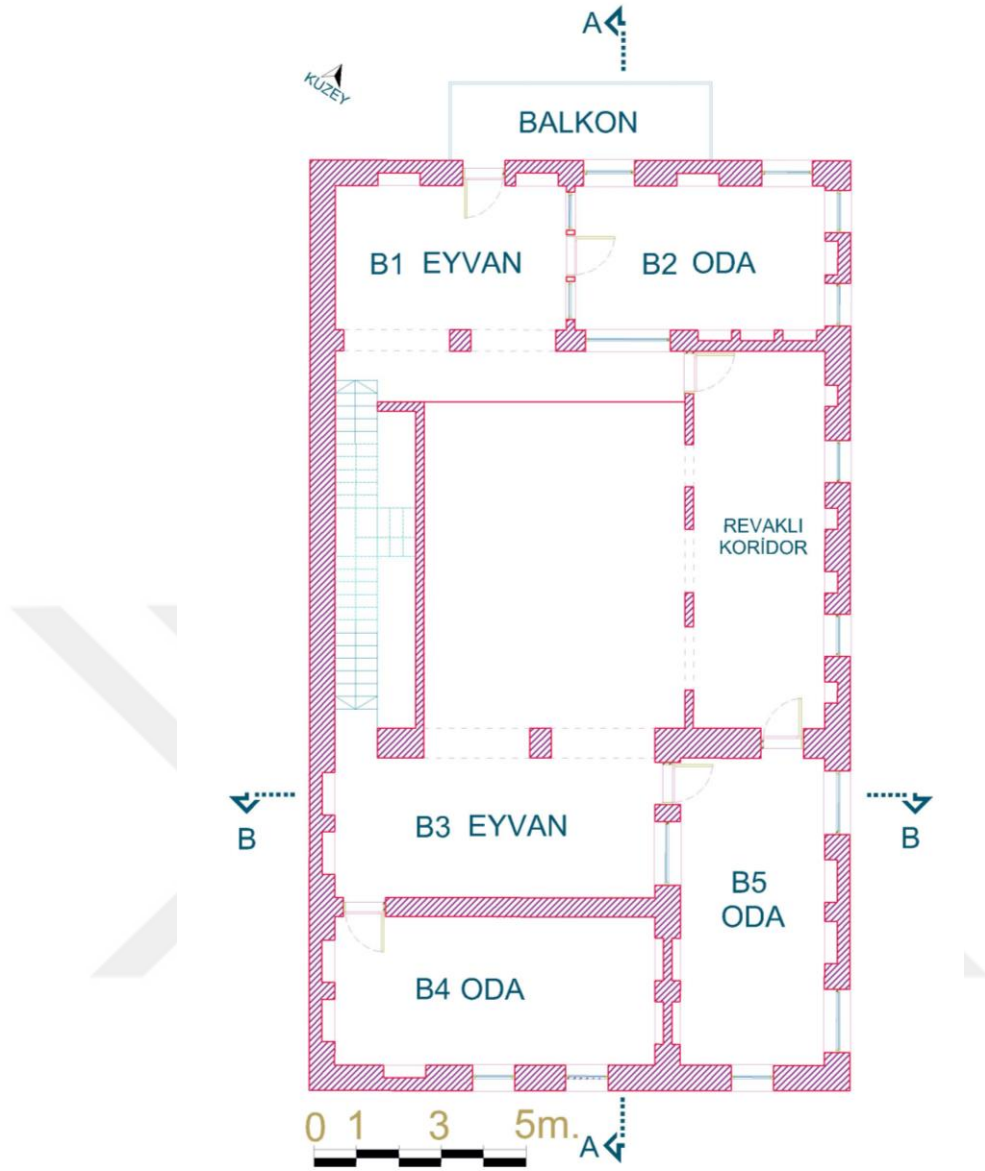

Şekil 3.114. H. M. Abdulmecid Evin avlusu ve merdiveni

Şekil 3.115: Hacı Mela Abdulmecid evi zemin kat planı

Merdivenin sağ kolundan B1 mekânına ulaşılmaktadır. Bu mekân yapının eyvanlarından biridir. İki kemerli tasarlanmış bu alan içerisinde oval başlıklı tereceler bulundurmaktadır. (Şekil 3.115) Dışarıyla bağlantısını ise balkona çıkan kapısı ile sağlamaktadır. B1 mekânının tavanında demir kiriş sistemi uygulanmıştır.

Şekil 3.116: Hacı Mela Abdülmecid evi 1. kat planı

B2 mekânı girişini B1 mekânından sağlamaktadır. Koridora açılan büyük bir pencere ile sokağa bakan güneydoğu cephesinde üç adet küçük pencere bulunmaktadır. Merdivenin sol kolundan ise B3 mekânına ulaşılmaktadır. (Şekil 3.116)

Şekil 3.117. H. M. Abdulmecid Evinbirinci (B1) kat revakı

Şekil 3.118. H. M. Abdulmecid Evin (B2) odası

Şekil 3.119. H. M. Abdulmecid Evin (B3) odası

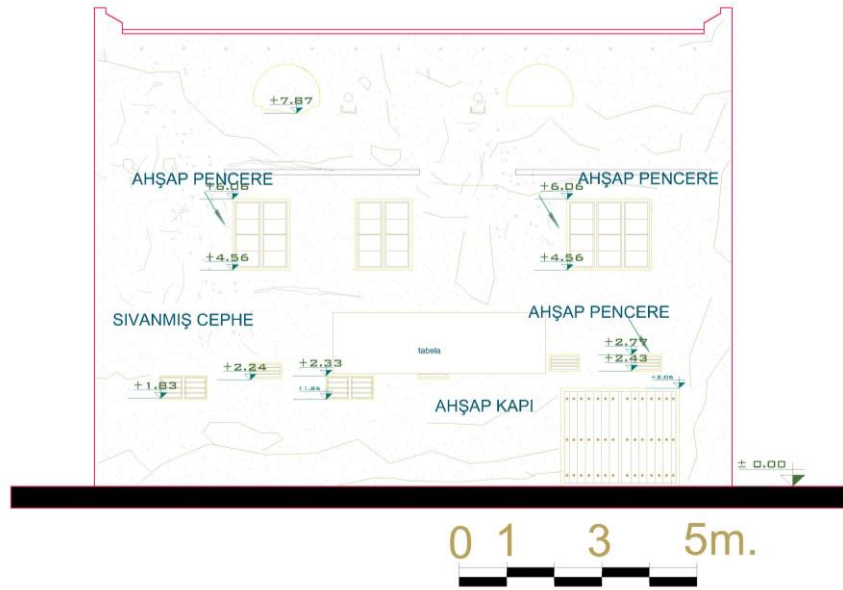
Şekil 3.120. H. M. Abdulmecid Evin (B3) revakı

B3 mekânı eyvan olarak tasarlanmıştır. (Şekil 3.120) B1 mekanına benzer olarak iki büyük kemere sahiptir. B4 ve B5 mekânları bu mekâna açılmaktadırlar. B4 mekânı B3 mekânına açılan bir pencere ve bir kapıya sahiptir. Sokağa bakan cephesinde

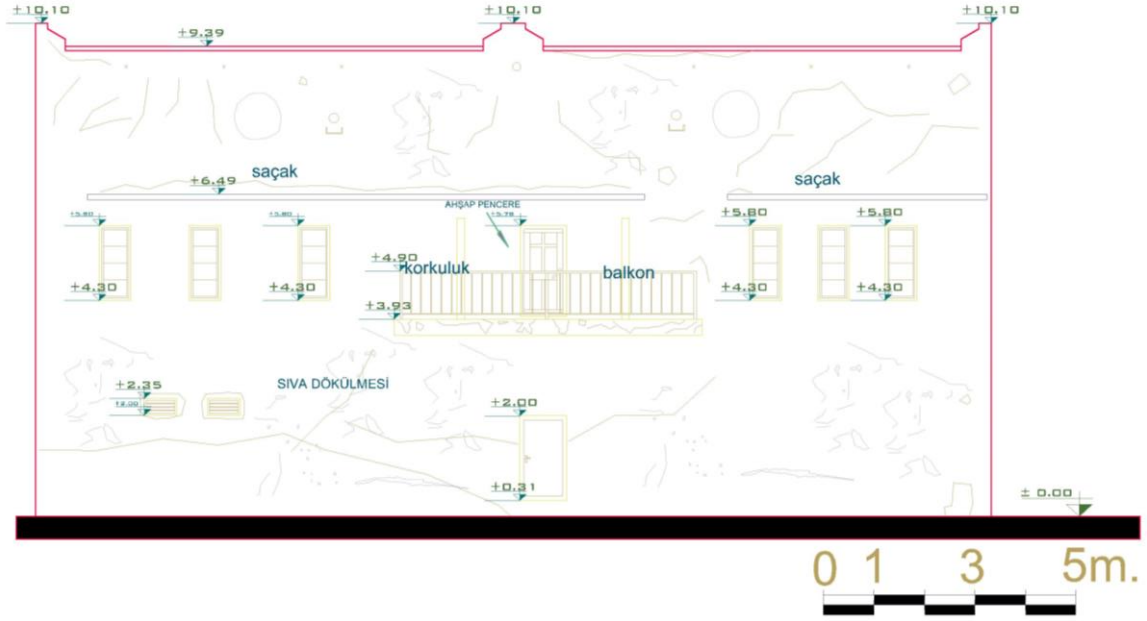
ise iki pencere bulunmaktadır. (Şekil 3.119) B5 mekânı, B3 mekânına açılan bir kapı ve bir pencereye sahip olmakla birlikte; sokağa bakan yönünde iki penceresi mevcuttur. Bu mekânlar arasında geçiş ise revaklı koridor tarafından sağlanmaktadır. Bu koridorun sokağa bakan cephesinde iki tepe penceresi bulunmaktadır. Bu sebeple iki yönden ışık alan koridor, oldukça aydınlık bir görünüme sahiptir.

CEPHE ÖZELLİKLERİ

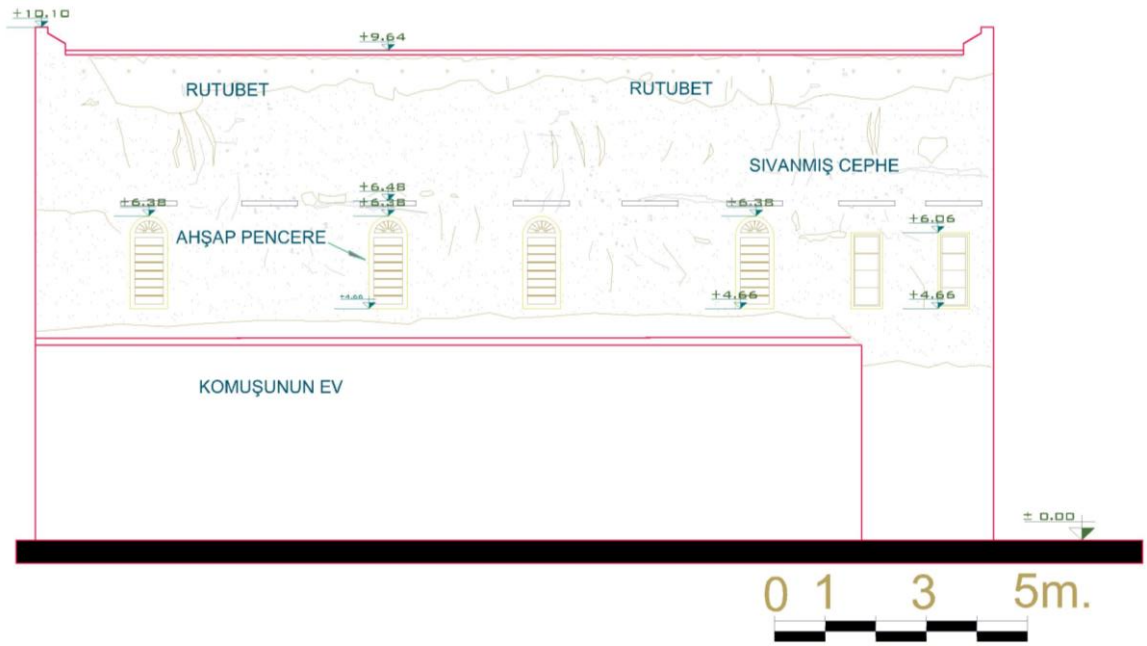
Yapının hemen her cephesinde aynı malzeme kullanılmıştır. Cephede bir adet ana giriş kapısı, bir adet bitişigindeki evden geçiş ve bir adet sokağa açılan çıkış kapısı bulunmaktadır. Mekânların işlevleri ve büyüklüklerine göre düzenlenmiş olan pencereler; ahşap doğramalara sahip oval ve dikdörtgen formlarda tasarlanmışlardır. Neredeyse hepsinde demir parmaklıklar kullanılmıştır. Yapının dışa taşan bir balkonu bulunmaktadır ve bu balkonda da demir korkuluk kullanılmıştır.

Şekil 3.121. H. M. Abdulmecid Evin ön cephe görünüşü

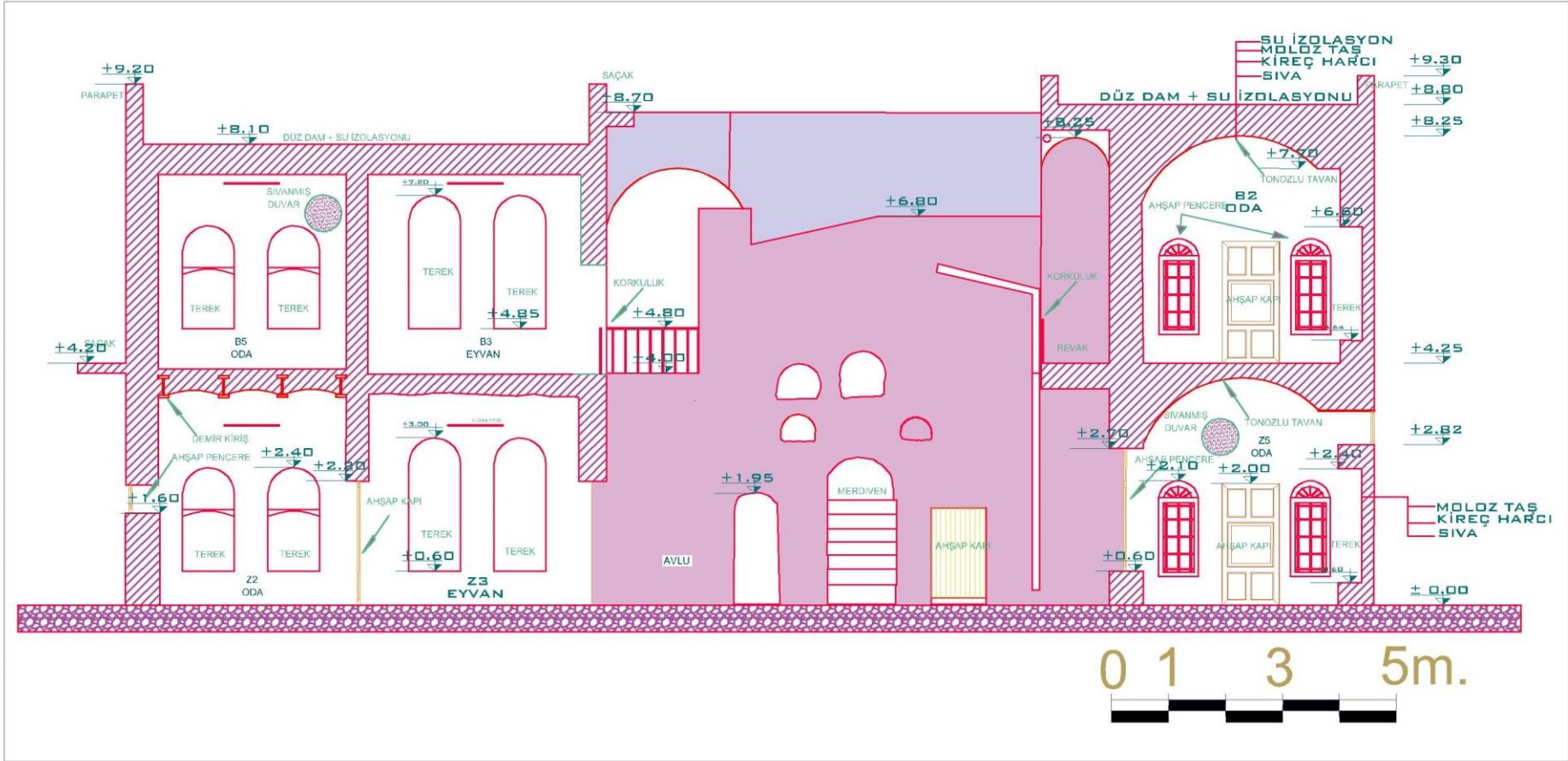
Şekil 3.122. H. M. Abdulmecid Evin arka cephe görünüşü

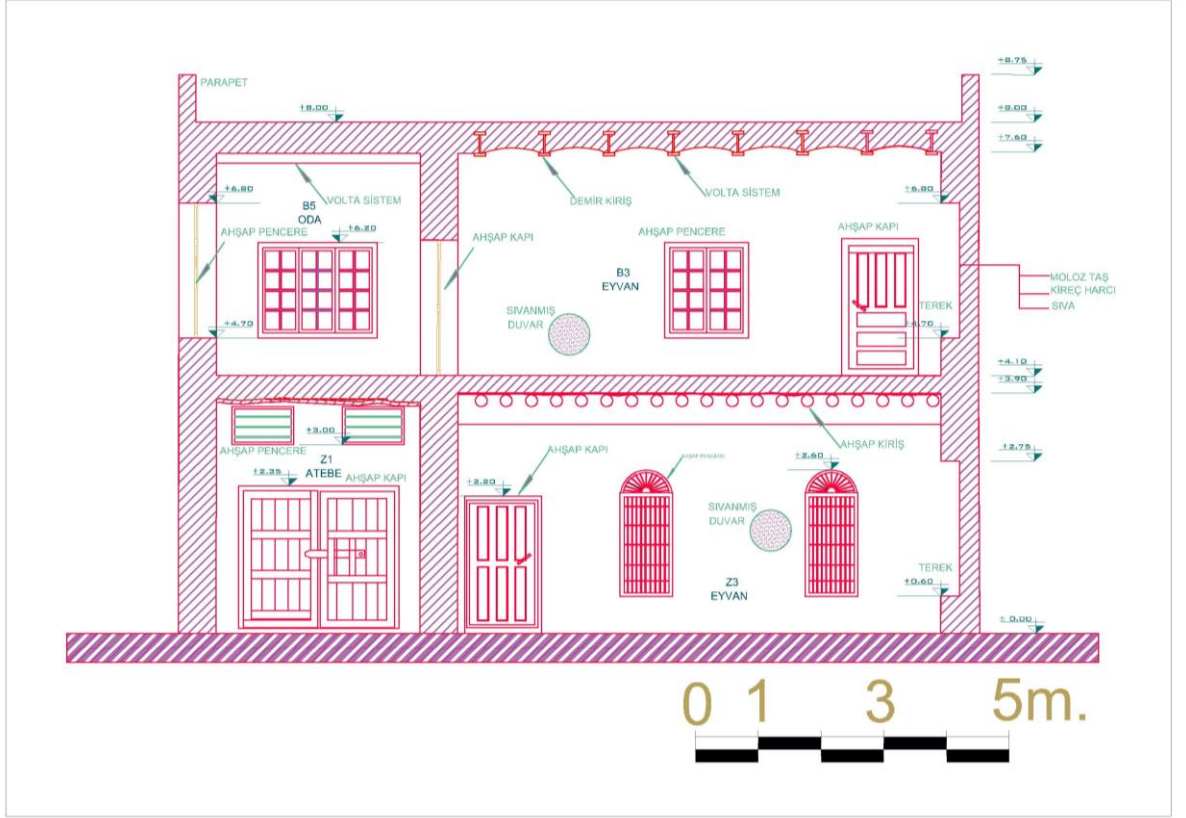
Şekil 3.123. H. M. Abdulmecid Evin güneydoğu cephesi

YAPIM TEKNİĞİ VE ÖZELLİKLERİ

Diğer evlerde olduğu gibi yapının zemin ve birinci kat duvarlarında, moloz taş ve kireç harcı ile oluşturulmuş bir yapım sistemi uygulanmış, sıva işlemi yapılmıştır. Zemin katta bulunan duvarların kalınlığı 50 cm'i bulmaktadır. Mekânların tavanlarında ahşap ve demir kiriş sistemi uygulanmıştır.

Şekil 3.123. H. M. Abdulmecid Evin A – A kesiti

Şekil 3.123. H. M. Abdulmecid Evin B – B kesiti

3.3.4.2. İnşaat tarihi ve banisi

Yapı Osmanlı döneminde 19 yy. sonlarında inşa edilmiştir.

3.3.4.3. Kitabesi

Kitabesi yoktur.

4. DEGERLENDİRME

4.1. Geleneksel Koye Evlerinin Mimari Özellikleri

Geleneksel Koye evleri, kendine özgü bir mimari kimliğe sahiptir. Evler dışardan gösterişsiz, sade ve içinde bulunduğu çevreyle uyumludur. İç mekânda ise kitabeler ve bitki motifleriyle oluşturulmuş süslemeler mevcuttur. Kullanılan malzemeler en yakın yerel kaynaklardan temin edilmiştir. Yapıların oluşturulmasında, malzemenin seçkinliğinden ve sağlamlığından ziyade; kolay temin edilmesi ve iklim özelliklerine uygun olması daha büyük bir önem taşımaktadır (C.A. BREBBLA, 2015).

Evler; bitişik nizamlı, iki cephesi açık, üç cephesi açık ya da bağımsız iki katlı yapılar olarak tasarlanmıştır. Evlerin genellikle iki cephesinde pencere bulunmaktadır. Evin ön cephesi sokağa, arka cephesi ise bahçeye bakmaktadır.

Evlerde ortak olarak; eyvan, avlu, revaklı koridorlar, pencere ve kapı süslemeleri görülmektedir.

4.1.1. Geleneksel Koye Evlerinin Plan Özellikleri

Koye evleri, genellikle tek giriş kapısı ile dışa bağlanmıştır. Sade ve yüksek bir duvarla dış ortamdan ayrılan evler, içe dönük olarak tasarlanmışlardır. Gündelik hayatın bütün gereksinimlerini karşılayan bir yapıya sahiptirler. Koye evinin dış cephesinde en çok ilgi çeken yapı elemanı giriş kapısıdır. Giriş kapısı, geniş ve genellikle tek kanatlıdır. Kapı çerçevesi mermer oymalarla süslenmiş, ahşap kapıların üzerinde karakteristik olarak büyük çiviler süsleme amaçlı kullanılmıştır. Bu kapılarda madeni el sanatlarının örneğini gördüğümüz tokmaklar bulunmaktadır.

Günümüzde çok az örneği kalan dış kapıların çoğu ev sahipleri tarafından yenilenerek, demir modern kapılarla değiştirilmiştir. Ana giriş kapısından sonra, üstü tonozla örtülü bir koridora girilir (atabe olarakta adlandırılır) ve bir bakıma evin giriş holü olarak tanımlanabilen bu mekânın yanlarında bazen bir oda bulunur. Evin avlusu, gündelik hayatın en canlı yeri ve diğer mekânların tümünün bağlandığı önemli bir odak noktasıdır. Evin merkezi sayılan avluya Koye bölgesinde “Haviş” adı verilir. Avlunun ortasında genellikle bir dikdörtgen ya da çokgen havuz ve bahçe bulunmaktadır. Bahçede, bölge iklimine uygun olan portakal, nar, üzüm asmaları, limon, elma, incir ve benzeri meyve ağaçlarıyla birlikte; çeşitli çiçekler bulunmaktadır. Avlu, yılın on ayı

boyunca ev halkının aktif şekilde kullandığı bir mekandır. Yemeklerin hazırlanması, kahvaltı ve akşam yemekleri, pamukların serilmesi, yatak ve yorgan dikişleri, oturma ve sohbet yeri gibi çok yönlü amaçlar için kullanılmaktadır. Mekânlar avlu etrafında oluşmuşlardır. Bazı odalar, avluya eyvan ile bağlanmıştır. Bu yüzden avlunun yer aldığı zemin kat, her zaman esas kat olarak görülmüştür. Bazı yörelerde avluya bağlı bir eyvandan girilmektedir. Tavanı tonoz örtülü, duvarları ve tavanı süslü bu bölüme “Divehan” adı verilmektedir. Özellikle ev sahibinin yazın gelen önemli misafirlerini ağırladığı bu mekân, toplantı alanı olarak da kullanılabilir.

Bazı evlerin pencere üstlerinde alçılar ve bu alçılarda süslemeler bulunmaktadır. Daha çok bitkisel motiflerinden oluşan alçı dekorasyonlarının yanında "Besmele Hat Sanatı" da uygulanan örnekler arasında yer almaktadır. Günümüze ulaşamayan bu teknikler, yalnızca fotoğraflarda varlığını sürdürebilmektedir. Kabartma tekniğiyle yapılan alçı süslemelerin yanında, yine bitkisel motifler barındıran ve renkli boyalar içeren, soyut kompozisyon örneklerine de rastlamak mümkündür. Zaman zaman kabartmaların da boyalarla renklendirildiği görülmektedir. Koye evlerinde plan tipini büyükevin belirlediğinden bahsetmiştik. Bu yüzden evin diğer servis elemanları, belirli bir plân özelliği göstermez. Koye evinde depo, kiler, mutfak, hamam, fırın ve tuvalet gibi birimler zemin katta yer alırlar.

Avlunun çeperinde bulunan küplük, en serin bölgeye yerleştirilir. Küplük içerisinde sıcaktan etkilenen gıda maddeleri ile şerbe denilen testiler bulunmaktadır.

Koye evlerinde banyo olarak tanımlanacak bir alan bulunmamaktadır. Kent halkının tamamı çarşıda bulunan hamamlara gitmesi nedeniyle bu durum planlara da yansımaktadır. Çarşı hamamı geleneği 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu hamamlar düğün ve özel günlerde kadın ve erkeğin ayrı ayrı gittiği yapılar olarak kullanılmışlardır. Sıklıkla kullanılan hamamların ödemeleri aylık yapılmaktaydı. Hatta hamam sahipleri, haftanın hangi günlerinde, hangi ailelerin hamama geleceklerini bilirdi. Koye'de kadın ve erkekler için ayrı ayrı tasarlanmış hamam sayısının çok az olmasından dolayı, hamamlar vardiyalı olarak çalışırdı, sabahın erken saatlerinde genellikle erkeklere tahsis edilen hamamlar, sabah ve öğlen arasında kadınlara açık olarak kullanılmaktaydı.

Koye evleri arasında tespit edilen ahırlı bir ev örneği yoktur. Kırsal yaşantının Koye'de yaygın olmayışıyla binek hayvanlarının ilçede bulunan hanlarda barındırılmasının bu duruma neden olduğu çıkarımında bulunmaktadır. Hayvan besleme alışkanlığının kent içinde görülmediği, kentlilerin bu tür faaliyetlerini kentin

çevresindeki kırsal arazilerde yürüttükleri bilinmektedir. Kentin ihtiyacı olan süt, yumurta, yağ, peynir ve benzeri hayvansal gıda ile sebze, un ve meyve gibi bitkisel gıda maddelerinin, yine yakın çevrede bulunan köylerden sağlandığından bahsetmek mümkündür.

4.1.1.1. Plan Elamanları

4.1.1.1.1. Odalar

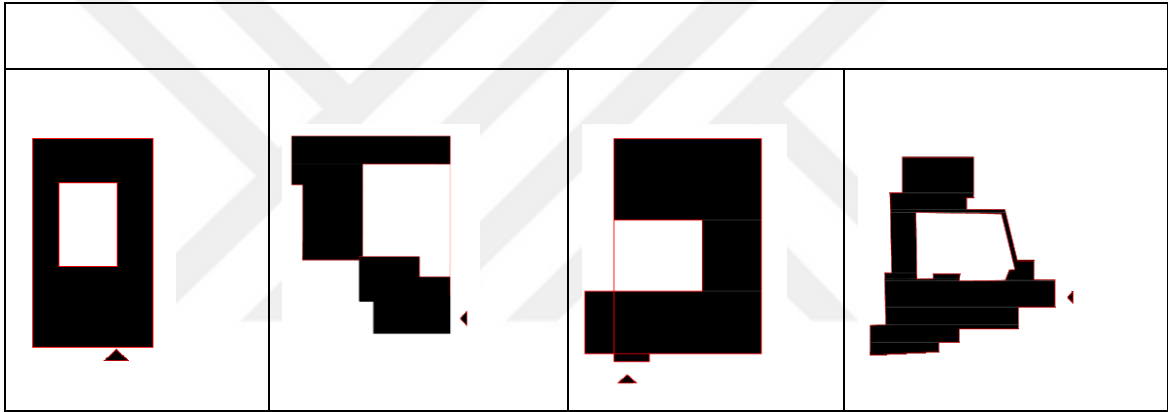
Odalar, gündelik yaşamın geçtiği; oturma, yemek yeme, çalışma, yatma gibi eylemlerin gerçekleştiği ayrı ayrı düzenlenmiş mekânlardır. Genellikle kare veya dikdörtgen biçiminde oluşturulmuşlardır. Tek girişleri olan odalarda, birden fazla pencere açılmıştır. Bu pencerelerden çoğu avluya ya da eyvana bakacak şekilde tasarlanmıştır. Odalar ayrıca bir dizi duvar dolabı içermektedir. Bu dolapları oluşturan nişlere işe 'Terece' adı verilmektedir. Odaların ve eyvanın pencere önlerinde yerden 45–50 cm yükseklikte ocak bulunmaktadır. Duvar uzunlukları 3m ile 6m arasında değişmektedir. Zemin kat yüksekliği 3m'nin altına düşmemektedir. Birinci kat yüksekliği ise genelde 3m olmaktadır.

Şekil 4.1. Koye evlerinin oda örnekleri

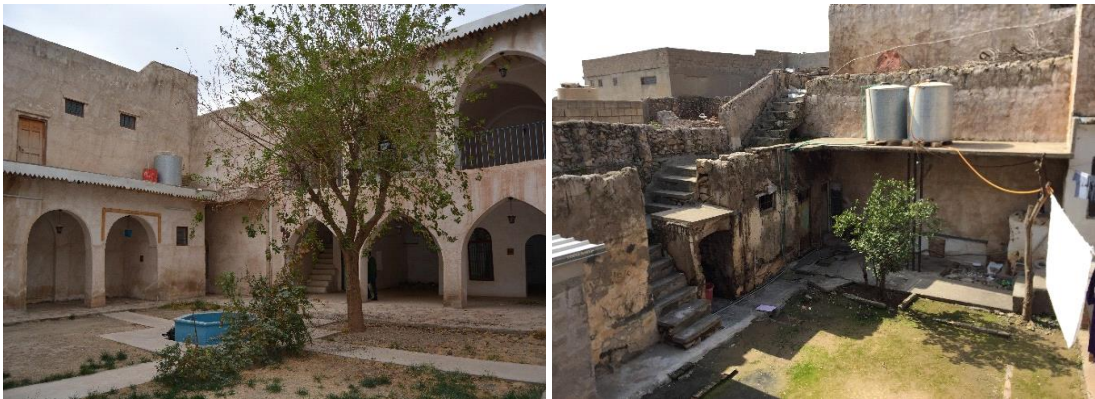
4.1.1.1.2. Avlu Ve Bahçeler

Avlu, tarih boyunca ortaya çıkan farklı medeniyetlerde, özellikle sıcak bölgelerde konut mimarisinin en önemli unsurlarından biri olmuştur. Avlular, çevresel-iklimsel, işlevsel-sosyal, estetik-kültürel konularla bağlantılı olarak oluşturulmuşlardır. Kütle-boşluk ilişkilerinin düzenlenmesinde önemli rol oynamışlardır. Irak'ın geleneksel mimarisi de dâhil olmak üzere İslam Medeniyeti'nin ev mimarisinde avlular, önemli bir rol üstlenmişlerdir. Öte yandan, Modern İslam Mimarisin'de özellikle kamusal kullanımlı yapılarda gelişen ve değişen sosyolojik-teknolojik durumlar göz önünde bulundurularak avluların yeniden kullanılması yönünde çeşitli girişimler gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4.2. Koya Evlerinin Avlu tipolojisi

Yapının odalarıyla çevrili olan iç avlu, kare veya dikdörtgen forma sahiptir. Avlunun orta kısmı genellikle bahçe olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte avluda; havuz, üst kata çıkışı sağlayan merdiven ve kuyu bulunmaktadır.

Şekil 4.3. Koya Evlerinin Avluları

4.1.1.1.3. Merdivenler ve Geçitler

Köysancak Evleri'ndeki merdivenlerde, duvarda kullanıldığı gibi moloz taş kullanılmıştır. Evlerin ana girişi sokak ile aynı seviyede yapılmıştır. Merdivenler genellikle zemin ile birinci kattaki geçişi sağlamak için kullanılmışlardır. Merdiven altı boşluklar genellikle kapatılıp değerlendirilirken; bazı evlerde açıkta bırakılmıştır. Taş malzeme ile oluşturulan merdivenlerin genişliği ve yüksekliği için bir standart konulmamıştır. Bu merdivenlerde, merdiven genişliği 80-120 cm, basamak genişliği 25-35 cm, yüksekliği ise 18-24 cm arasında değişmektedir. Merdiven korkulukları moloz taştan yapılmışlardır. Köysancak Evleri'nde genellikle L şeklinde merdivenler kullanılmıştır. Bazı merdivenlerin üzeri ise tonozla kaplanmıştır. Köysancak evlerinde oluşturulan geçitler ve koridorlar dar ve karanlık şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu geçitler, evin girişiyle katlar arasında irtibatı sağlayan merdivenlerin de bulunduğu avluya bağlanmaktadır.

Şekil 4.4. Koya Evlerinin Merdiven örnekleri

4.1.1.1.4. Eyvan

Kare ya da dikdörtgen şekline sahip olan eyvanlar kemerli bir görünüme sahiptirler. Eyvanlar genellikle avlu veya odalarla aynı yüksekliğe sahip olarak düzenlenmişlerdir.

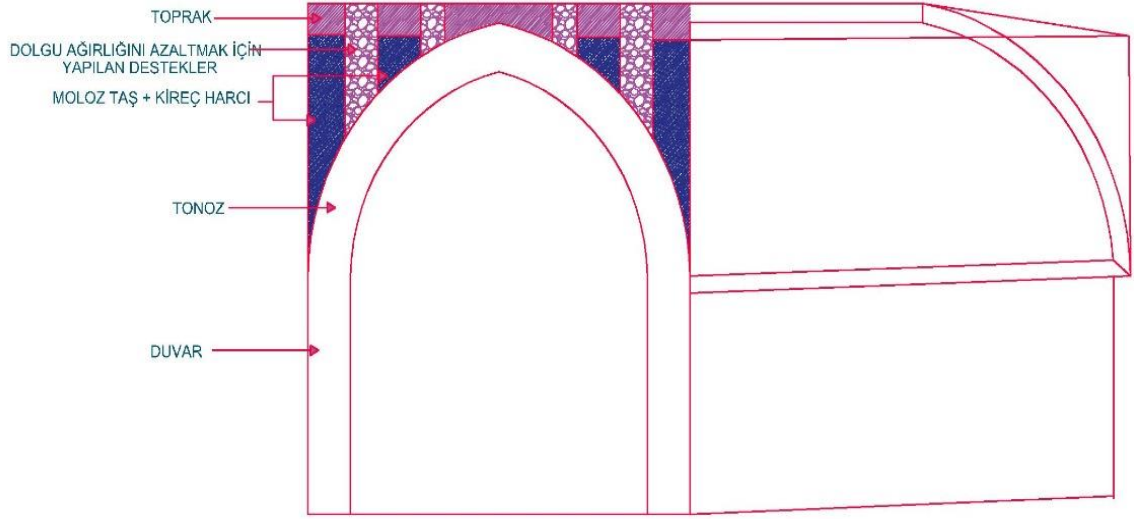
Şekil 4.5.Koya Evlerinin Eyvanları

4.1.1.2. Mimari Elamanlar

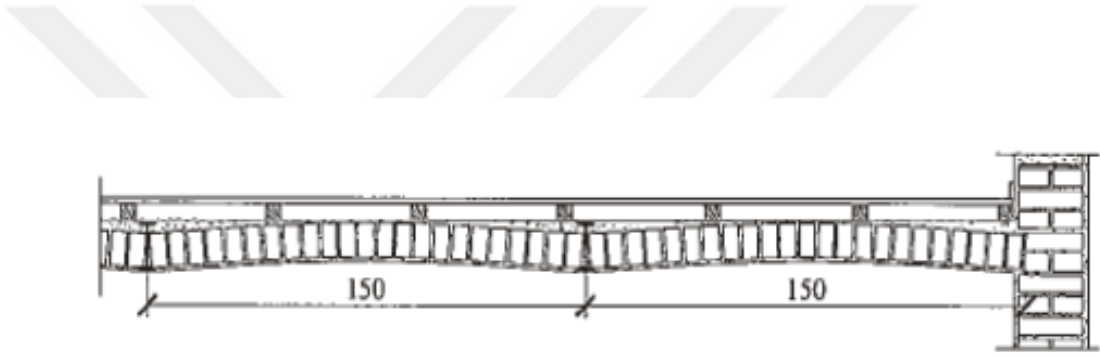
4.1.1.2.1. Tavanlar

Köysancak Evleri'ndeki tavanlarda üç tür sistem görülmektedir. İlk yöntemde zemin kat tavanlarında, ahşap kirişlerin üzerine hasır örtü serilirken, bazı evlerde hasırların yerine ahşap kullanılmıştır. İkinci yöntemde ise birinci katta, tavanlarda kireç harcı ve moloz taştan oluşturulmuş tonoz kullanılmıştır. Üçüncü Şelman denilen Volta sistem kullanılır. "1.50 m. aks aralığında dizilmiş putreller arasına kalıp yapılarak, tuğlalarla tonoz şeklinde inşa edilir. Kalıplar, profillere asılan kancalara oturtulurlar. Bu döşemelerde duvar dibinde başlangıcın profille başlamasına ihtiyaç yoktur. Tonoz, duvara oturtulur. Tonoz örgüsünde bağlayıcı olarak, yapım yılı dikkate alındığında çimento yada özel karışım harçları kullanıldığı görülür. sistemde ise demir kirişler kullanılmaktadır." (Öztürk, 2006)

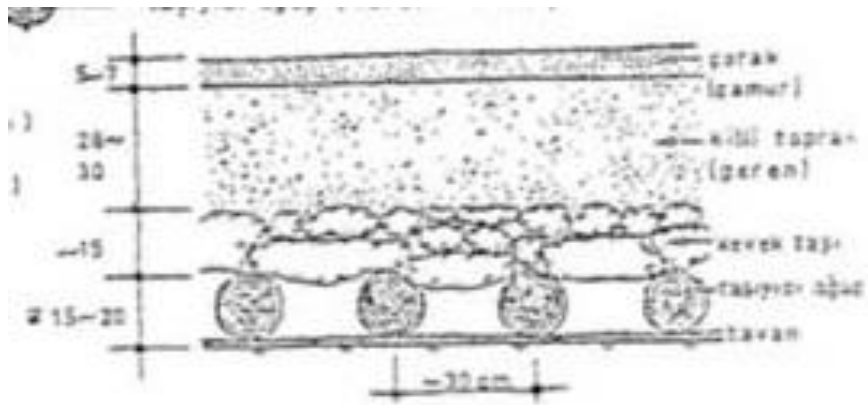
Özellikle misafir ağırlama işlevi gören odaların tavanları süsleme bakımından zengindir. Evin diğer odalarında bu süslemelere çok fazla rastlanmamaktadır.

Şekil 4.6. Köysancak Evlerinde Kullanılan Tonoz Detayı

Şekil 4.7. Volta Döşeme (Mahrebel, 2006)

Şekil 4.8. Eyvanda Kullanılan Ahşap Döşeme kesiti (Mahrebel, 2006)

Şekil 4.9. Koye evlerinde kullanılan Volta tavan sistemi

Şekil 4.10. Tonozlu Tavan

Şekil 4.11. Eyvanda Kullanılan Ahşap Döşeme ve Kolon

4.1.1.2.2. Duvarlar

Duvar inşasında moloz taş ve kireç harcı kullanılmıştır. Özellikle misafir odaları ve oturma odalarının duvarlarındaki süslemelerde, Kur'an ayetleri ve şiir mısralarına rastlanmaktadır. Odaların duvarlarının içerisi alçı, dışarısı ise kireçle sıvanmıştır.

Yapılarda taş malzemenin kullanılması duvar kalınlıklarının artmasına neden olmuştur. Duvar kalınlıklarının 40-50 cm'i bulmasıyla birlikte duvarlar taşıyıcı özellik göstermiştir. Koye evlerinin inşasında moloz taş kullanıldığı için duvar yüzeyleri pürüzlü bir görünüme sahiptir. Bu durumu engellemek ve daha pürüzsüz yüzeyler elde etmek için sıva işlemi uygulanmıştır.

Şekil 4.12.Koye Evlerinin Duvar Yapısı

4.1.1.2.3. Terece

Duvarların içerisinde bulunan ve genellikle eşya koymak için oluşturulmuş nişlere 'Terece' ismi verilmektedir. Özellikle ev kadınları için büyük önem taşıyan bu boşluklar; elbise ve diğer eşyaların yerleştirilmesini sağlayan raf veya dolap işlevi görmektedir. Terece başlıkları oval veya düz olarak tasarlanmış alçı ile dekorasyonu yapılmıştır. Bazı evlerde bulunan tereceler, raf hizasından itibaren bir perde ile örtülerek içindeki eşyaların görünmesi engellenmiştir.

Şekil 4.13.Koye Evlerini Terece örnekleri (Takları)

4.1.1.2.4. Ocak ve Şömine

Koye evlerinde ocak, zemin katta mutfakta veya bahçedeki açık mutfakta yer almaktadır. Tuğla malzemeden yapılan ocaklar, oldukça sade bırakılmış olup herhangi bir süsleme uygulaması yapılmamıştır. Ancak evin divenhanlarında bulunan şöminelerin yapımına oldukça özen gösterilmiş, süslemeli bir görünüm kazandırılmıştır.

Şekil 4.14. Koye evlerindeki Şömine örnekleri

4.1.1.2.5. Oda Kapıları

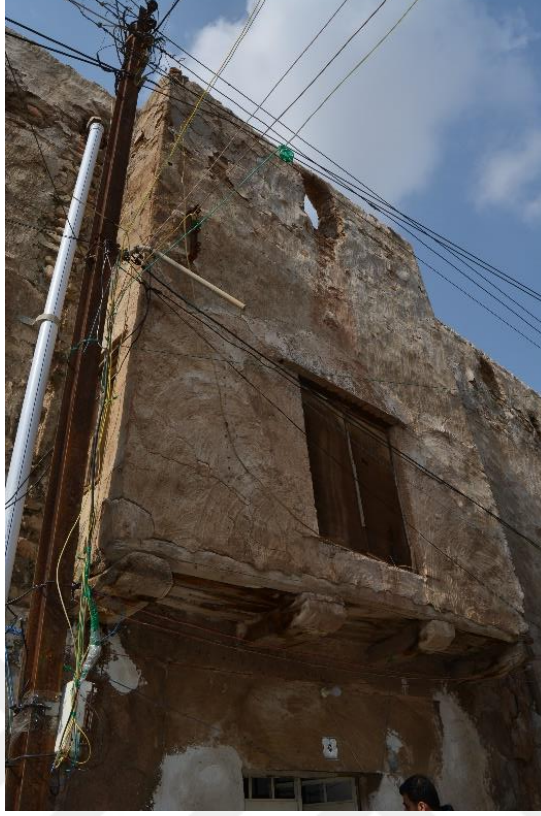
Koye evlerinin girişi çoğunlukla sokağa açılmaktadır. Girişler avluya çıkmaktadır. Bazı girişlerin üstü tonozludur. Bazı girişlerin üstü süslenmiştir. Koye Evlerinde kapılarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Ana giriş kapıları genellikle çift kanatlıdır. Çift kanatlı kapıların ölçüleri farklılık göstermektedir.

Mimari Elamanlar	Tavanlar			Duvarlar	Terece	Ocak ve Şömine
	Tonoz	Volta sistem	Ahşap kireş			
K. H. MACİD EVİ	Odalarda tonoz ve volta sistemleri revaklarda ahşap kireş kullanılmış.			Moloz taş ve kireç harcı kullanılmış.	Odalarda ve eyvanlarda bulunur.	Şömineye Rastlanmadı.
AHMED BEG EVİ	Odalarda tonoz ve volta sistemleri revaklarda ahşap kireş kullanılmış.			Moloz taş ve kireç harcı kullanılmış.	Oda ve eyvanlarda bulunur.	Şömineye Rastlanmadı.
H. M. ABDULMACİD EVİ	Odalarda tonoz revaklarda ahşap kireş kullanılmış.			Moloz taş ve kireç harcı kullanılmış.	Odalarda ve revaklarda bulunur.	Şömineye Rastlanmadı.
HACI TAHA EVİ	Volta ve tonoz sistemi yanında tavanda kubbede kullanılmış.			Moloz taş ve kireç harcı kullanılmış.	Oda, eyvan ve revakta bulunur.	Divanhanede Şömine mevcut.

Şekil 4. 15. Geleneksel koye evlerinin mimari elamanları karşılaştırması

4.1.2. Cephe Özellikleri

Bu bölümde Koye evlerindeki cephe mimari unsurları kendi içerisinde genel özellikleri ve farklı tasarımlarıyla değerlendirilmektedir. Cephe mimarisinin elemanları "girişler, çatılar, saçaklar, çıkmalar, pencereler, kapılar, demir parmaklıklar" başlıkları altında açıklanmaktadır. Koye evlerinde cephe düzenlemesinin oldukça sade olduğu gözlenmektedir. Yapılarda iç avlu, ana giriş aksının ortasından geçmez. Odalar avlunun dört tarafında olacağı gibi, L şeklinde de dizilebilmektedir. Plan dağılımında ve cephe düzenlemelerinde tam bir simetrik düzenlemeden bahsedilememektedir.

Şekil 4.16. Evlerde Kullanılan Çıkmalar

4.1.2.1. Girişler

Koye evlerinde girişler genellikle sokağa açılmaktadır. Evin ana omurgasını oluşturan avlu, koridora açılacak şekilde yapılmıştır. Evlerin çoğu tek girişlidir. Dikkat çekici mermer söveli süslemeli bir çerçeveye sahip olan ana girişler, genellikle zeminle aynı seviyede bazen de bir iki basamakla yükseltilmiş şekilde tasarlanmıştır. Sokağa girmeden önce yan yana sıralanan evlerin giriş kapıları hariç genellikle duvarların iki taraftan sınırladığı sokaklar homojen ve düzgün olmayan kollar halinde uzanır.

Şekil 4.17. Koye evlerin Girişleri

4.1.2.2. Dam

Dam aileler için önemli bir unsur olarak işlev görmektedirler. Yaz gecelerinde uyumak için kullanılan çatılar, insan boyunda yüksekliğe sahip duvarla çevrilidirler.

Koye evlerinde üzerinde durulması gereken önemli bir diğer eleman da, hiç şüphesiz damlardır. Yılın beş ayında geceleri uyku alanı, dokuz ay süreyle de birçok gıda maddesinin kurutulması için kullanılan dam, önemli bir işleve sahiptir. Yazları uzun süre yatma işlevi için kullanılan damlar “şitana” ismi verilen parapetlerle çevrilmişlerdir. Bu duvar bazı evlerde tuğla iççiliğine sahip olmaktadır. Şaşırtmalı örülen duvarlardan hava ve ışık alınmaktadır. Yağmur suyunun tahliyesi için çinko ve metaldan imal edilmiş çörtenler kullanılmıştır. Damın döşemesinde ise, samanla karıştırılmış killi toprak kullanılmıştır. 2-3 yılda bir yenilenen bu döşemeye yörede sıvağ-suvağ (sıvak) ismi verilmektedir. Saman ile karıştırılarak hazırlanan çamur, bir iki gün bekletildikten sonra tekrar karıştırılır. Daha sonra 20-30 cm kalınlığında dökülen çamur, kendi kendine kuruyarak üzerinde gezinilen bir döşeme haline gelir.

Şekil 4.18. Damlar (Restorasyon Öncesi ve Sonrası)

4.1.2.3. Saçaklar

Koye evlerinde saçakların konutun dış yüzeyinden itibaren 0.50–0.60 cm arasında değişen çıkma yaptıkları görülmektedir. Saçakların tamamında tavan ile aynı yapı malzemesi kullanılmıştır.

4.1.2.4. Çıkmalar

Çıkma, bir binanın üst katlarından dışarı doğru taşan bölüm olarak tanımlanabilir (Arapçada Şanaşil denir). Çıkmalar; amaçları, fonksiyonları, plandaki yerleşimleri, yapılış tarzları ve yapıldıkları malzemeler gibi değişik açılardan sınıflandırılabilirler. Oda genişliğinden daha az olan çıkmalar genellikle ana giriş üzerinden bulunmaktadır. Oda genişliğinde düzenlenen çıkmalar, genellikle evin zemin katı için gölge bir alan oluşturmak amacıyla yapılmıştır.

Yönlerine göre çıkmalar tek yönlü, iki yönlü, üç yönlü ve dört yönlü çıkma olarak gruplandırılabilir. Tek yönlü çıkma, genel olarak kullanılmayan bir özellik olmasına rağmen Koye evlerinde örneğine rastlamaktayız. Ahmed Beg Evi'nde tek yönlü çıkma görülmektedir.

4.1.2.5. Pencereleler

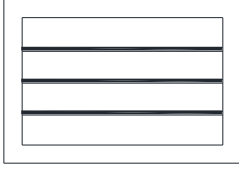

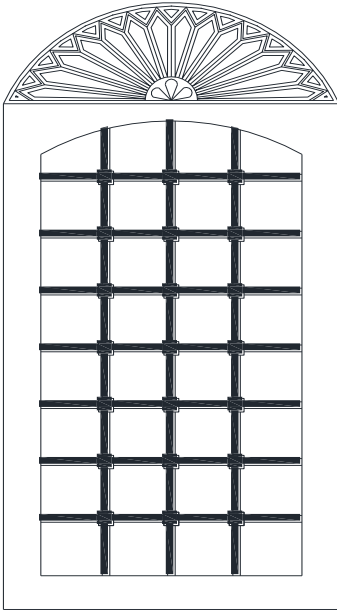

Pencereler yapının duvarlarında bazen de döşemelerinde oluşturulan mimari boşluklardır. Temele verilen ağırlığı azaltan boşluklar, iklimsel ve işlevsel olarak farklı büyüklüklere sahiptirler. Koye bölgesinde de birçok farklı pencere bulunmaktadır.

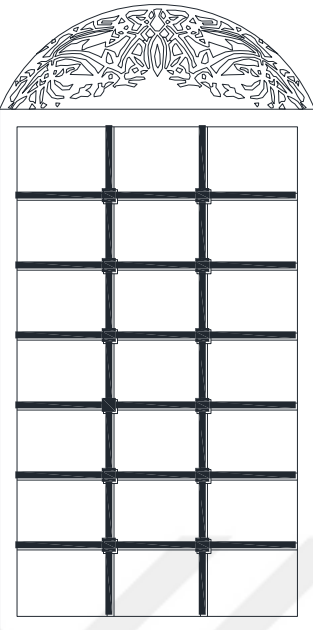

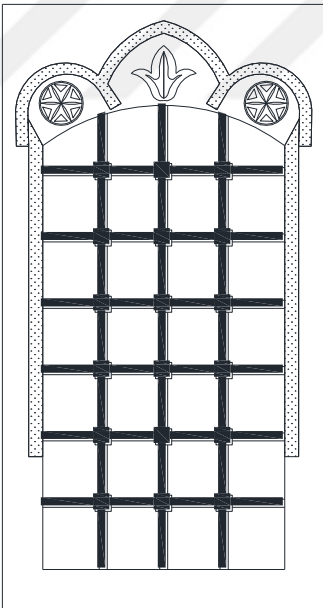

Genellikle göz hizasından yukarıda yapılan pencereler, nadiren göz hizasında da oluşturulmuştur. Bu durum mahremiyet ve sosyal geleneğin bir sonucudur. Evlerin pencereleri oyma ahşap ile dekore edilmiştir. Pencerelerin hemen hepsi oyma mermer çerçeve içerisine yerleştirilmiştir.

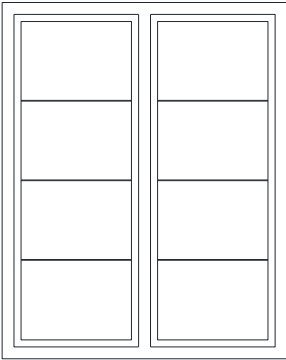

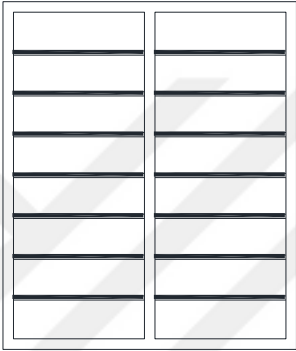

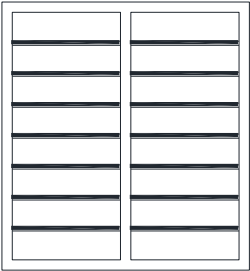

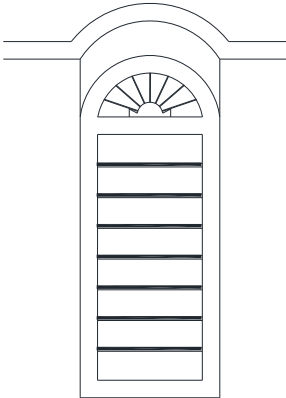

- A- Dış pencereler, caddeye bakan genellikle birinci katta düzenlenen pencerelerdir.
- B- İç pencereler, daha küçük ve göz hizasından yukarıda tasarlanmışlardır. Genellikle avluya bakan bu pencereler aynı zamanda havalandırmaya da yardımcı olmaktadır.

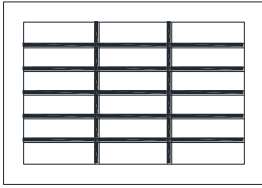

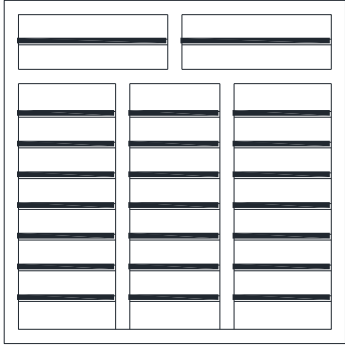

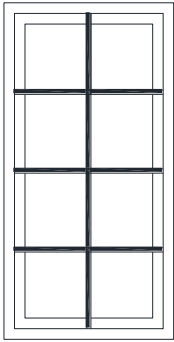

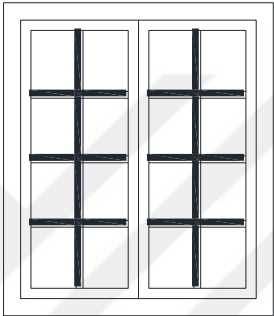

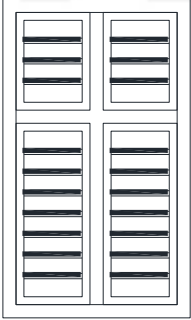

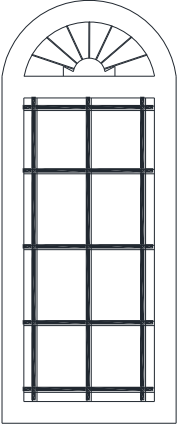

Şekil 4.19. Pencere ve Korkuluk Demirleri

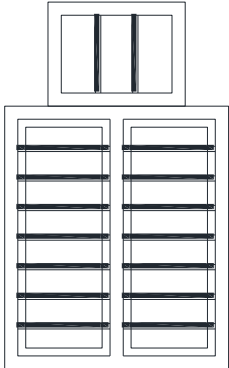

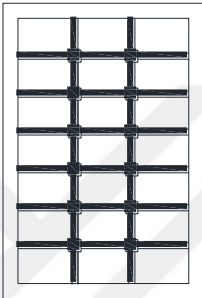

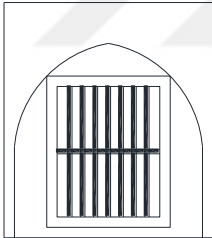

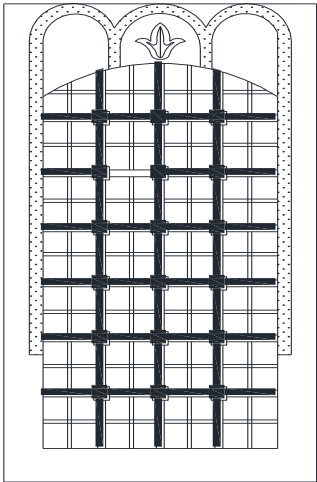

No.	ÖLÇÜ	YAŞAMA MEKANLARI DÜŞEY KAYAR PENCERELER	
1.	60*40Cm		
2.	100 *200CM		
3.	130*50 cm		

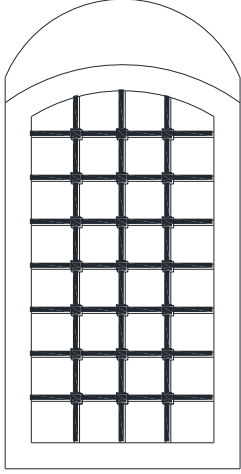

<p>4.</p>	<p>130*60cm</p>		
<p>5.</p>			

6.		<p>100*200</p> 	
7.		<p>120*180</p> 	
8.		<p>100*200</p> 	
9.		<p>60*180</p> 	

10.	<p>50*40</p> 	
11.	<p>120*200</p> 	
12.	<p>150*200</p> 	

13.		<p>50*200</p> 	
14.		<p>100*180</p> 	
15.		<p>100*200</p> 	
16.		 <p>60*190</p>	

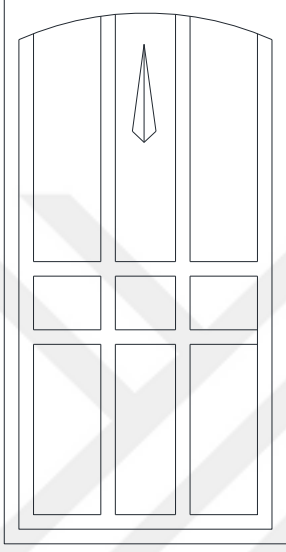
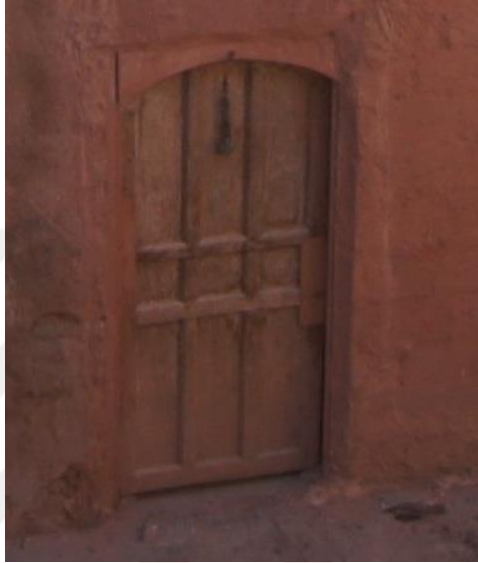
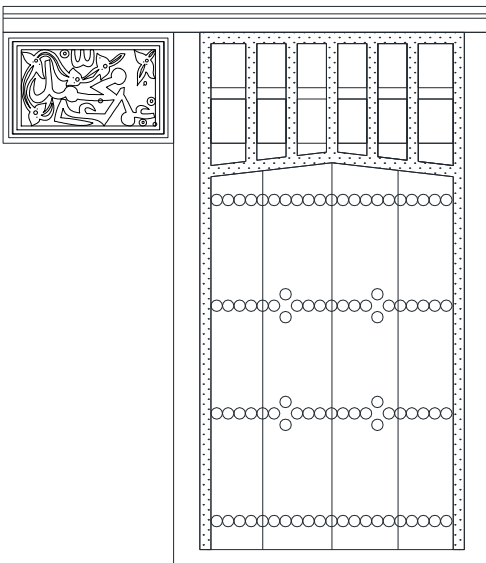

17.		 <p>100*200</p>	
18.		 <p>100*200</p>	
19.		 <p>80*70</p>	
20.		 <p>120*200</p>	

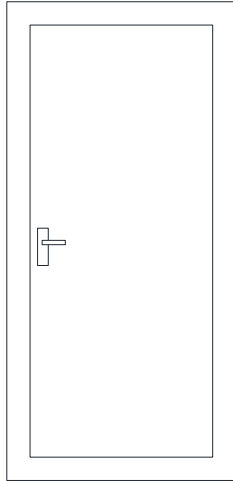
21.	 <p data-bbox="810 712 911 741">110*200</p>	
-----	--	---

Çizelge 4.20: Koye evlerinin pencereler

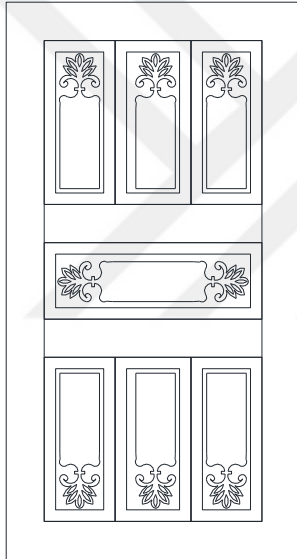
4.1.2.6. Kapılar

Koye Evlerinde kapılar ahşap malzemeden yapılmıştır. Dış kapı başlıklarında genellikle süslemeler bulunmakadır. Kapılarda ise demir büyük çivilere rastlanmaktadır.

YAŞAMA MEKANLARI KAPILAR	
 <p>110*190</p>	
 <p>200*105</p>	

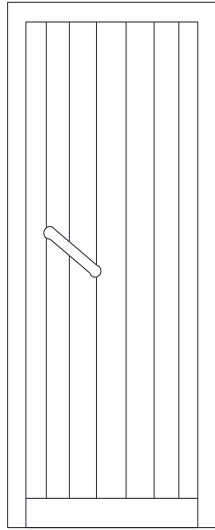

90*200

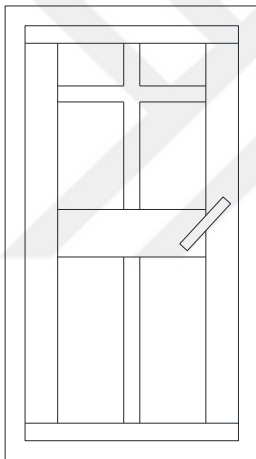

105*200

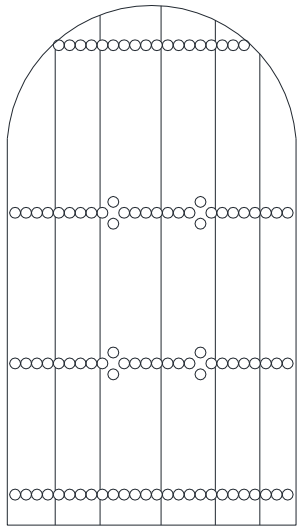

70*200

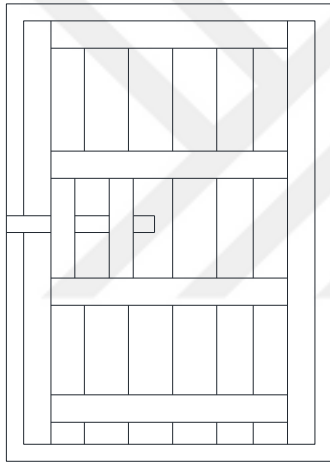

100*200

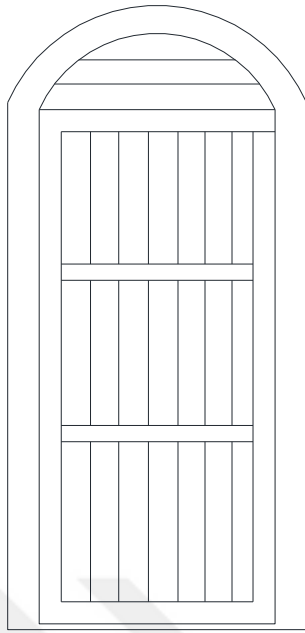

190*110

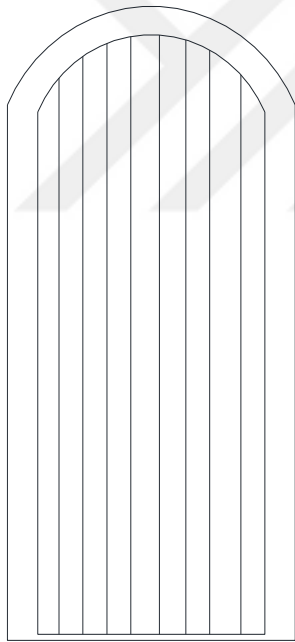

120*190

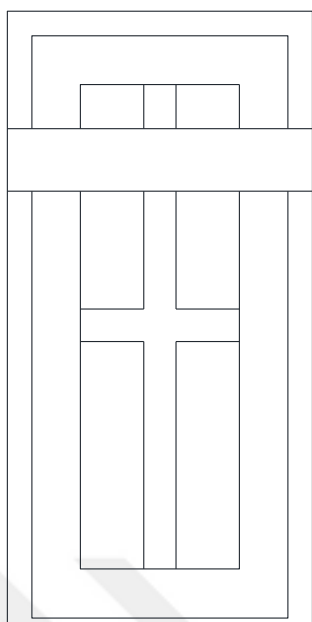

90*190

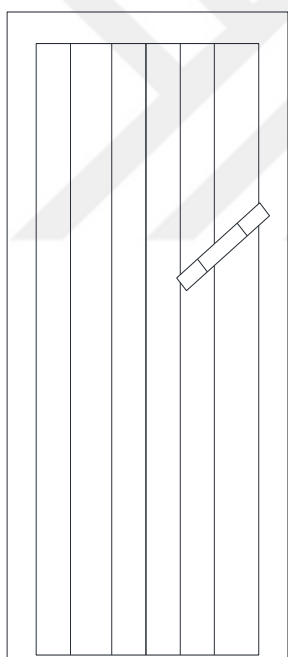

90*190

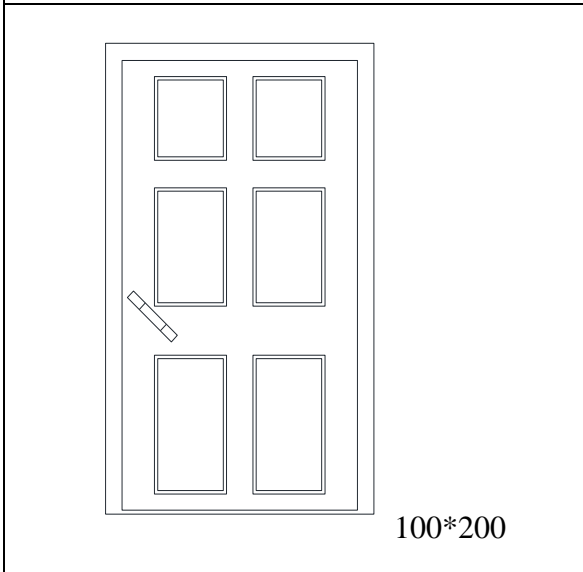
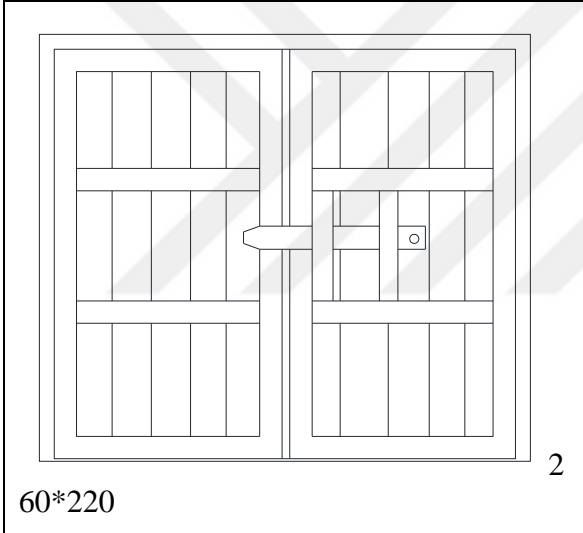
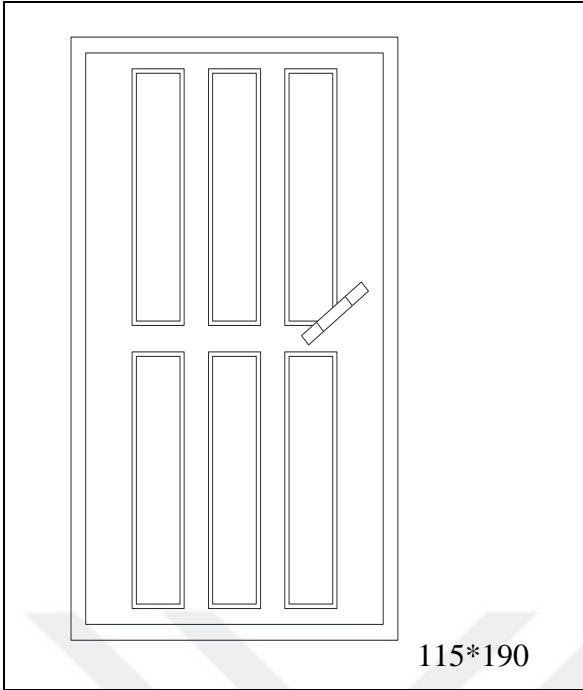

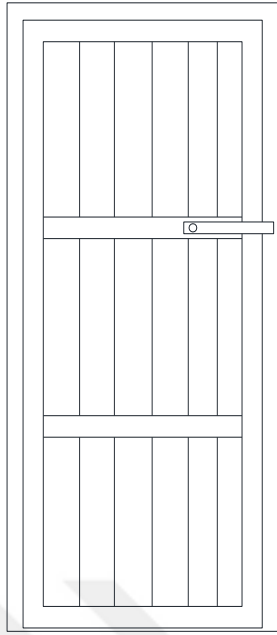
100*200

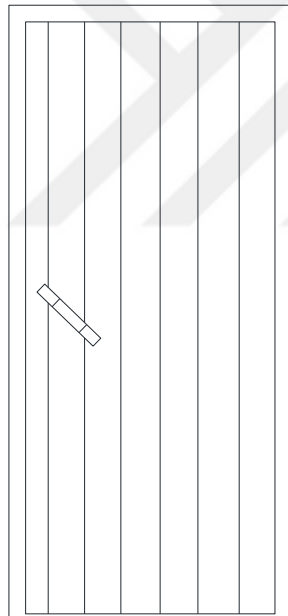
85*180

70*180

70*180

Çizelge 4.21. Koye Evlerinin kapıları

4.1.2.7. Demir Parmaklıklar

Köysancak Evleri'ndeki pencerelerde demir parmaklıklar kullanılmıştır. Bu demir parmaklıklar yapılırken; dikey demir çubuklar yarma tekniğinde açılır ve içlerinden yatay demir çubuklar geçirilir. Daha sonra dikey ve yatay demir çubuklar ahşap kasalara saplanır. Başka bir yöntemde ise yarma tekniği ile birbirine geçirilen yatay ve dikey demir çubukların herhangi bir kasaya saplanmadan kaynak yöntemiyle birleştirilmesidir.

	Odalar	AVLU VE BAHÇELER	Merdivenler ve Geçitler	Eyvan	ATABE
K. H. Macid Zemin kat					
K. H. Macid Birinci kat					
H.M.abdu Imecid Zemin kat					

<p>H.M.abdu Imecid Birinci kat</p>					
<p>Ahmed beg Zemin kat</p>					
<p>Ahmed beg Birinci kat</p>					
<p>Haci Taha Zemin kat</p>					
<p>Haci Taha 1. kat</p>					

Şekil 4.22. Geleneksel Koye evlerinin plan elemanları karşılaştırması

Mimari Elamanlar	Girişler	Dam	Saçaklar	Çıkmalar
K. H. MACİD EVİ	Girişi güneydoğu cephesindedir. Tek kanatlı ahşap kapısı orijinalına göre restore edilmiştir.	Düz toprak dama sahiptir. Su izolasyonu yapılmıştır.	Yok	yok
AHMED BEG EVİ	Evin girişi mevcut. Ana batı yönündedir. Örjinal kapısı değiştirilmiştir.	Düz toprak dama sahiptir. Su izolasyonu yapılmıştır.	Yok	Mevcut.
H. M. ABDULMACİD EVİ	Girişi güneybatı cephesindedir. Kapısı iki kanatlıdır. Orijinalına göre restore kapı takılmıştır.	Düz toprak dama sahiptir. Su izolasyonu yapılmıştır.	Yok	yok
HACI TAHA EVİ	Girişi batı cephesindedir. iki kanatlı ahşap kapısı orijinalına göre restore edilmiştir. Kapı üstünde kabartmalı süsleme bulunur.	Düz toprak dama sahiptir. Su izolasyonu yapılmıştır.	yok	yok

Şekil 4.23. Geleneksel Koye evlerinin cephe özellikleri karşılaştırması

4.1.3. Geleneksel Koye Evlerinin Malzeme Özellikleri

Irak'ın farklı bölgeleri arasında taş ve toprak malzemenin farklı kullanımları görülmektedir. Kerkük, Musul, Koye gibi bölgelerde taş kullanılırken Erbil, Bağdat ve Güney Irak gibi Mezopotamya uygarlığına kadar uzanan bölgelerde, zengin bir geleneğe sahip olan tuğla ve kerpiç kullanılmıştır. Koye geleneksel mimarisinde yaygın biçimde kullanılan taş, kentin civarında yer alan dağlık bölgedeki taş ocaklarında üretilmektedir. Varlığını günümüze kadar sürdürebilen ocaklar da bulunmaktadır. Bu ocaklarda üretilen taş ve beyaz mermer, kentin ihtiyacını karşılayacak zenginliğe sahiptir. Beyaz taşların dışında kırmızı kaya adı verilen ve rengi hafif kırmızı veya kahverengiye çalan taşlar da üretilmiştir. Özellikle temelde kullanılan bu taşlar aynı zamanda kireç ve alçı gibi harç yapımlarında önemli bir hammadde olarak kullanılmıştır. Summan adı verilen sarı renkli taş, harç yapımında en çok kullanılan taşlardan olma özelliği göstermektedir

Mermer, taşıyıcı olarak kolonlarda, süslemeler içinse kapı ve pencere sövelerinde kullanılmıştır. Mermerler, dekoratif bir eleman olarak bitkisel motiflerin kullanıldığı oyma tekniğiyle işlenerek uygulanmıştır. Bazı büyük ve ihtişamlı konaklarda döşemelerde de kullanılmıştır. Koye Evlerinde toprak malzeme, damların döşemelerinde kullanılmıştır. Samanla karıştırılarak hazırlanan çamur, bir veya iki gün bekletildikten sonra tekrar karıştırılarak, 20-30 cm kalınlığında dökülmektedir. Dökümü gerçekleştirilen çamur, güneş altında kuruyarak üzerinde gezilebilen bir döşeme haline gelmektedir. Çamursak denilen bu döşeme, 2-3 yılda bir yenilenmektedir.

Ahşap, daha çok kapı, pencere kasa ve kanatlarında, pencere panjurlarında kullanılmıştır. Bunun yanı sıra merdiven ve teras (tarma) korkulukları da zaman zaman ahşaptan imal edilmiştir.

Cam malzeme ise pencerelerde kullanılmıştır. Koye Evlerinde boya, çok az kullanılan bir malzemedir. Boyanın yaygın kullanım yeri, iç mekanda oluşturulan alçı dekorasyonlar olmuştur. Ancak zengin aileler ile aristokratların evlerinde zaman zaman renkli ve bağımsız kompozisyonlardan oluşan kalemişilerin de (sıva üstü boya) kullanıldığı görülmüştür.

4.1.3.1. Taş Malzeme

Koye Evleri'nde moloz taş malzeme duvar yapımında kullanılan ana malzeme olmuştur. Bu duvarlar kalınlıkları nedeniyle yapılarda taşıyıcı özellik göstermektedir.

4.1.3.2. Ahşap Malzeme

Koye evlerinde ahşap malzeme; tavan kirişleri, kapılar, merdiven korkulukları, pencereler ve dolapların kapaklarında kullanılmıştır.

4.1.3.3. Kerpiç Malzeme

Koye Evleri'nde, diğer çevre şehirlerde bulunan mimari yapılar ve Mezopotamya'da binlerce yıllık tarihe sahip yapılarda kullanılan teknikten farklı olarak kerpiç ve tuğla malzeme kullanılmamıştır.

4.1.3.4. Tuğla Malzeme

Koye'de ev işlevine sahip yapılarda tuğla kullanımına rastlanmamaktadır.

4.1.3.5. Metal Malzeme

Metal, pencere ve balkonlarda korkuluk malzemesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca kapılarda tokmak, kilit ve menteşe düzeneklerinde de metal malzeme karşımıza çıkmaktadır. Demir; pencere parmaklıklarında, merdiven ve teras korkuluklarında, bazı kemer gergilerinde, pencere kapaklarında, kapı kilitleri ile dekorasyon amaçlı yuvarlak başlıklı iri çiviler olarak sıkça karşımıza çıkan bir malzeme olarak kullanılmıştır.

4.1.4. Yapım Teknikleri

Koye bölgesinde, duvarlarda Kagir Sistemi kullanılırken; temel, duvar, kemer gibi yapı elemanlarında tonoz oluşturulmasında moloz taş ile kireç harcı kullanılmıştır. Bu yapılarda başlığı süslenmiş ahşap ve mermer taşlı sütunlar kullanılmıştır. Koye evinin çatıları ise ahşap kirişler üzerinde toprakla doldurulmuş düz damlardan

oluşmaktadır. Bu tekniğin kullanılmasının en önemli nedeni iklimsel şartların sağlanmasına olanak vermesidir. Koye geleneksel evlerindeki plan tipi genellikle bir veya iki kata olanak sağlayan avlulu bir düzenleme göstermektedir. Sıcak iklim bölgesi yapılarında görüldüğü gibi İslam Mimarisi'nde de çok bulunan avlu sistemi kullanılmıştır. Koye evlerindeki bir başka plan özelliği ise girişin mekansal olarak tanımlanabilmesidir. Yapının genellikle girişi haricinde zemin katta sokağa açılan pencerelerin olmayışı, bölgedeki sosyal yaşam ve mahremiyet algısının yapılara nasıl yansıdığını göstermektedir.

Bazı evlerin genellikle avluya bakan eyvanlarında, üst kattan avluya bakan tarma(teras)larda kullanılan tek parça sütunlar görülmektedirler. Koye'nin geleneksel ev mimarisinde en çok ilgi çeken örtü ögesi tonoz olmuştur. Eyvan ve odalar tonoz ile örtülüdür. Kemerlerden meydana gelen tonozlar, evin giriş holünde ve diğer odalarında da görülebilmektedir.

Şekil 4.24. Yapım Tekniği

4.1.5. Süsleme Özellikleri

Koye evlerinde iki çeşit süsleme kullanılmıştır. Biri alçı üzerinde renkli bitkisel motiflere sahip olan çizimler ve dini hat karigrafi yazılardır. Diğer çeşit ise mermer üzerinde kabartmalı yazılar ve çizimlerdir.

Süsler genellikle mermerden yapılır ve bir kaç çeşiti vardır. Koye geleneksel evlerinde kullanılan süslemelere (geometrik süslemeler, bitki süsleri, hat süslemeler, soyut süslemeler ve yukarıda belirtilen süs unsurlarıyla örtüşen süs üniteleri gibi), iki ana formda ulaşıldığı görülmektedir:

Rölyef süsler: Üst üste binen, simetrik bitki ve geometrik süslemelerden oluşan genellikle süs eşyalarında kullanılan süslerdir. Binaya atıfta bulunan, onu kimin yaptırdığına dair bilgi edinmemizi sağlayan yazı öğeleridir.

2- Yazılı süslemeler: Sınırlı kullanımda, simetrik boyutlardaki ünite içlerinde veya geometrik ünite içerisinde birbirine zıt, girişler, pencereler, sütunlar, eyvan ve terçe çevresinde süslemeler kullanılmıştır. Mermerine ek olarak, dekorasyon ve süs eşyalarında diğer bazı malzemeler kullanılmıştır: Alçı süslemede sıva, korkuluk yapımında demir kullanılmıştır.

Şekil 4.25. Hacı Tahanın Evi eyvan süslemeleri

4.1.6. Kitabeler

4.1.6.1 Hacı Taha Evi

Bu saray mübarek olsun....

Taha ve Yasin korunsunlar

Hasro tarihe dedi ki.....

Bu şirin saray bir huzur mekanıdır.

مبارك باد اين قصر....

نگهبانش بود طه و ياسين

بتاريخش بگفتا خسرو...

مقامي جانفزا بو قصر شیرين

اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ

ذَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ

الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ (٢٥٥).

اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ
ذَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ
الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ (٢٥٥).

Maşallah 1892

ماشالله 1309

Şekil 4.26. Hacı Tahanın Evi kitabeleri

4.1.6.2. Ahmed Beg Evi

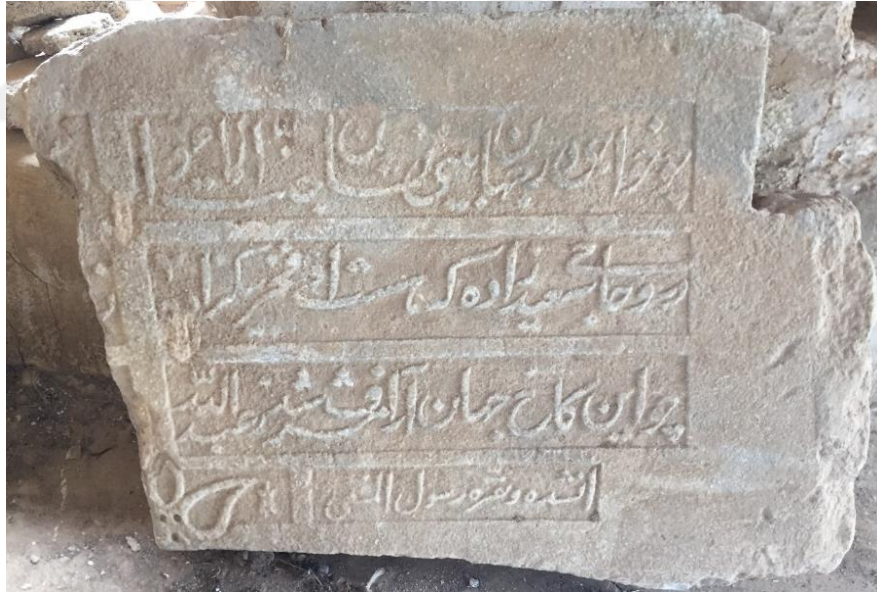

مصون زه حادثه دهر باشد این درگاه بنور فخر عرب مصطفی رسول الله
بخت سعید بود یاورش بلطف اله زمرة مهین بیکزاده کاک عبدالله

Bu bina bu kapı her tür bela ve kötü olaylardan korunsun Araplar'ın onur nuru Mustafa Rasul Allah

Allahın yardımı ile bahtı güzel olur ay ve büyüklerin seviyesinde Begzade Kak Abdullah

Bu dünyada cennetten bir alamet görmek
istiyorsan
Haci Said Begzadeye git o begzadelerin
onurudur
Abdullah dünyayı güzelleştiren bu saraya
ayak bastı

چو خواهی در جهان بینی نشان جنت الوا
برو حاجی سعیدزاده که او هست فخر بیکزاده
چو این کاخ جهان آرا مشرف شد ز
عبدالله

Şekil 4.27. Ahmed Begın Evi kitabeleri

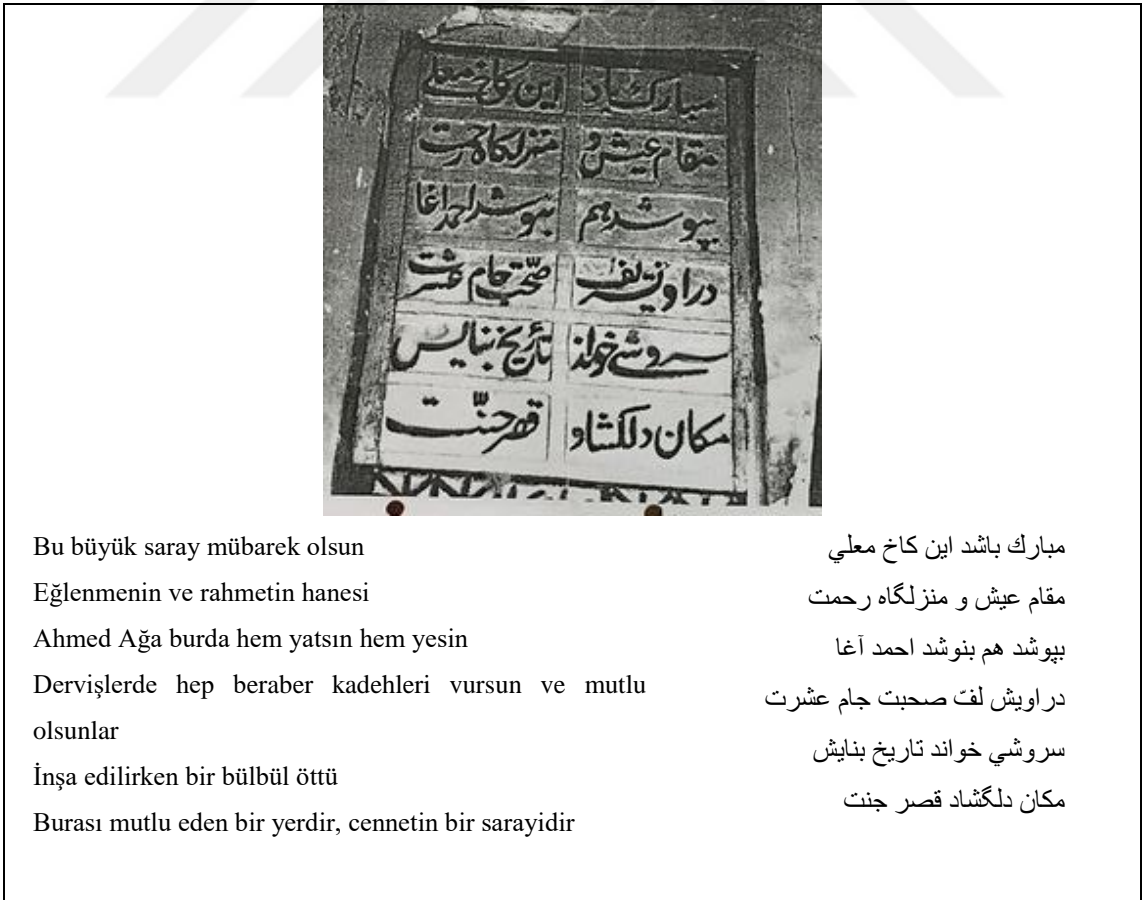
4.1.6.3. Resul Ağa ve Kake Caf Evi

Okunamadı.

Şekil 4.28. Resul Ağa ve Kake Caf Evi Evi kitabeleri

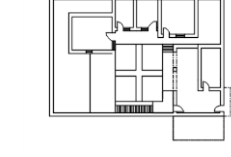

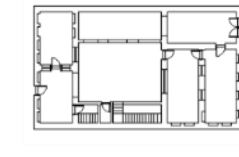

4.1.6.4. Hacı Mela Ahmed Ağa Evi

Bu büyük saray mübarek olsun
Eğlenmenin ve rahmetin hanesi
Ahmed Ağa burda hem yatsın hem yesin
Dervişlerde hep beraber kadehleri vursun ve mutlu
olsunlar
İnşa edilirken bir bülbül öttü
Burası mutlu eden bir yerdir, cennetin bir sarayıdır

مبارك باشد این کاخ معلي
مقام عیش و منزلگاه رحمت
بپوشد هم بنوشد احمد آغا
دراویش لفت صحبت جام عشرت
سروشخي خواند تاریخ بنایش
مکان دلگشاد قصر جنت

Şekil 4.29. Hacı Mela Ahmed Ağa Evi

Plan özellikleri	Malzeme özellikleri	Cephe özellikleri	Plan şeması	Örnek görüntü
<p>Ev avlu tipi örneğidir. Ev yeni ve eski olmak üzere iki bölümden oluşmuş olmaktadır. Eski bölüm Zemin ve birinci kat olmak üzere iki katlı bir yapı olma özelliği taşımaktadır. Yeni bölüm bir katlıdır.</p>	<p>Moloz taş ve kireç taşı duvarlarda kullanılmıştır. Kolonlarda ahşap ve mermer kullanılmıştır. Tavanlarında ahşap kireç ve tonoz kullanılmıştır. Duvarlar sıva ile sıvanmıştır. Damı topraklar kapatılmıştır. Pencere ve kapı çerçevelerinde mermer kullanılmıştır.</p>	<p>Ön cephede çıkma kullanılmıştır. Taklı sokak yaratan bir yapıya sahiptir. Dış cephe sade ve sıva ile sıvanmıştır.</p>		
<p>Yapı avlulu tipi bir plan şemasına sahip. Zemin ve birinci kattır olmaktadır. Simetrik bir plana sahip.</p>	<p>Evin temeli, duvarları ve tonozları moloz taş ve kireç harardan inşa edilmiştir. Duvarları sıva ile sıvanmıştır. Tavanlarda ahşap kireç ve şelman sistemi ve tonoz kullanılmıştır. Korkuluklarda ve pencerelerde demir kullanılmıştır. Kapı ve pencerelerde ahşap kullanılmıştır.</p>	<p>Binanın arka cephesinde balkona sahip. Öncephesi sade bırakılarak büyük bir girişe sahip.</p>		
<p>Zemin ve birinci kat olmak üzere iki kattır oluşur. Odalar avlu çevresinde dizilerek plan L şekli almış. Odalar revak yolu ile avluya bağlanmıştır.</p>	<p>1. Binanın inşasında moloz taş ve kireç taşı kullanılmıştır. 2. Duvarlarda içeriden ve dışardan sıva uygulaması yapılmıştır. 3. Zemin kat döşemesinde toprak, tavanda ise şelman sistemi (volta sistemi) kullanılmıştır. 4. Zemin katta bazı odalarda, tonozlu tavanlar mevcuttur. 5. Birinci katta bulunan revaklı koridorların üzerinde ahşap kiriş sistemi, diğer odaların tavanlarında ise şelman sistemi kullanılmıştır. 6. Çatıda toprak döşeme kullanılmıştır.</p>	<p>Heybet Sultan Dağı'na bakmakta olan bir balkona sahip. 2. Cephesi sade bir şekilde bırakılmıştır. 3. Birinci kattan dışarıya bakan pencereler insanların göz hizası üstündedir. 4. Dış cephe duvarları sıva ile sıvanmıştır.</p>		
<p>Plan iki büyük evden oluşur. İki katlı bir evdir. Avlu tipi tipolojisine sahiptir. Asimetrik bir şemaya sahiptir.</p>	<p>Yapı moloz taş ve kireç taştan inşa edilmiştir. Tavanlarında tonoz kullanılmıştır. Duvarlardaki kaba süslemelerin üzerinde boya kullanılmıştır. Pencerelerinde ve kapılarda ahşap kullanılmıştır.</p>	<p>Yapının bitişik bir ev olduğundan dolay tek cephesi vardır. Sadece girişi ve üstündeki odanın cephesi mevcut. Giriş çevresi kaba süsleme ile süslenmiştir. Pencere boşluğunun çerçevesi mermerden yapılmıştır.</p>		

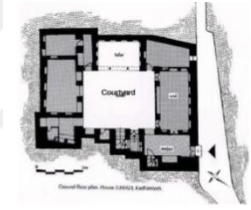

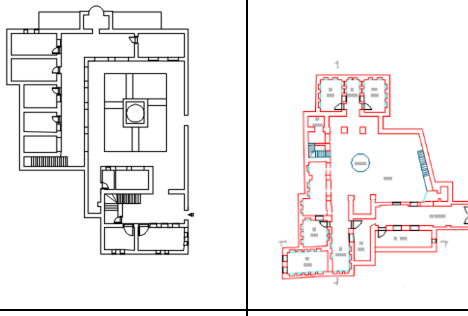
Şekil 4.30. incelenen koye evlerinin plan, malzeme, cephe ve süsleme özelliklerinin karşılaştırılması.

4.2. Koye Evlerinin Irak ve Güney Doğu Evlerle Karşılaştırması

Bu bölümde koye ilçesi Evlerinin değerlendirmesi için ilk başta Irak evleri ile karşılaştırmasını yaptık. Bunun içinde bu evleri plan tipolojisi olarak Bağdat ve Kerkük evleri ile karşılaştırdık.

Burda karşılaştığımız sorunlardan biri Iraktaki tüm bölgeleri kapsayan bir çalışmanın olamaması ve tipolojinin çıkarılmamasıdır.

4.2.1. Koye Evlerinin Irak Evlerle Karşılaştırması

Irak Evleri Tipolojileri	Bir Avlu tipi plan Evler	İki Avlu tipi plan Evler	Üç Avlu tipi plan Evler
BAĞDAT EVLERİ			
KOYE EVLERİ		<p>Koyede bu plan tipolojisiye sahip Evler tespit edilmemiştir.</p>	<p>Koyede bu plan tipolojisiye sahip Evler tespit edilmemiştir.</p>

Şekil 4.31. Koye evleri ile Irak evleri plan karşılaştırması

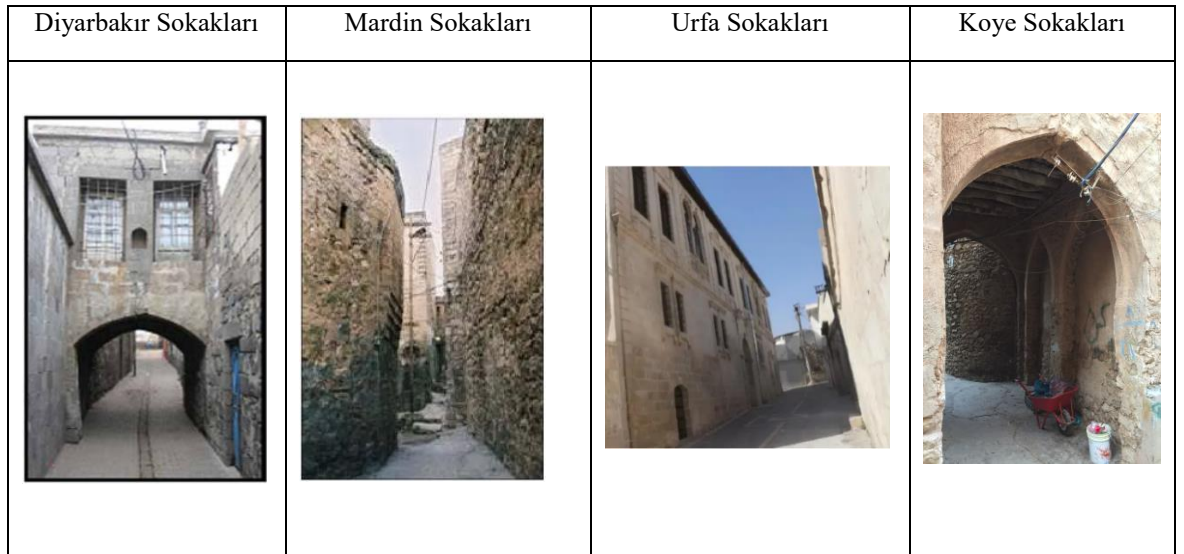
katagori	örnek	Avlu Hoş Fena	Divanhane	Mutfak	Ursi	Mejaz Atabe	Tarma	Talar	Serdab
Bağdat Evleri	2 Avlulu tipi Evler	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Koye Evleri	K. H. Macid	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	yok	yok
	Haci Taha	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	yok	yok
	Ahmed beg	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	var	yok
	H.M.abdulmecid	VAR	VAR	VAR	YOK	VAR	VAR	yok	yok

Şekil 4.32. Koye ve Bağdat evleri arasındaki plan elemanları karşılaştırılması

4.2.2. Koye Evlerinin Güney Doğu Evlerle Karşılaştırması

4.2.2.1. Sokak

Güneydoğu evlerinde evlerin mekanlarının çoğu avlu ile bağlantı kurduğu için sokağa yönelik mekan sayısı oldukça azdır. Bazı evlerin sokağa taşan odalarının (sokağın üzerine kurulan odalar) alt kısımları sokakta 'Kabaltı' olarak adlandırılan geçitler oluşturur. Evlerin balkonları ve bazı mekanları böylece sokağa taşmaktadır. Ancak Urfa evlerinde kabaltı denilen bölüm mevcut değildir. Daha içe dönük mekanlar oluşturulmuştur. Sokakları çevreleyen evlerin yüksek duvarları ve sokaklardaki geçişler, taş döşemeli dar sokaklarda serin ve gölgeli bir ortam oluşmasını sağlar. (Anonim, 2019) Koye evleri de Güneydoğu evleri gibi sokaklara çıkmalar yapan, bazı yerlerde sokak üzerinde tonozlu geçitler ile 'Tak' adı verilen bölümler oluşturan bir tipolojiye sahiptirler. Güneydoğu ile benzerlik gösteren iklimi nedeniyle dar ve gölgeli sokakları mevcuttur.

Şekil 4.33. Koye ve Güneydoğu Sokakların karşılaştırılması

4.2.2.2. Avlu

Güneydoğu Anadolu'daki konutların hemen hepsinde avlulu plan tipi görülmektedir. Avlu evin merkezi ve çevresindeki mekanların bağlantısını sağlayan, üstü açık, zemini ise toprak veya doğal taş ile kaplanmış alanlardır. Günlük yaşamın iş ve üretim merkezi olan avlular konutun büyüklüğüne göre değişiklik göstermektedirler. Çeperleri büyük yüksek duvarlarla çevrelenmiş avlular, görsel mahremiyeti sağlayan alanlardır. Bazı avlularda haremlik ve selamlık bölümler vardır ve konut içerisinde bu bölümler birbirine bağlanmaktadır. (Anonim, 2019f). Koye evlerinde ise avlu Güneydoğu evlerine benzer şekilde düzenlenen avlularda benzer fonksiyonlar bulunmaktadır.

Diyarbakır Evleri Avlusu	Mardin Evi Avlusu	Urfa Evi Avlusu	Koye Evi Avlusu
			

Şekil 4.34. Koye ve Güneydoğu Evlerinin Avlu karşılaştırılması

4.2.2.3. Dam

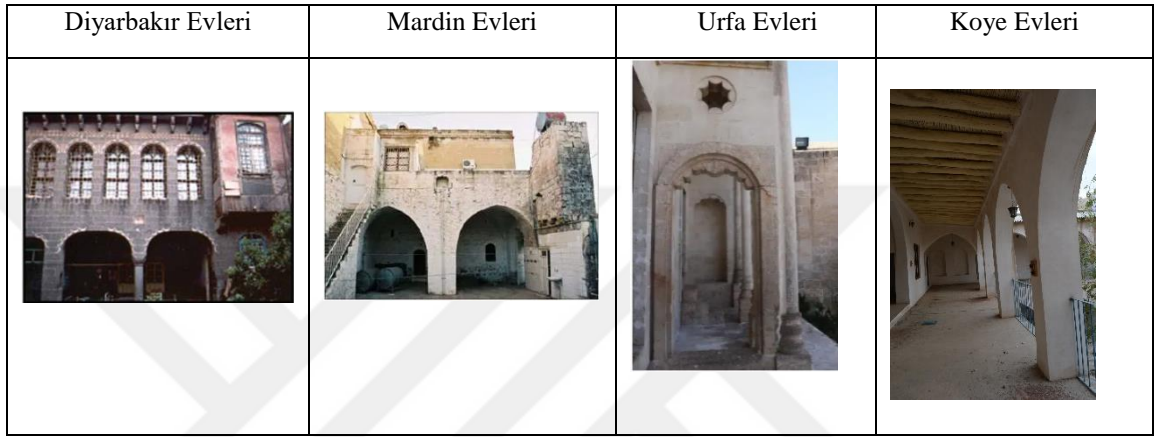
Sıcak iklim gereği damlar genellikle geceleri yatma, akşamları mevsimsel işlerin yapılması, oturma gibi aktiviteler için kullanılmaktadır. Gerekliğinde üstü açık, çevresine ise perde kullanılarak çevre yapılarla görsel bağlantının koparılması sağlanmıştır. (Anonim, 2019i).Koye evlerinde de benzer yapıya sahip damlar bulunmaktadır ve aynı işlevler için kullanılırlar. Bu evlerde ayrıca parapet de bulunmaktadır.

Diyarbakır Evleri	Mardin Evleri	Urfa Evleri	Koye Evleri
			

Şekil 4.35. Koye ve Güneydoğu Evlerinin Dam karşılaştırılması

4.2.2.4. Revak

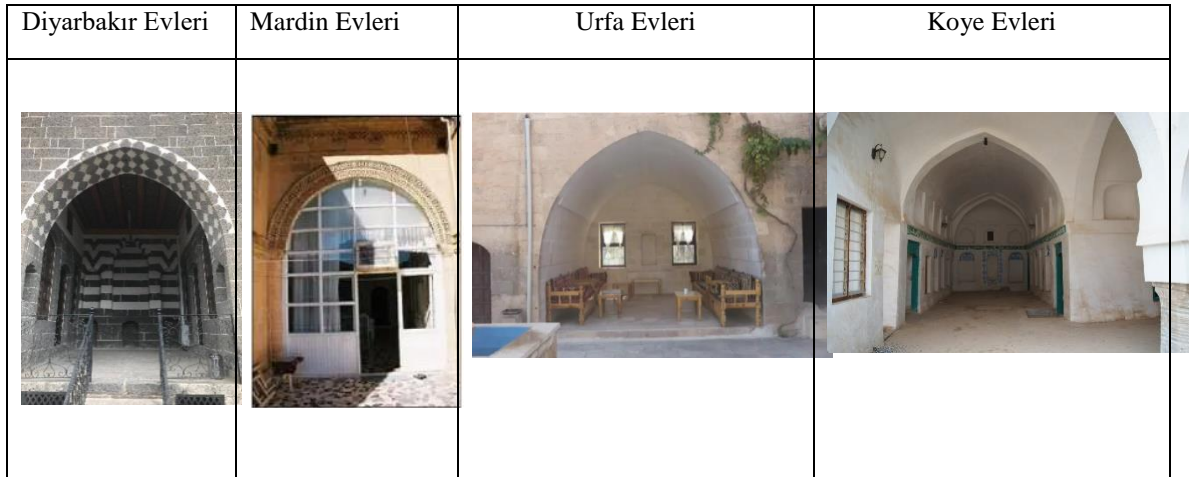
Güneydoğu evlerinde sıkça görülen revaklar genellikle avluyla bağlantıyı sağlayan üstü kapalı sokakları tanımlamaktadırlar. Revakaların üzeri ise birinci katın terasını oluşturmaktadırlar. Koye evleri Güneydoğu evleri gibi revaklı açık koridorlara sahiptir. Gün ışığı, havalandırma ve avlu ile bağlantının kurulmasına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmişlerdir.

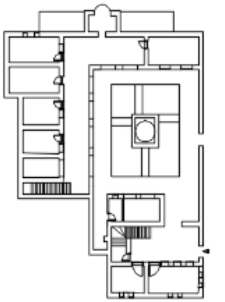

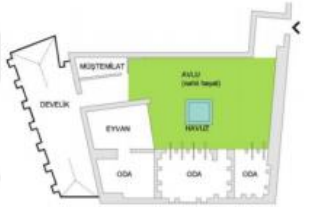

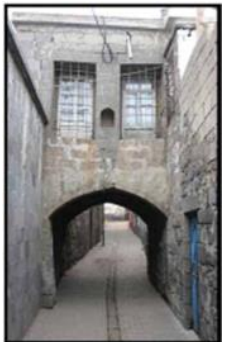

Şekil 4.36. Koye ve Güneydoğu Evlerinin Revak karşılaştırılması

4.2.2.5. Eyvan

Eyvan da Güneydoğu bölgesinde iklim gereği oluşmuş bir mekandır. Zemin ve birinci katta konumlandırılmış bu alan üç tarafı kapalı, yalnızca avluya bakan kısmında açıklık bulunan ve havandırma imkanı olan bir alandır. Yeme, içme gibi aktivitelerin gerçekleştiği bir mekan olma özelliği gösterir (Anonim, 2019).

Şekil 4.37. Koye ve Güneydoğu Evlerinin Eyvan karşılaştırılması

	Koye	Diyarbakır	Urfa	Mardin	Açıklama
Plan					Koye ve Güneydoğu evlerinin ortak özelliği avlulu olmalarıdır.
Sokak					Koye evleri de Güneydoğu evleri gibi sokaklara çıkmalar yapan, bazı yerlerde sokak üzerinde tonozlu geçitler ile 'Tak' adı verilen bölümler oluşturan bir tipolojiye sahiptirler.
Avlu					Koye evlerinde ise avlu Güneydoğu evlerine benzer şekilde düzenlenen avlularda benzer fonksiyonlar bulunmaktadır.

Dam					<p>Koye evlerinde de benzer yapıya sahip damlar bulunmaktadır ve aynı işlevler için kullanılırlar. Bu evlerde ayrıca parapet de bulunmaktadır.</p>
Revak					<p>Koye evleri Güneydoğu evleri gibi revaklı açık koridorlara sahiptir. Gün ışığı, havalandırma ve avlu ile bağlantının kurulmasına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmişlerdir.</p>
Eyvan					<p>Koye evlerinin çoğunda terece bulunur. Ama bu Güneydoğu evlerinde az rastlanan bir özellik.</p>

Şekil 4.38. Koye ve Güneydoğu Evlerinin genel karşılaştırılması

5. SONUÇ

Kendine özgü mimari bir kimliğe sahip olan geleneksel Koye evlerinin dış görünüşleri sade ve gösterişsiz olup, iç mekanlarındaki bitki motifli süslemeleri ile dikkat çekicidir. Evlerde kullanılan yapı malzemeleri yerel kaynaklardan temin edilmiştir ve çevreyle uyumludur.

Evler, bitişik nizamlı ve bağımsız plan tipinde iki katlı olarak yapılmıştır. Genellikle iki cephesinde pencere bulunan evlerin, ön cephesi sokağa, arka cephesi ise bahçeye bakmaktadır. Geleneksel Koye evleri plan tipolojileri olarak incelendiğinde, avlulu tipte yer almaktadır. Avlular, çevresel-iklimsel, işlevsel-sosyal, estetik-kültürel konularla bağlantılı olarak oluşturulmuşlardır. Kütle-boşluk ilişkilerinin düzenlenmesinde önemli rol oynamışlardır. Irak'ın geleneksel mimarisi de dahil olmak üzere İslam Medeniyeti'nin ev mimarisinde avlular, önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Mahremiyet ve iklim özellikleri nedeniyle yüksek duvarlar ile içe dönük olarak inşa edilen evlere giriş genellikle tek bir kapı ile sağlanmaktadır. Ahşap tek kanatlı olan bu giriş kapıları oldukça sade olan dış cephelerdeki en dikkat çekici elemandır. Kapı sövesi mermerden yapılmış olup; ahşap kapı kanatları ise hem işlevsel hem de süsleme amaçlı büyük kabara çivilerle çakılarak yapılmıştır. Evlerdeki giriş kapısı atabe olarak da adlandırılan, üstü tonozla örtülü bir koridora açılır. Bir bakıma evin giriş holü olarak tanımlanabilen bu mekanın yanlarında bazen odalar bulunur. Koye evlerinde gündelik hayatın en canlı yeri olan avlular yılın on ayı boyunca aktif şekilde kullanılmaktadır. Avlu, diğer mekanların tümünün bağlandığı önemli bir odak noktası olup "Haviş" olarak adlandırılmaktadır. Genellikle ortasında havuz bulunan avluya, bazı evlerde bir eyvan ile girilmektedir. Bu bölüme "Divehan" adı verilmektedir. Ev sahibinin yazın gelen önemli misafirlerini ağırladığı bu mekan, toplantı alanı olarak da kullanılabilir. Evlerin en önemli plan elemanlarından birisi de eyvanlardır. Her evde bulunan eyvanlar; kare ya da dikdörtgen plana sahip olup tavan örtüsü atkı kemerlerle desteklenmiş tonoz şeklindedir. Eyvanlar genellikle avluların ve odaların duvarlarıyla aynı yüksekliğe sahip olarak düzenlenmişlerdir.

Tek girişleri olan odalarda, birden fazla pencere açılmıştır. Bu pencerelerden çoğu avluya ya da eyvana bakacak şekilde tasarlanmıştır. Bazı evlerin pencere üstlerinde alçılar ve bu alçılarda süslemeler bulunmaktadır. Daha çok bitkisel motiflerinden oluşan alçı dekorasyonlarının yanında "Besmele Hat Sanatı" da

uygulanan örnekler arasında yer almaktadır. Günümüze kadar ulaşamayan bu örnekler, yalnızca fotoğraf kayıtlarında yer almaktadır. Kabartma tekniğiyle yapılan alçı süslemelerin yanında, yine bitkisel motifler barındıran ve renkli boyalar içeren, soyut kompozisyon örneklerine de rastlamak mümkündür. Zaman zaman kabartmaların da boyalarla renklendirildiği görülmektedir. Odalar ayrıca bir dizi duvar dolabı içermektedir. Bu dolapları oluşturan nişlere ise 'Terece' adı verilmektedir. Özellikle ev kadınları için büyük önem taşıyan bu boşluklar; elbise ve diğer eşyaların yerleştirilmesini sağlayan raf veya dolap işlevi görmektedir. Aynı zamanda odalarda Koye evlerinde divanhanlarında bulunan şöminelerin yapımına oldukça özen gösterilmiş, süslemeli bir görünüm kazandırılmıştır.

Köysancak Evleri'ndeki merdivenlerde, duvarda kullanıldığı gibi moloz taş kullanılmıştır. Evlerin ana girişi sokak ile aynı seviyede yapılmıştır. Merdivenler genellikle zemin ile birinci kattaki geçişi sağlamak için kullanılmışlardır.

Köysancak Evleri'ndeki cephe mimari unsurları kendi içerisinde genel özellikleri ve farklı tasarımlarıyla değerlendirilmektedir. Cephe mimarisinin elemanları "girişler, çatılar, saçaklar, çıkmalar, pencereler, kapılar, demir parmaklıklar" başlıkları altında açıklanmaktadır. Cepheler oldukça sade düzenlenmiş olup, bazı evlerde balkon veya şanaşil olarak adlandırılan çıkmalar bulunmaktadır.

Irak'ın farklı bölgeleri arasında taş ve toprak malzemenin farklı kullanımları görülmektedir. Kerkük, Musul, Koye gibi bölgelerde taş kullanılırken Erbil, Bağdat ve Güney Irak gibi Mezopotamya uygarlığına kadar uzanan bölgelerde, zengin bir geleneğe sahip olan tuğla ve kerpiç kullanılmıştır. Koye geleneksel mimarisinde yaygın biçimde kullanılan taş, kentin civarında yer alan dağlık bölgedeki taş ocaklarında üretilmektedir. Evlerin inşasında kullanılan kireç taşı kullanılmıştır.

Koye evlerinde; alçı üzerinde renkli bitkisel motiflere sahip olan çizimler ve dini hat kaligrafisi yazılar süsleme öğeleri olarak kullanılmıştır. Ayrıca, mermer üzerinde kabartmalı yazılar ve çizimlerde süsleme öğesi olarak tanımlanabilir.

Çalışmada Koye evleri, İrağın Bağdat ve Kerkük şehirlerinde bulunan geleneksel evler ile plan tipolojisi, yapım tekniği ve malzemesine, cephe düzeni ve süsleme özelliklerine göre karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda kültürel, tarihi, coğrafi ve iklimsel olarak koye evleri ile aynı özellikleri taşıyan Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde bulunan evleri ile de karşılaştırma yapılmıştır.

Kerkük ile Koye evlerinin aynı özelliklerde olmaları iki yerleşimin yakınlığı ve evlerin aynı ustalardan tarafından inşa edilme ihtimallerinin sonucudur. Koye Evleri Bağdat evleri ile de büyük ölçüde benzer özelliklere sahiptir. Koye evleri sadece bir avlu tipolojisine sahip iken; Bağdat evleri iki avlulu ve daha fazla avlulu plan tipolojilerinde yapılmaktadır. Bağdat evlerinde kullanılan Talar ve serdab gibi diğer elemanlar koye evlerinde bulunmamaktadır. Bağdat evlerinde çıkmalarda ahşap kullanılmış Koye evlerinde ise kullanılmamıştır. Koye ve Güneydoğu evlerinin ortak özelliği avlulu olmalarıdır. Bu evlerin hepsi revaklı açık koridorlara sahiptir. Gün ışığı, havalandırma ve avlu ile bağlantının kurulmasına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmişlerdir. Ayrıca Koye evlerinin çoğunda terece bulunmaktadır ama bu Güneydoğu evlerinde az rastlanan bir özelliktir.

Koye evleri sahip olduğu plan özellikleri, cephe elemanları, süsleme özellikleri, yapım tekniği ve kullanılan malzeme, geleneksel yaşamın göstergesi olan özel mekan isimleri ve fonksiyonlarıyla koruma altına alınması gereken bir dönem Osmanlı'nın o yörede oluşturduğu mimari mirasın örneklerinden olup, günümüzde koruma altına alınması gereken değerlerindedir. Bu çalışmada kaybolmaya yüz tutmuş, atıl durumda kalan veya gelecekte kalma tehlikesinde olan bu sivil mimari değerlerin tespit ve belgelemesi yapılmış, sonrasında yapılacak koruma odaklı çalışmalar için altlık oluşturmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahmed, 1983, Mesopotamia Medeniyetleri Tarihi, Baghdat.
- Al-Ansari, N., Zakaria, S., Mustafa, Y., Ahmed, P., Ghafour, B. ve Knutsson, S., 2013, Development of water resources in Koya City, Iraq, WIT Transactions on State-of-the-art in Science and Engineering, 77, 91-98.
- Alioğlu, E. F., 2000, Mardin: Şehir dokusu ve evler, TŐrkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,p.
- Amira C. A Bozkurt ve Altınĉekiĉ, H., Mazin M. Husayn, Alaa A. Zubi, Ayad M. Husayn, Ali A. Lazim,, 2017 Hilla Kentinde Gelenksel Evlerinin Mimari Stilleri,, Journal Of Babylon Center for Humanities Studies, Babil., 7(1).
- Anonim, 2019a, www.unesco.org.tr.
- Anonim, 2019b, <http://bot.gov.krd/erbil-province/koysinjaq>.
- Anonim, 2019c, <https://en.calameo.com/read/004477482ab5602035634>.
- Anonim, 2019d, www.kulturvarlıkları.gov.tr.
- Anonim, 2019e, <http://factsanddetails.com/world/cat56/sub400/entry-5970.html#chapter-13>.
- Anonim,2019f,https://www.academia.edu/36285971/Güneydoğu_Anadolu_Bölgesi_Geleneksel_Konutlarında_Mahremiyet).
- Anonim,2019g,https://www.academia.edu/2531308/Ge%C3%A7mi%C5%9Fin_G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze_Yans%C4%B1yan_Fiziksel_%C4%B0zleri_Geleneksel_Diyarbak%C4%B1r_Evleri_The_Traces_of_Past_Reflected_in_the_Present_Traditional_Diyarbak%C4%B1r_Houses.
- Anonim, 2019h, https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/eduardosya/sanliurfa_yoresel.pdf.
- Anonim,2019i,https://www.academia.edu/393149/MardinSavur_Geleneksel_Kent_Dokusu_veEvleri.
- Anonim,2019ı,<https://docplayer.biz.tr/52192449-Medeniyetler-mirasi-diyarbakirmimarisi.html>.
- Anonim, 2019j, Irak Cumhuriyeti KŐltŐr Bakanlığı Sumer Dergisi 1999-2000, Bağdat.
- Bekleyen, A., 2019, Geleneksel konut mimarisindeki avlulu mekan ŐrtŐlenmesinin gŐnŐmŐzdeki yorumları TŐBAY Bilim Dergisi, 12 (1), 1-13.
- C.A. BREBBLA, S. H., 2015, XIV Geleneksel Mimarisinin Yapısal ĉalıřmaları, Onarımı ve Bakımı,, Wit Press, ABD.
- Cemal Fethullah Tayyip, 2008,, “Koye–Siyasi ve Tarihi bir araştırma 1918-1958”, Őehab Yayınları, 2. Basım, Erbil.
- Zedan Rařidhan Bradosti, 2011, Osmanlı döneminde koysancak hanları ve kapalı ĉarřıları Şam Őniversitesi Sanat ve Beřeri Bilimler FakŐltesi, Doktora Tezi.
- Ekim, E., 2012, TŐrk evinde yaşam alanı avlu İşstanbul Teknik Őniversitesi Fen Bilimleri Enst. , Peyzaj Mimarlığı A.B.D. ,YŐksek Lisans Tezi.

- H. M. Al QAİSİ, 2013, , Koya İlçesinin Kültürel Mirasını Koruma Yolları, , First International Symposium on Urban Development, Koya University.
- Husayn A. Husayn, S. B. M., 2015, Erbil’de Yerleşim Topluluklarının Sosyal Etkileşimini Artırmak, , International Journal of Engineering Technology-Managed and Applied Sciences, Koya., 3(8), .
- Mandilawi, A. S. H., 2012, Effect of Daylight Application on the Thermal Performa İraqi Traditional Vernacula Residential Buildings.
- Manioğlu, G., 2007, Geleneksel Mimaride İklimle Uyumlu Binalar: Mardin’de Bir Öğrenci Atölyesi, VIII. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi.
- Müdürlüğü, T. B. D. A. G. ve Başkanlığı, O. A. D., 1993, Musul-Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919), Yayın Nu, 11.
- Rabah Saoud, 2002, İslam Mimarisine Giriş, Foundation for Science Technology and Civilisation, P. No:4030, Birleşik Krallık.
- Reuther, O., 2005, Bağdat ve diğer şehirlerdeki irak evleri, Al bayt Al Irak :Fı Bağdat wa-Mudun Irak Ukhra London :Dar el-Waraq lil-Nashr.
- Saatçi, S., 2007, Kerkük Evleri, Ötüken Neşriyat, 2. Basım, İstanbul.
- Saatçi, S., 2013, Kerkük Evleri, , Ötüken Neşriyat, 3. Basım, İstanbul.
- Shaymaa F. Alkubassiy, W. S. A.-H., 2017, Planlama Politikalarının Kentler Üzerindeki Etkisi; Kerkük Kentinin Morfolojik Dönüşümleri,, International Journal of Civil Engineering and Technology, Bağdat., 8(4),.
- Tahir Ahmad Havezi, 2007 Koya Tarihi, , Kervan Yayınları, 2. Basım, Koya.
- Türkan, A., 2016, Uşakta'ki su değirmenlerine bir örnek
- Uluçam, A., 1989, Irak'taki Türk mimari eserleri, Kültür Bakanlığı, p.
- Warren, J. ve Fethi, I., 1982, de l'article/du chapitre Traditional Houses in Baghdad, distributeur Coach Publishing House, p.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Bzhar Masood Abdulrahman /ABDULRAHMAN
Uyruğu : IRAK
Doğum Yeri ve Tarihi : ERBİL – 21/03/1988
Telefon : 0535 403 4039
Faks :
e-mail : Bzharmesut@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Selahaddin Eyyubi high school	2007 - 2008
Üniversite	: Cihan university	2013 - 2014
Yüksek Lisans	:	
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2014	ALTAŞ MEDYA YAPIM EĞİTİM VE YAYINCILIK LTD.ŞTİ.	Tercüman
2015 -2019	ANADOLU AJANSI	Haber editörü
2019 -	TRT Kürdi	Haber editörü

UZMANLIK ALANI

- Restorasyon

YABANCI DİLLER

- ARAPÇA
- TÜRKÇE
- İNGLİZCE

YAYINLAR

- ERBİL – KÖYSANCAK TRADİTİONAL HOUSES ARCHİTECTURE (Yüksek Lisans tezinden yapılmıştır)